

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav pro dějiny umění

Diplomová práce

Bc. Martina Vaverová

Karikatura časopisu Díkobraz 1945-1968

The caricature in the Díkobraz Magazine 1945 to 1968

VEDOUCÍ PRÁCE: Prof. PhDr. Vojtěch Lahoda, CSc.

2016

PROHLÁŠENÍ

Prohláším, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s řádně citovanou literaturou a prameny a práce nebyla použita v rámci jiného vysokoškolského studia za účelem získání jiného či stejného titulu.

V Praze, dne

í í í í í í í í í .
Bc. Martina Vaverová

Děkuji za vstřícný postoj a pomoc v-ěm zam-řnanc- m státních institucí, jakož i soukromým a právníckým osobám, které mi umožnily studium pramenného materiálu.

Zvlá-tní pod-ěkování pat-í Prof. PhDr. Vojt-ěchu Lahodovi, CSc. za jeho odborné vedení, cenné rady a p-ípomínky p-í zpracovávání zvoleného tématu.

ABSTRAKT

Předložená diplomová práce *Karikatura časopisu Dikobraz 1945 až 1968* pojednává o výtvarné stránce jediného poválečného humoristického časopisu v Československu od jeho založení do zlomového roku 1968. Práce sleduje, do jaké míry se karikatury zabývají o domácí i zahraniční dění. U vybraných kreslířů se snaží vystihnout nejen jejich práci pro periodikum, ale také jejich volnou tvorbu. V omezené míře, limitované omezeným množstvím dostupných pramenů, se práce také snaží sledovat činnost redaktorů časopisu, jakožto osoby důležité pro jeho uměleckou produkci.

ABSTRACT

This diploma thesis entitled *The caricature in the Dikobraz Magazine 1945 to 1968* deals with the artistic creation of the only satirical magazine in Czechoslovakia since its founding until the crucial year 1968. The thesis explores how caricatures deal with domestic and foreign events. It covers the work of selected cartoonists for the journal, as well as their free production. The thesis also focuses on the editors of the magazine due to their importance for its artistic production. Nevertheless, this part of the thesis is limited due to the limited amount of trustworthy sources.

KLÍ OVÁ SLOVA

karikatura, Dikobraz, časopis, zaměření, umělec, kresba, styl, téma, satira, válka

KEYWORDS

caricature, Dikobraz, magazine, focus, artist, drawing, style, theme, satire, war

Obsah:

1. Úvod	8
2. Česká karikatura 19. století.....	10
2.1. Význam satiry a karikatury v českých periodikách a humoristických časopisech 19. století.....	10
3. Česká karikatura po roce 1900.....	12
4. Karikatura Dikobrazu v letech 1945-1950: Zdena An ík.....	13
4.1. Společnost a kultura	13
4.2. Založení časopisu.....	15
4.3. Zdena An ík.....	16
4.3.1. Dikobraz 1945: Umělecké poštátky.....	17
4.3.2. Dikobraz 1946: Antikomunisté, nedostatek, Mír, generál Franco a UNRRA.....	19
4.3.3. Dikobraz 1947: Dvouletka a hokej	20
4.3.4. Dikobraz 1948: Dikobraz vs. západní svět.....	22
4.3.5. Dikobraz 1949: Čankaj-ek, Pius XII. a Wall Street.....	23
4.3.6. Dikobraz 1950: Reakce na politické procesy, Imperialistický brouk	25
5. Karikatura Dikobrazu mezi lety 1951-1954: Pavel Kohout, Evžen Šey ek.....	27
5.1. Společnost a kultura	27
5.2. Pavel Kohout a Evžen Šey ek	28
5.2.1 Dikobraz 1951: Mír, Na ostny a švyhrnuté rukávy.....	29
5.2.2 Dikobraz 1952: Tito, kritika západní buržoazie	30
5.2.3. Dikobraz 1953: Stále proti západní buržoazii, Stalinova tryzna	31
6. Dikobraz mezi lety 1954-1961: Václav Jelínek, Ota Třánek	33
6.1. Společnost a kultura	33
6.2. Václav Jelínek a Ota Třánek	34
6.2.3. Dikobraz 1954: Optimismus, soudruh Suchar, Pařížská dohoda a americká hrozba	35
6.2.4 Dikobraz 1955: Spartakiáda, J. F. Dulles, Výročí konce války, 10. narozeniny Dikobrazu a SR.....	36
6.2.5. Dikobraz 1956: Mittelberg, Gabriel a Taru	38
6.2.6. Dikobraz 1957: Dobývání vesmíru a koláři.....	41
6.2.7. Dikobraz 1958-1959: Mír zas a znova, Val Munteanu	42
6.2.8. Dikobraz 1960: Situace v Africe, Hašk	43
6.2.9. Dikobraz 1961: Jelínek, fiemlika, Born a BAPE	45

7. Dikobraz mezi lety 1962-1968: Ctibor Tělovský a Antonín Růžka. Neznámí autoři.....	47
7.1. Společnost a kultura.....	47
7.2.1. Dikobraz 1962: díny Dikobrazu o Ladová, Adamcová, Dostálová.....	48
7.2.2. Dikobraz 1963-1964: Těrovová, Kypr, významné osobnosti českého výtvarného umění v Dikobrazu.....	50
7.2.3. Dikobraz 1965: Nový řef, Jan Vyřítal, Válka ve Vietnamu.....	52
7.2.4. Dikobraz 1966: Mániky a švlasatci.....	53
7.2.5. Dikobraz 1967: Kreslený humor, Pavel Kantorek.....	54
7.2.6. Dikobraz 1968: Ticho p ed bou ří, Konec socialismu s lidskou tvá ří.....	55
8. Man-chua: řínská karikatura a sovětská propaganda vs. Dikobraz.....	58
9. Vybraní kreslí ří.....	61
9.1. Josef Novák.....	61
9.2. Antonín Pelc.....	62
9.3. Vlastimil Rada.....	64
9.4. Ondřej Sekora.....	65
9.5. Ji ří Winter - Neprakta.....	67
9.6. Dobroslav Foll.....	70
9.7. Miroslav Li řák - Ha řák.....	71
10. Záv řr.....	76
Seznam pouřřité literatury a pramen.....	82
Seznam vyobrazení.....	89
Obrazová p říloha.....	97

1. Úvod

š Humor znamená toleranci, nadhled, velkorysost. Proto je tak nenáviděn mentory a ideology, kaprály a diktátory v-eho druhu. Humor demaskuje hloupost. Bez n j by v-echny Bohnice sv ta ufl dávno praskaly ve -vech. Proto je dob e, fle Proz etelnost dbá na to, aby jako skromná protiváha k armádám dozorc a revizor p icházeli na sv t tu a tam Thurber i Woody Allen, tu a tam Werich nebo Hrabal, tu a tam Steinberg anebo Born. Zapla pánb h, fle je to aspo takhle.õ¹

Satira, vtip a humor patří neodmyslitelně k lidskému flivotu. Jeden se neobejde bez prosté anekdoty, druhý má zálibu v erném humoru. Pro m osobn je humor nejen ko ením flivota, ale také jedním z jeho základních pilí . Sebeironie, um ní zesm -nit sám sebe, zasmát se svým nedostatk m a hlouposti druhých rozpaluje -íbalské jiskry v na-ích o ích. lov k nebyl nikdy pouze chlebem fliv. Nenadále setkání s karikaturou asopisu *Dikobraz* m proto velmi nadchlo a po zralé úvaze m také dovedlo k rozhodnutí v novat této problematice diplomovou práci.

Ve své diplomové práci *Karikatura asopisu Dikobraz 1945 ó 1968* se pokusím komplexn prostudovat toto rozsáhlé téma, v etn autor kreseb a -éfredaktor tohoto periodika. Jako jediný povále ný satirický asopis p sobící u nás si podle mého názoru zasloufí blif-í pozornost. Je to také dal-í d vod, pro se zam ůji na téma karikatury. Josef Novák, jeden z kreslí *Dikobrazu*, v úvodu katalogu své výstavy osv tlil nelehkou práci novinového kreslí e: *šNebyla to práce zvlá-t cen ná a uznávaná, alespo ne v této zemi. Úsilí kreslí a um lecký projev, jejich pokrokové my-lení a novátorství, snaha i za daných podmínek provád t dobrou práci, to v-e ovlivnilo úrove této p ehlífené innosti. Kupka, Brunner, Kratochvíl, Lada, apek, Bidlo, Pelc a dal-í pozvedli karikaturu a novinovou kresbu na úrove vysokého um ní.õ²* V t-í ilustrace i malé obrázky provázejí dodnes ná- kařdodenní flivot, dokáflou nás pobavit nebo p ívést k zamy-lení. Málokdo se v-ak zajímá o výtvarnou stránku kreseb nebo o autora samotného, a *Dikobraz* za léta své existence sdruffil na svých stránkách nemalou adu kvalitních kreseb od více i mén známých kreslí .

¹ MACOUREK 2010, 24.

² NOVÁK 1974, nepag.

Úvodní kapitola ve stručnosti představuje vývoj karikatury v letech od 19. století. Tvorba umělců *Dikobrazu* nevisela v naprostém uměleckém vzduchoprázdnu. Před válkou u nás existovala celá řada humoristických časopisů, ze kterých následně mohli čerpat.

Další kapitoly soustřeďují se na vlastní karikaturu *Dikobrazu* rozdělím systematicky do čtyř hlavních oddílů. Jednotlivé celky rozdělím podle proměn vedoucích osobností na postu šéfredaktora. Tematická i obsahová sloafka *Dikobrazu* se silně váže na politické a společenské události, proto pro lepší přehled uvedu každou základní kapitolu kulturně historickými událostmi, a prozkoumám, jakým způsobem, a pokud vůbec, na ně karikaturisté *Dikobrazu* reagovali. Vlastní podkapitoly se pak vlnou jednotlivým ročníkům, umělcům a karikaturám. Tuto stejné části práce postavím na důkladném studiu jednotlivých čísel dvaceti čtyř ročníků *Dikobrazu*. Kusé zmínky o *Dikobrazu* lze najít v nejedné knize nebo časopisu. Souborně se však v současnosti z umělecko - historického pohledu této tematice nikdo nevěnuje. Snad pouze kniha Jiřího Pernese *Československo o čase Dikobrazu* ukazuje bližší pohled pod pera karikaturistů oblíbeného časopisu. Krátké informace o periodiku a jeho karikaturách můžeme nalézt také v monografiích jednotlivých autorů, kteří pro *Dikobraz* pracovali. Důležitým údajem získám z různých zdrojů literatury a pramenů, vlnou se studované tematice. Nejdůležitějším pramenem, ze kterého budu čerpat a interpretovat jednotlivé kresby, je samotný časopis *Dikobraz*.

Srovnáváním jednotlivých vydání zjistím, kteří umělci do periodika přispívali a jaká témata volili pro své kresby. V důležitých kapitolách charakterizují jejich uměleckou tvorbu. Zároveň prostudují proměny ve vedení redakce a jejich vliv na výtvarnou podobu publikovaných kreseb. V poslední kapitole, která se věnuje volné tvorbě umělců *Dikobrazu*, neopomenou čerpat z vybraných katalogů výstav a monografií.

Struktura předložené práce logicky sleduje vývoj *Dikobrazu* od jeho založení v roce 1945 po nezávislý rok 1968. časovému sledu událostí se podléhá velká část celého textu. Doufám, že hlavní sledované cíle práce, ke kterým patří bližší seznámení s vedoucími osobnostmi týdeníku, srovnání jednotlivých ročníků časopisu mezi sebou, obeznámení s volnou tvorbou vybraných umělců a charakteristika publikovaných kreseb, přinesou jasnější vhled do studované problematiky. V závěru práce nevynechám letmý vhled do zahraniční humoristické a propagandistické produkce vlnou a Sovětském svazu. Přínos práce spatřuji v ojedinělém faktografickém a umělecko - historickém zpracování ve sporadicky zkoumaném oboru dějin umění.

2. česká karikatura 19. století

Adolf Hoffmeister považoval rok 1848 za podnětný pro rozvoj české karikatury (a kolik prokazatelně existovala jifi dříve). Od této doby se podle n ho postupně rozvíjela z pražské malom – ácké kritiky do –ír–ích hranic Rakouskouherské monarchie a pozd ji dorostla i ke sv tovým otázkám.³ Hoffmeister také hledal *š národní formu české karikatury*⁴, kterou našel ve t ech jejích znacích: *š P edev–ím je to ono písmo klasicky jednoduché, veselé, ídce rozložené na stránku, lapidární. N kdy bys ekl, fle má p vab –kolácké naivity, n kdy –vih komorního kaligrafa. Je neintelektuálské ó lidové. Je to písmo vyložené české. Jeho iniciálky a ornament pocházejí p ímo od popelnic afl po bohatou lidovou vý–ivku.*⁵ Tento Hoffmeister v výrok byl tak v rozporu se star–ím názorem Gustava Jaro–e, který v roce 1900 prohlásil, fle *š není české karikatury.*⁶ Ne v–ak proto, fle by v echách neexistovala karikatura, ale protofle v ní nenacházel osobité české znaky, které o n co pozd ji Hoffmeister našel.

S rozvojem tisku se karikatura od 19. století stávala neodmyslitelnou ástí asopis a n které se jí bezvýhradně v novaly. K prvním znám j–ím magazín m, ve kterých se karikatury pravidelně objevovaly, pat ily například *Bibárna* nebo tzv. *Knihá Svatoluká–ská*. Dal–ími satirickými asopisy, které vycházely od 90. let 19. století v echách, byla brn nská *Ra–ple*, pražský *Bi a Těhy*, nebo plze ský *fumbera* a *Satan*. česká karikatura, nebo spí–e karikatura českých um lc , se neobjevovala pouze v tuzemských periodikách. Ve francouzském asopise *L'Assiette au Beurre* m fleme najít karikatury Franti–ka Kupky, Vojt cha Preissiga, nebo Václava Hradeckého.⁷

2.1. Význam satiry a karikatury v českých periodikách a humoristických asopisech 19. století

Jifi od 19. století se karikatura ruku v ruce s rozvíjející se flurnalistikou stávala mocnou zbraní ovliv ující ve ejné mín ní. Nejinak tomu bylo v českých zemích, kde se v roce 1849 zrodily dva významné humoristické listy bojující za ob anské svobody a práva českého národa v habsburské monarchii: *Tětek* a *Brejle*. Slibný rozvoj obou list v–ak ukon ily neúsp –ná

³ HOFFMEISTER 1955, 21.

⁴ HOFFMEISTER 1955, 25.

⁵ HOFFMEISTER 1955, 25.

⁶ CHROBÁK/WINTER 2006, 9.

⁷ CHROBÁK/WINTER 2006, 9617.

revoluce v březnu 1849.⁸ Pominout nelze ani soukromý satirický časopis *Žaby* (1887-1907) náležící k mlado české straně, která v 90. letech 19. století politicky vítězila. Ilustrace přispívaly k úspěšnosti mlado českého programu obnovení samostatného českého království v rámci habsburské monarchie, a snažily se přimět tená e k jeho podpoře. Hlavního ilustrátora Karla Krejčíka sdílely *Žaby* s *Humoristickými listy*.⁹ Pozadu nezůstávala koncem 19. století ani česká kolonie v Chicagu, která založila vlastní listy inspirující se v českých listech *Žitek* a *muchálek*.¹⁰

Forma kreseb ve jmenovaných listech byla většinou obsahově černobílá a humornou slofkou kreslí i často upozorovali. Pokud listy náležely určité politické straně, jsou patrné určité tendence proti opoziční straně. Bible a antická mytologie patřily mezi oblíbené inspirační zdroje. Někdy můžeme nalézt symboly mlado české strany (např. lev), které pomáhaly *š budování stranické identity*.¹¹

V pozadí politicky zaměřených listů stála neangažovaná produkce. K významným zástupcům sociálně orientovaných časopisů patřil například *Paleček* s ilustrátorem Karlem Krejčíkem a básníkem Rudolfem Pokorným. *Paleček* se zaměřoval zejména na partnerské vztahy, slovní hříčky a anekdoty. Konec 19. století přinesl větší zájem o nepolitické časopisy, v popředí s časopisem *Manda Dudák*, kam přispívali i renomovaní umělci jako Luděk Marold i Mikoláš Aleš. Tyto listy však dokázaly rozvést a udržet vysokou kvalitu literární a výtvarnou až po roce 1900.¹² V 19. století tak karikatura dospěla ke značnému rozvoji a oblíbenosti nejen v podobě humorných anekdot, ale také v podobě ostré politické zbraně. Tato tradice postupně v letech zakořenila a pokračuje ve svém vývoji dodnes.

⁸ CHROBÁK/WINTER 2006, 99.

⁹ CHROBÁK/WINTER 2006, 99.

¹⁰ CHROBÁK/WINTER 2006, 100.

¹¹ CHROBÁK/WINTER 2006, 100.

¹² CHROBÁK/WINTER 2006, 100.

3. Česká karikatura po roce 1900

*š Veselost, nevinná veselost, je dnes u karikaturisty skoro vyloučena. Doba se rychle mění.*¹³

Rok 1900 přinesl české humoristické scéně pouze dílčí změny. časopisy pokračovaly v politickém nebo neangažovaném směru. Silný vliv u nás měl v této době bezesporu německý satirický časopis *Simplicissimus*. Nejvíce z nich ožily periodika *Kopievy* a *Karikatury národních socialistů*. Po roce 1907 se proměnily i *Humoristické listy*, které se pokusily zastávat nestranný pohled na českou společnost. Na scéně přišli noví autoři jako například Josef Lada a František Fieník, kteří přispěli ke zvýšení kvality časopisů.¹⁴

Měnila se také forma a obsah humoristických časopisů. Více se prolínala společenská a politická stránka. Patrné jsou snahy o barevné produkce, a stránky jednotlivých listů začínají, kromě básní a anekdot, plnit složitější prozaické články.¹⁵

Slibný rozvoj české humoristické a satirické produkce způsobil první světová válka. Časopisy do jejího konce zanikly, jiné začaly plnit své stránky jednoduchými anekdotami, ale pokračovaly ve své publikaci i během první republiky. V novém československém státu záhy vznikly nespočetné politické strany, které stejně jako dříve používaly ke své propagaci vlastní časopisy. Většina nově vznikajících periodik však měla regionální charakter, s výjimkou *Lidových novin* a *Národní politiky*.¹⁶

Meziválečné období a neutuchající potřeba reflexe aktuálního dění v sociální i politické sféře tehdy podpořily i karikaturistickou produkci. *Lidové noviny* patřily k magazínům, jejichž vznik umožnilo po roce 1918 uvolnění politické situace. Tato periodika často vlastnily nově vzniklé politické strany, které ovlivňovaly podobu a kvalitu karikatur příslušných tiskovin.¹⁷

Politické události po útoku 30. let v Německu přitáhly pozornost i české karikatury, která se zaměřila proti jeho nacistickým a fašistickým aktivitám. K výrazným autorům této doby patří například Antonín Pelc, Adolf Hoffmeister a František Bidlo. Adolf Hoffmeister reagoval na politické a společenské změny kritikou snad až příliš satirického zaměření dobové karikatury.¹⁸

¹³ HOFFMEISTER 1961, 38.

¹⁴ CHROBÁK/WINTER 2006, 1006101.

¹⁵ CHROBÁK/WINTER 2006, 101.

¹⁶ CHROBÁK/WINTER 2006, 1016105.

¹⁷ CHROBÁK/WINTER 2006, 1056106.

¹⁸ HOFFMEISTER 1961, 38.

4. Karikatura Dikobrazu v letech 1945-1950: Zdena An ík

š *Kultura pat í národu a lidu.*¹⁹

Rok 1945 p inesl po áte ní euforii znovunabyté svobody a volnosti. Krom velkého kulturního rozmachu zaznamenal také prudký nástup válkou potla ovaného komunistického hnutí. Díky vln sounáležitosti s touto ideologií se zrodila v eské kultu e my-lenka národní v-elidové kultury, kterou podpo ila ada významných eskoslovenských um lc a osobností jako Antonín Pelc nebo Vincenc Kramá . Stranou nestáli ani ti, kte í se d íve distancovali od komunistické strany kv li její bol-evizaci. Politické zm ny zasáhly i d íve levicov zam ené um lce, kte í si v-ak stále udržovali š *utopickou víru v sociální spravedlnost.*²⁰

Obnovení eskoslovenska po skon ení druhé sv tové války s sebou p ineslo i na ízení o zru-ení v-ech asopis , které publikovaly b hem války. eská karikatura tak musela hledat návaznost v p edvále né produkci, v ilegální vále né tvorb a také v tvorb exilové Adolfa Hoffmeistera i Antonína Pelce, kte í bojovali proti fa-ismu. Pot eba zapln ní prázdných míst umofnila vznik nových periodik, jako byl práv *Dikobraz*, *Mladá fronta*, *Rudé právo*, *Výtvarné um ní* a dal-í.²¹ Kv li t mto na ízením tak zanikla ada stávajících periodik. Dal-í, jako nap íklad *Lidové noviny* (po válce *Svobodné noviny*), musely zm nit sv j název a asto i majitele. Nová vláda tak cht la jednak o istit ve ejný ílivot od minulosti, a také zabránit, aby vydávání tisku slouffilo jako výd le ná innost soukromník .²²

4.1. Spole nost a kultura

Povále ná Evropa zaznamenala zna né pnutí mocenských sil, které zde vyvíjely dva protikladné bloky: Spojené státy a Sov tský svaz. Prosazování východního kulturního modelu zasazujícího se o jednotu, uniformitu a utopickou p edstavu socialistické pospolitosti, zasáhlo s nástupem komunismu i eskoslovenský stát.²³ S nástupem komunismu se pojí také zahájení innosti nového satirického periodika *Dikobraz*. Odpor a strach z nacismu a z hr z války vrhl do náru e vzkvétající my-lence rovnosti, svornosti a bratrství celou adu obyvatel mladého soustátí v etn ády um lc , kte í tvo ilí práv pro *Dikobraz*. Tato náchylnost je vzhledem k nenávisti k špangermánským utla ovatel mō celkem p irozená. Jífl tehdy za ali

¹⁹ HOROVÁ 2005, 26.

²⁰ HOROVÁ 2005, 26.

²¹ KLIVAR 1963, 40.

²² PERNES 2003, 9.

²³ KOČIAN/DEVÁTÁ 2011, 62.

komunisti tí funkcioná i obsazovat d leffité vládní posty. Tento fakt se stal osudným pro sotva nabytou demokracii, kdyfl komunisté roku 1946 zvířili ve volbách.²⁴ V této době v-ak je-t v t-ina um lecké inteligence, v etn stranické, v íla tomu, fle nový kulturní program KS nebude klást pofadavky na politicky a sociáln angaflované um ní. Vincenc Kramá vyslovil v roce 1946 my-lenku, fle n kte í malí i a kreslí i zasahují sice do politického flivota ve ejnosti, jsou rozenými propagátory nových my-lenek, ale také, fle *š nelze fládati po v-ech podobný postoj k tvorb í ō*²⁵ Nejen Vincenc Kramá tehdy je-t v íl v koexistenci um ní tenden ního a volné tvorby moderních tv r ích um lc .²⁶

Roku 1948 se za ala komunistická strana ubírat novým, radikáln j-ím sm rem. Politika, um ní a dal-í aspekty sociálního flivota obyvatel tém slep následovaly sov tské vzory, a to bez hlub-í znalosti její reality. Nabrání *š ostrého kurzuō*²⁷ s sebou neslo snahu o prosazení socialistického realismu v um ní, p ehodnocení kulturního d dictví a potla ení vliv západní kultury na tuzemskou tvorbu. Toto š i-t níō m lo uleh it vst ebávání nových ideologických norem a vliv . Fatální dopad na společenské a kulturní d ní m l také radikální postup komunist , kte í se rozhodli získat absolutní moc pomocí nátlaku, v zn ní, zastra-ování a manipulace. Mezivále ná avantgarda a hlub-í kulturní tradice postupn ustupovaly adoraci t flkého pr myslu a obtíflné práci d lník . Laicizace kulturní tvorby se krok za krokem stala aspektem nové doby.²⁸

Po roce 1948 za al stát p ebírat kontrolu nad kulturou v etn majetku a distribuce. Vysoce postavení p edstavitelé eskoslovenské komunistické kulturní obce jako Ladislav Třoll, Václav Kopecký nebo Zden k Nejedlý potvrdili ve svých textech novou orientaci kultury sm rem k odkaz m národního um ní jako husitství, národní obrození, d lnické hnutí nebo socialistický realismus. Mimo jiné také prohlásili impresionismus, surrealismus, kubismus a dal-í pokrokové um lecké sm ry za dekadentní.²⁹ Ml enliví nez stali ani významní historici um ní. Podle Jind icha Chalupického do sebe nová kultura nutn pojímá prvky z kultury š staréō, protofle nov se rodící kultura nikdy nevzniká bez odkaz na kulturu p edchozí. Chápe nebezpe nost um lce, básníka, který je nucen mluvit pravdu, fle lov k musí pln vyufflít celý sv j flivot, ne ho ob tovat *š neosobním nebo nadosobním v cemō* a p esto ší *nelze najít ospravedln ní proto, aby politická moc, a dokonce moc socialistické strany, bránila*

²⁴ KOCIAN/DEVÁTÁ 2011, 11.

²⁵ TřEV ÍK/MORGANOVÁ/DUŠKOVÁ 2001, 88.

²⁶ TřEV ÍK/MORGANOVÁ/DUŠKOVÁ 2001, 88689.

²⁷ FRANC/KNAPÍK 2011, 22.

²⁸ KOCIAN/DEVÁTÁ 201113.

²⁹ TřEV ÍK/MORGANOVÁ/DUŠKOVÁ 2001, 105.

v um lecké innosti básníku jen proto, že jeho díla jsou šapolitická, šbezideová, špesimistická. 30

Přelom 40. a 50. let se silícím napětím mezi západním a východním blokem se projevil také v Československu. Společnost zasáhlo mimo jiné zakládání akčních výborů, které měly za úkol eliminovat nedostatečně angažované a spolehlivé zaměstnance. Neustálé snahy o upevnění moci s sebou přinesly také vykonstruované procesy se členy nekomunistických stran, významných členů armády i bývalých členů ÚV KSČ. Kulturu kromě šbudovatelské rétoriky 31 silně postihly snahy vizuální charakterizace nepřítelů komunismu. 32

4.2. Založení časopisu

Časopis *Dikobraz* od svého založení 25. července 1945, s přispěvků Zdeny Anišky, Václava Laciny, Ondřeje Sekory, Zbyška Vavřína a Jaroslava Vojtěcha, měl svými metaforickými ostny proti stavu české společnosti a proti satirické reflexi války a okupace. 33 Ještě v roce 1945 svolal Ondřej Sekora jako šredaktor poradů, z nichž se zformovala redakční rada, která zde rozhodla také o názvu periodika. V úvahu připadalo kromě nového jména také navázání na předválečné časopisy jako *Trn*, *Vosa*, *Komár*, *Mydlo* nebo *Raple*. Věchny však s sebou nesly jisté břímy minulých dob, a přilínou konzervativnost *Wandy dudáka*, sociálně-demokratickou minulost *Kopiv* nebo nekorespondující název s obsahem *Dobrého dne*. V úvahu tedy připadal *Jefek* nebo *Dikobraz*, který svou bojovností nakonec na návrh Jaroslava Seiferta zvířil. 34

Što se a vr, m j Dikobraze, to se a jeř se na věchny sv tové strany. Nebylo vhodn j-í chvíle k vybařnutí na lidi, jako je dnes. Jen se rozhlédni, jak má ten sv t po válce hlavu rozčuchanou. Jen se podívej, jak jedni hlavi ku věmi mazanou p ejedou demokratickým h ebínkem, aby p-inka jakřl takřl drřela! Proto milý Diku nikoho ne-eti. Kritisuj, píchej a vysmívej se celému sv tu. 35 Tímto slovy uvedl a nastínil Jindřich Plachta v prvním čísle směr nového měsíčníku. Směr, který podle některých kritiků obrátil vítr Únorových událostí poněkud jednostranně.

³⁰ TĚVÍK/MORGANOVÁ/DUŠKOVÁ 2001, 85.

³¹ BEDNAŘÍK/JIRÁK/KÖPPLOVÁ 2011, 247.

³² BEDNAŘÍK/JIRÁK/KÖPPLOVÁ 2011, 2436247

³³ <http://www.totalmag.cz/spolecnost/66-fenomen-doby/1319-dikobraz-na-cest-eskymi-djinami-aneb-sranda-musi-byt.html>, vyhledáno 15. 3. 2016

³⁴ LACINA 2011, 108.

³⁵ PLACHTA 1945, 3.

Své místo zde měla i redakční rada, která se starala o udržení dobré kvality časopisu. Tení p ísp vk len m rady, kte í neznali jméno autora, p edcházelo protekci a up ednost ování jednotlivých p ísp vatel . To v-e platilo zejména pro samotné leny redak ní rady. Stávalo se, že i odhlasované p ísp vky byly po zji-t ní autora zamítnuty, protože nedosahovaly vý-e úrovn jeho p edcházející práce. *šNebude–pohrdati Dikobrazem a myslet si, že jej m že–krmít nedobrou pící!š*³⁶

Okruh um lc jako byli Václav Lacina, Ond ej Sekora nebo Zbyn k Vav ín spolu s p íspívajícími um lci Otakarem Mrkví kou, Kamilem Lhotákem, Zde kem Seydlem a dal-ími, tak komentoval sou asné d ní v eskoslovensku i ve sv t . Grafík Josef Novák kup íkladu svým p ísp vkem do prvního vydání ilustruje radost vít zství spojenc se azenými vlajkami Velké Británie, Sov tského svazu, Spojených stát a eskoslovenska nad helmou a samopalem n meckého vojáka.³⁷

4.3. Zdena An ík

(10. 1. 1900 Kunovice ó 17. 9. 1972 Praha)

Um lecké po átky časopisu se pojí s vedením Zdeny An íka, který ídil *Dikobraz* afl do roku 1950. Narodil se 10. ledna 1900 v Kunovicích na Morav . Po ukon ení uherskohradi- ského gymnázia sm ovala jeho cesta ke studiu filozofické fakulty v Praze. Zde vstoupil do komunistické strany, kde se profiloval jako radikální, levicov zam ený len. Zapojil se také aktivn do asopisecké produkce jako spoluzakladatel studentského časopisu *Trn*, který na hrad anské koleji nemajetní studenti za ali vydávat roku 1924. Zde získal první zku-enosti se satirickou publikací. Pod An íkovým vedením zavládla v *Trnu* satira a anekdota, které jako jedny z mála úsp -n reagovaly na absurdní pom ry ve spole nosti konce t icátých let. V letech 1928-29 publikoval také v *Avantgard* jako soudni ká *Rudého práva*. Válka ho skrze domácí odboj dovedla p es Libanon a Bejrút afl do Francie, kde bojoval proti okupant m a následn byl spolu s dal-ími evakuován do Anglie. Ani v zahrani í neutuchala jeho literární innost. V Anglii aktivn spolupracoval nap íklad s listem *Na-e noviny*. Od roku 1945 pracoval v eskoslovensku na ministerstvu informací a stal se -éfedaktorem časopisu *Dikobraz*.³⁸ Pod jeho vedením hý il asopis ostrou kritikou vále ných hr z, obracel své vtipy

³⁶ LACINA 2011, 109.

³⁷ PERNES 2003, 11.

³⁸ <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=CesLit/21.1973/2/213.png>, vyhledáno 12. 3. 2016

zejména proti Hitlerovi, Německu a nepotrestaným válečným zloincům, kteří pouze v jiném obleku pokračují stále na svém vedoucím místě.

4.3.1. Dikobraz 1945: Umlecké požitky

První příspěvky karikaturistů se vyznačovaly poněkud kolísavou kvalitou výtvarné koncepce stránek. V obsahové stránce dozníval protektorátní humor a kritika války. K jednomu z nedostatků pojetí těchto karikatur tohoto časopisu patřila i nedostatečná provázanost textu a obrazu. Mezi nejvýraznější poválečná témata patřila situace poraženého Německa a jeho snahy rozpínat.

V tomto duchu zkritizoval Vlastimil Rada Hitlerovy snahy o pangermanizaci v karikatuře pod názvem *Dozřel slovo* [1]. Zobrazil zde dvě kresby Hitlera. Na jedné se rozmachuje pravicí nad městem se slovy *Šťastně mi Německo na deset leti dalo* a na druhé ji vypálenou pokoutní opouští zahalený v pláti a kouši dokončující v tuší *a nikdo je nepozná.* V poválečné době se však výrazněji vnoval ztraceným jistotám divné intimity *šnehledaných koutů*³⁹ české krajiny. Na první pohled zaujmou totiž jeho obálky, které pro první ročník *Dikobrazu* Rada vytvořil. Liší se nervózní, chvějící se linií a rychlostí kresby. Oproti většině celostránkových ilustrací, které hýčká sytými barvami, jež vyplňují jasně vymezené plochy, poufnil Rada jemné lavírování. Velké rozdíly najdeme i ve zvolené tematice. Rada zde polemizoval nad neutrálním stavem české Národní galerie, jejíž majetek padl roku 1942 do rukou okupantů. Jemné barevné tóny a melancholie shrbených koní táhnoucích maršingotku připomínají Radovy zasněžené krajiny, které maloval v průběhu války.⁴⁰ Mísí se zde depresivní nálada odjíždějícího povozu s posměchovým dialogem, který pronáší lehce pobavený šmáček ke svému synkovi: *Švyst hovalci? Repatrianti? Kolonizáto i do pohraničí? Cirkus? Nebo fleby konečně ten nový stánek na státní obrazové galerii?* [2]

Na které Radovy kresby se však plně vnují aktuální problematice. Ve druhém čísle *Dikobrazu* naráží například na ošklivou otázku odsunutí německých obyvatel zech. Na levé kresbě zobrazuje hrdě pochodující četinu německých vojáků zdravících zdviženou pravicí kolem stojící dav. Na pravé ukazuje odcházející mufler a matky s divně se svášenými hlavami s doplňujícím textem: *Šťastně jim šlo, tak odmašťujou.*⁴¹ Tato ilustrace se svojí úderností a vyjádřením jasněho názoru naprosto liší od předchozích kreseb pro *Dikobraz*.

³⁹ KOTALÍK 1985, nepag.

⁴⁰ LAHODA 2005, 115-125.

⁴¹ RADA 1945, 465.

Z stává zde však chvilivá linka, která přesdruje tená e odivosti procházející armády a vtahuje ho do beznaděje promoklých, odcházejících rodin.

Dikobrazem od konce 40. let procházelo téma kolektivizace, které mělo bezpochyby ohromný dopad na uskupení společnosti i na změny krajiny. V karikaturách ideologicky zaměřený časopis kolektivizační snahy komunistické strany obhajuje a popisuje jim zásluhy na zlepšení kvality společenského života pod ochrannou rukou zemědělských družstev. V nich kterých případech se zde můžeme setkat i s ironickým srovnáním šzastaralého a lopotného způsobu zemědělství s lehkostí moderní práce na poli.

Také kritika války a neetné chování kolaborantů se dostalo na úpici témat, kterým se *Dikobraz* vnoval. Ne vždy se zde však dají publikované karikatury a doprovodné texty považovat za spravedlivé. Někdy ať bezohledně kruté se zdají být kupříkladu básně odsuzující jednání českých občanů nebo celebrit, kteří se snažili zajistit alespoň chvíli klidu pro sebe a své rodiny. Jako příklad lze uvést básničku z *Dikobrazu* obrazející se proti sympatizujícím novinářům, kteří za války poklonkovali okupantům: *šerné roky mizí zvolna, ale jistě v dále, co se nás páni redaktoři tehda nahoupali! Nebu me nevdění, rozjasnil lid líce. Zhoupneme je taky, naříbenice?*⁴²

Oku *Dikobrazu* neunikla ani neutěšená situace vskoneckého pohraničí. Kresbou dvou tlnatých vánočních stojících před velkou mapou Československa s textem *šA tam nahoře, to bílé, tam, co není nic, to nám rozkradli naši lidé po kufrech.* [3] se Josef Novák zaměřil na občany, kteří se v těchto krajích osvobozeného státu obohacovali na úkor odsunutých Němců.⁴³ Protiněmecké tendence se projevovaly mimo jiné i jazykově, kdy se například slova jako Němec a Německo psaly s malým šňo. Definitivní odepsání německé kultury se projevilo i v *Dikobrazu*, kde se jako odpověď na smyšlený dotaz, má-li se tazatel učit německy i nikoli, objevila vta: *Kdyžl myslíte, u te se německy dál. Samozřejmě vám to nemůžu ukodit, vždyť inteligent má ovládat mrtvé jazyky.*⁴⁴

Kritice se v *Dikobrazu* nevyhnula ani tehdejší situace ve Východě, které se po skonění války snažilo pod vedením generála Franca distancovat od poraženého Německa a marně hledalo spojence u vítězného Sovětského svazu. Příkladem této tematiky je karikatura od M. Krejčího, který naráží na východní diktaturu kresbou obrazu v mohutném rámu

⁴² PERNES 2003, 15.

⁴³ PERNES 2003, 22.

⁴⁴ PERNES 2003, 12.

s Francem coby svrchovaným vládcem s nadutou hrudí a slufky, která se marně snaží uklidit hákový kříž, na kterém stojí obraz, se slovy *š í ufl je nejvyší as, aby ho n kam pov síli, abych mohla to svinstvo pod ním uklidit.*⁴⁵

4.3.2. Dikobraz 1946: Antikomunisté, nedostatek, Mír, generál Franco a UNRRA

Druhý ročník nového týdeníku má velice pestrý obsah. Nebojí své ostny pouze do ochabující válečné problematiky, ale rozvíjí své zájmy na celosvětovou úroveň. Nestojí opodál, ale zakusuje se do tuzemských, evropských i globálních záležitostí. V kresbách se často objevuje narážka na pomyslný konec generála Franca ve Třanlsku. Na které kresby si také pohrávají s nestálostí míru a ufl po útěkem roku 1946 na které karikatury naznačují bezúhonnost Sovetského svazu.

Již úvodní kresba prvního vydání druhého ročníku *Dikobrazu* naznačuje další směr časopisu. Josef Novák zde zobrazil silně protikomunistickou scénu Ústavodárného Národního shromáždění a československé strany lidové Helenu Kofeluhovou, která byla po ročním pobytu v SSSR vyloučena. Poslankyně stojí u prodejního pultu, kde se jí prodavařka sešerpoušá s nápisem *š 1946 ů snaží prodat rudou látku se slovy š Milostivá, tato barva se bude určit letos nosit ů anebo chcete dostat raději na frak?*⁴⁶ [4] Novák zde naráží na směr, kterým se československá vláda po válce začala nenávratně ubírat. Helenu Kofeluhovou si v květnovém vydání vzal na mušku i Miloš Nesvadba. Bývalá poslankyně sedí v zubáckém kásele a lékárník ji obma rukama doslova cpe jedno vydání *Dikobrazu* za druhým přímo do krku se slovy *š S tím se nedá, milostpani, nic dlat, toho budete mít poád plný zuby.*⁴⁷ [5] Nesvadba zde ukázal, že neodbytný *Dikobraz* dokázal být někdy až krutý.

Politická situace však nebyla jediným tématem druhého ročníku *Dikobrazu*. Celý týdeník provází narážky na poválečný nedostatek potravin, potravinových lístků a nouzi o uhlí. Kresba Oto Fuchse s podtitulem *š Afl bude ech mnejh e, vyjede z Blaníku svatý Václav, v ele nákladního vlaku s uhlím.*⁴⁶ Umouný český kníže zde na koni provází dlouhou řadu vagonů na pomoc svému mrznoucímu národu. Na neutěšený stav potravinových lístků naráží například Jaroslav Pop. Vnuk se zde ptá svého dědečka: *š A pro se jí říká, dědeku, Hladová ze? ů, š Protofle jí asi jen na lístky.*⁴⁷

⁴⁵ MAHDAL/HORNOVÁ 2013a, nepag.

⁴⁶ FUCHS 1946, titulní strana.

⁴⁷ POP 1946, 3.

Mezi často zobrazované náměty patří v tomto roce bezesporu generál Franco. Zprvu kvůli údajnému napomáhání nacistům a jejich spojencům. Později pro jasně antikomunistický postoj, který Franco v reflexi odpočívání zaujímal. Adolf Hoffmeister ho ve své karikatuře zobrazil opásaného stuhou, stojící rozkročen na několika lebkách, jak se snaží zkrvavenými rukama zastavit mas, který neúprosně běží v jeho neprospěch. Jeho marnému počinění přihlíží několik ptáků, kteří celé scéně přidávají na dramatickosti. Výjev Hoffmeister doplňuje slovy *„Přítel minut a padne!“* [6]. Takto bezvýchodně mohla tenkrát zbylá Evropa vidět generálovo nelehké postavení v Evropě, který však velké části Pyrenejského poloostrova vládl ještě dalších třicet let.

Karikaturisté *Dikobrazu* svá pera zamířili také proti nově vzniklé Organizaci spojených národů, založené roku 1945 v USA. Tuto organizaci v různých kresbách opakovaně reprezentují postavy zobrazující tři země zakládající stát: Velká Británie, USA a SSSR. Trojici přitom v některých případech doprovází v různých situacích ladná postava Míru. Josef Novák ji zobrazil v okamžiku, kdy vyzývá varného zástupce Ruska v prostém odvodu k tanci se slovy *„Smím prosit, Ivanu-ko?“* Za přihlížení vypaseného představitele Velké Británie a štrýka Samaů coby Ameriky, jí Ivanu-ka nesměle odpovídá *„Ale velmi rád, ekám na vás jifl celý večer, jen dovolí-li ostatní pánové.“* [7]

Od šestnáctého čísla druhého ročníku *Dikobrazu* se začínají objevovat nelichotivé nářky na Správu Spojených národů pro pomoc a obnovu. Tato organizace (1943-1947) měla poskytnout okamžitou potravinovou a mediální pomoc, zejména z vlastních armádních přebytek. Roku 1947 byla spolu s dalšími podobnými institucemi spojena do Hospodářské komise OSN pro Evropu.⁴⁸

4.3.3. Dikobraz 1947: Dvouletka a hokej

Snaha nové vlády o obnovu hospodářství poválečného Československa přinesla zákon o dvouletém hospodářském plánu na roky 1947 a 1948. Tento právní předpis si dal za cíl dosáhnout a v některých ohledech také překonat úroveň výroby a dopravy, zaopatřit dostatečně počet nových bytů nebo hospodářských zařízení. Zákon také pevně stanovil kvóty v jednotlivých hospodářských a průmyslových odvětvích, které se za dané dva roky měly splnit.⁴⁹ K této skutečnosti se vyjádřily karikatury v průběhu celého roku 1947. Například

⁴⁸ FIDLER/PLECHANOVÁ 1997, 100.

⁴⁹ <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1946&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=3>, vyhledáno 10. 12. 2015

úvodní strana t etího ísla asopisu s ilustrací –esti eskoslovenských funkcioná od Milo–e Nesvadby, kte í se sklání nad ko árkem práv narozené šDvouletkyõ se slovy: *šPánové, tak o to na–e batolátko musíme v–ichni svorn a mate sky pe ovat. Kdo by snad m l mace–ské úmysly, a nám nep ekáflí a jde za dve e rad ji ufl te .õ⁵⁰* Ve stejném ísle nalezneme dal–í ilustrovanou polemiku Evflena Sey ka nad tématem dvouletky s názvem *Nový rok do dvouletky krok*. V prvním plánu se zde dohadují dva muffi, silný továrník v bu ince a rozho ený pracující, kterého odvádí tlou–tík s prstenem na ruce. Scénu doprovázejí dal–í dv muffské postavy v kloboucích, drahých kabátech a továrna osv tlená rud zá ícím sluncem. Výjev dopl ují dva texty. Lidová pranostika: *šJsou-li ervánky v novoro ní den, p inesou jist samou slotu jenõ* a stesk znárodn ním postifených: *šLetos - a je nebo není nebe rudé, hrom aby do toho - dvouletka bude.õ⁵¹* Mezi dal–í kreslí e, kte í se tímto tématem zabývali, pat ili nap íklad Cyril Smolka a Josef Novák.

Karikaturisté *Dikobrazu* se v–ak nesoust edili pouze na celonárodní otázky, ale svojí pozornost v novali také b flnému obyvateli. Jistou beznad j a neut –ené pom ry ukazuje Josef fiemli ka v kresb lednového vydání z roku 1947. U pov –eného mufla b duje jeho flena, chystající se od íznout chudáka z oprátky se slovy: *šJá ti, starej, nerozumím, v era jsi prohrál výplatu, dnes se v í–, co bude– d lat zítra?õ* [8] Jako humoristický asopis, publikoval *Dikobraz* také zábavné, nepolitické kreslené vtipy.

Pozornosti neutekla ani sportovní stránka flivota roku 1947. Tehdy se totifl na –pi ku hokejového ledovce dostal také ná– tým. V únoru hostila mistrovství sv ta práv praflská Třvanice. V t chto dnech probíhal zu ivý boj sv tových –ampion , kte í své protivníky nehodlali vzít na milost.⁵² Lítost boje dokládá i karikatura z 18. února na úvodní stránce *Dikobrazu*. Tvrdou p ípravu eskoslovenské reprezentace zde ztvárnil Otakar Ma–ek na zimním stadionu. Podivnému po ínání len se udivuje jeden p íhlíflující se slovy: *šProsím vás, co je to za p lno ní scénu?õ* a druhý mu odpovídá: *Jakápak p lno ní scéna, lov e. To si p ece na–i kluci brousej zuby na titul mistra sv ta.õ⁵³* Mezinárodním zápasem borc flilo celé vydání asopisu. Vtipnými kresbami se p ípojil nap íklad Lev Haas s kresbou pad latel , kterým víc vyná–í falsifikace hokejových lístk , nefl pen z.⁵⁴ Pozadu nez stal ani kreslí Josef Novák s karikaturou s názvem *šIdeální obránce muflstva Ameriky na mistrovství sv ta*

⁵⁰ NESVABDA 1947, titulní strana.

⁵¹ SEY EK 1947, 5.

⁵²http://www.mshokej2004.cz/www/index.php?action=main_article&id=197&sessid=3ad330dc79e0da260a8b10551527460b, vyhledáno 12. 12. 2016

⁵³ MATĚK 1947, titulní strana.

⁵⁴ HAAS 1947, 3.

v Praze podle návrhu Brighton Tigers. [9] Amerického hokejistu zde doprovází len bezpe nostního sboru MP se samopalem. Tato kresba by se snad dala považovat za jednu z prvních narážek na bojácnost a neschopnost Západu, která se v dal-ích ro nících *Dikobrazu* mocn rozbují.

Dikobrazu tento rok v-ak unikla nap íklad kritika Emila Filly o Výstav obraz národních um lc SSSR v Praze. Nespokojil se s chválou od Alexandra Zamo-kina, podle n hofl *Šov tské malí ství, pravdiv zrcadlíci sou asný sov tský socialistický život a nového sov tského lov kaí* [55] Filla se nespokojil s mechanickým p episováním skute nosti, ani s termínem socialistický realismus. Výtvarný realismus podle n ho vychází z malovaného p edm tu podobn jako holandský realismus 17. století. Chyb jící *šdu- evní zásahy autora* [56] nebo jeho *švnit ní hodnocení* [56] tak jedin odpovídá um ní naturalistickému. Socialistický realismus ovládl zejména v padesátých letech také kresby n kterých um lc p íspívajících do *Dikobrazu*.

4.3.4. *Dikobraz* 1948: *Dikobraz* vs. západní sv t

Po únoru 1948 se asopis začal pomalu konstituovat jako angařovaný a obrátil se také proti západní buržoazii a americkému kapitalismu. *Dikobraz* tehdy p ínesl ve svých karikaturách kritiku západního sv ta, imperialismu a jeho ásté srovnávání s nacistickým N meckem v podob nadutých generál . Negativnímu hodnocení samoz ejm neunikl ani Marschall v plán. Kladn zde byla naopak propagována kolektivizace a znárod ování. [57] Ve druhém ísle nicmén An ík, p íslu-ník komunistické strany, uvádí text s názvem *Proroctví na rok 1948*. V textu humornou formou p edpovídá události rychle se blížícího 25. února, kdy u nás komunisté definitivn nastolili totalismus. ty i venkované se snaží vy íst proroctví pro rok 1948 ze sto let staré knihy a nakonec pochopí, jaký osud je čeká. Komentují to vcelku ostrými slovy: *šTe uflje pozd , to nám Amerika m la pomoci p ed Rusama, te v-ichni v dí, fle nás západ nechal ve -tychuí* [58] nebo zd -ením, fle: *š í tohle je, pánové, totalita a ne demokracie*. [58] M fleme zde vid t, fle i Zdena An ík, který se d íve hlásil ke komunismu, má nyní strach a nev í tak, jako d íve mírovým úmysl m Sov tského svazu.

[55] TĚV ÍK/MORGANOVÁ/DUŠKOVÁ 2001, 97.

[56] TĚV ÍK/MORGANOVÁ/DUŠKOVÁ 2001, 1006101.

[57] <http://www.totalmag.cz/spolecnost/66-fenomen-doby/1319-dikobraz-na-cest-eskymi-djinami-aneb-sranda-musi-byt.html>, vyhledáno 16. 10. 2015

[58] AN ÍK 1948, 2.

Dikobraz se jako jediný levicový satirický časopis povolený po únoru 1948 setkával také s kritikou ze strany pravice. Jednak proto, že zde neměl fládnou konkurenci a podle slov Ferdinanda Peroutky mu prý *šnarostly ostny jen na jedné straně*.⁵⁹ Václav Lacina v knize *Co vám mám je-t povídat* na obranu *Dikobrazu* uvádí, že časopis se nebránil tisku protikomunistických satir, které v-ak musely mít odpovídající úroveň. Litoval například, že Jaroslav Fiák nabídl svůj satirický slánek o materialismu pro *Svobodného slova, Kvítka*.⁶⁰

4.3.5. *Dikobraz* 1949: *ankaj-ek, Pius XII. a Wall Street*

Hned úvodní strana prvního vydání pátého ročníku *Dikobrazu* naráží na první písemný plán schválený roku 1949, nebo ho spíše oslavuje. Kresba Josefa Molína zobrazuje klub Tabarin, z jehož dveří doslova vykopává statný dělník úlisného majitele. Celému ději s podtextem *šPrvní nutný výkop k základnímu písemnému plánu [10]* přehlídí podroušená vyhlídka společnosti a veselí nádeníci, kteří písemnou novou tabuli s nápisem *Závodní kuchyně*. 1949, s písemným lepším nového roku pro všechny pracující lidi.

Aktuálnímu dění v daleké Číně se v květnovém vydání *Dikobrazu* vnoval Josef Novák. Výstředně zde zachytil totální porážku kuomintangské armády čínskými komunisty na čínech Chuaj-che na přelomu let 1948-1949. Vládnoucí čínská konzervativní politická strana Kuomintang v čele s *ankaj-ekem* totiž odmítala uznat sílící čínské komunisty jako rovnocenné politické partnery.⁶¹ Na Novákově kresbě zatloukají čínští komunisté poslední hřebíky do plovoucí rakve s nápisem *šKuomintang*. Pod touto scénou se radují čínští komunisté a na obloze mezi novými hvězdami se vznáší čínský drak. Podobně jako v dalších karikaturách i zde Novák dovedl několika základními znaky a relativně plochou kresbou vystihnout složitou situaci dokreslenou jednoduchým textem.⁶²

Plochosť kreseb Novákových lze postavit do protikladu chvilivých, skicovitých karikatur Lva Haase. Například v kresbě *šCesta kapitalistického hospodářství [11]* pomocí světla a stínu prohlubuje iluzi prostoru. Rychlé linie jasně ohraničují sešit, ze kterého padají tři postavy představující Severoatlantický pakt, Marshallův plán a nadprodukcí s burzou. Na pevnině v pozadí pak stojí velká skupina lidí, kteří drží transparenty s nápisem *Práce a chléb*. Silné linie, které jakoby proezávají prostor, kontrastují s chvilivými tvářemi, které pomalu

⁵⁹ FIDLER/PLECHANOVÁ/DUŠKOVÁ 2001, 111.

⁶⁰ FIDLER/PLECHANOVÁ/DUŠKOVÁ 2001, 111.

⁶¹ FIDLER/PLECHANOVÁ 1997, 46.

⁶² NOVÁK 1949, titulní strana.

mizí v dáli. Haas se zde drfí kritiky západní politiky pomoci, kterou bylo eskoslovensko po válce nuceno odmítnout.

Karikaturisté vyjad ovali na stránkách *Dikobrazu* také v-eobecný podporovaný názor na katolickou církev. Op t k sob m fleme postavit karikatury Josefa Nováka a Lva Haase. V srpnovém vydání asopisu si vzali na mu-ku papefe Pia XII, který byl kritizován za nedostate né vyjád ení k otázce holocaustu za druhé sv tové války, a koli se tajn zasloufil o záchranu mnoha lidovských flivot , a po válce se ost e postavil proti komunismu a odsoudil kařdého, kdo takový reffim podporoval.⁶³ Josef Novák ztvárnil papefe ve slavnostním rouchu flehnajícího z balkonu zástup m voják se slovy *š í a napln n neskonanou radostí a pýchou slavnostn flehnám va-emu taflení ō* [12] Papefi zde bez rozdílu posv cuje taflení k ifláckého bojovníka, nacistického vojáka v etn vlajky se symbolem amerického dolaru, který zdobí i prapor oddílu SS. Oproti vý-e p ede-lé Novákov kresb tato vyniká rychlostí kresby a hloubkou prostoru. Svifné tahy tém evokují zdání pohybu papefovy pravice, která se zdvihá nad procházejícími zástupy. Lev Haas na své karikatu e znázornil *š Protikomunistické varhany ō* [13], které na vrcholu spolu s hákovým k íflem zdobí Hitler coby baculatý barokní andílek nesoucí kartu- s nápisem *Mein Kampf*. Jednotlivé varhanní pí- aly jsou zakon eny hlavami evropských politik . Nechybí zde nap íklad Churchill, ale ani Hilter nebo hlava v kápi à la Ku Klux klan. Za varhany posadil Haas pytel pen z s cedulkou *Wall Street* a papefi Piux XII. celému tomuto hudebnímu šsouboru ō dodává vzduch. Celý výjev dopl uje text: *š P jde to s tím novým m cho-lapem líp? ō* Haas zde bezpochyby naráfí, stejn jako Novák, na shovívavost papefe s porařenými státy, i na jeho povále nou kritiku komunismu. Sv j názor Haas jako obvykle vyjád il briskní kresbou, kombinací tlustých a tenkých ar a stínování, které dodávají zejména zpívajícím hlavám varhanních pí- al podobu v ných odsouzenec ō istce.

astým tématem tohoto ro níku byla také americká burza *Wall Street*, která podle kreseb *Dikobrazu* platila a vyko is ovala evropské západní velmoci. Antonín Pelc ji znázornil coby voucího tygra, který svým mohutným t lem obléhá banky *New Yorku*. Pod jeho t lem se válí nezmrné mnofství kostí se jmény *Anglie, Francie a Belgie*. V podobném výtvarném duchu se nese i dal-í Pelcova kresba s obdobnou tematikou. Upozor uje zde na nebezpe nost *Marshallova plánu*, který nefinancuje nikdo jiný nefl americká *Wall Street* a zaplavuje tak *Evropu americkým zbořím*. Balíky s nápisem *š Made in USA ō* se sypou z velkého pytle, nad

⁶³AKIN s. d., nepag.

nímfl stojí Paul Hoffman, vedoucí Organizace pro hospodá skou spolupráci a rozvoj. Drflí v ruce list s nápisem *šMarshall v plán do ervna 1952, Paul C. Hoffman*. Celý obraz objas uje text pod kresbou: *šSprávce Marshallova plánu Paul C. Hoffman na cest k americké kolonisaci západní Evropy.*⁶⁴ U obou t chto kreseb Pelc nezap e tendence k jisté plochosti obrazu. Tygr na první zmín né kresb vytvá í dokonce dojem lepeného prvku, jaký se uflívá v koláflí.

4.3.6. Dikobraz 1950: Reakce na politické procesy, Imperialistický brouk

To, fle *Dikobraz* neustále reagoval na sou asné d ní v echách, m fleme ukázat také na jeho karikaturách, které se týkají procesu Milady Horákové. Procesu se krom jiných ú astnil filmový –táb, který m l d ní v soudní síni zprost edkovat ve ejnosti. Na jedné z porad, která se konala 24. b ezna 1950, byli noviná i pou eni o zp sobu psaní svých zpráv. Nem la v nich vynikat lidská stránka obflalovaných a tená i m li být pobou eni chováním souzených.⁶⁵ T etí návrh týkající se nutnosti zo–klivit emigraci eských ob an prezentoval Lev Haas ve své karikatu e v *Dikobrazu*, kterou doplnil textem *šJak se tak koukám do knihy dodavatel –pionáfních zpráv a informací, brat e Ripko, vfdy my ufl za chvíli nebudeme mít co prodávat!*⁶⁶ [14] Haas zde zobrazil dva významné eské emigranty Huberta Ripku a Petra Zenkla v malém obchod s informacemi. Kaflďy stojí za jedním z pult , jeden nad knihou šdodavatel ō s p e–krtanými jmény (Horáková, Kalandra, Pecl,í), druhý u uvítacího pultu s nápisem *šp ij te zas*. V levém rohu stojí komoda s n kolika zásuvkami s názvy *špro Francii, pro Vatikán, pro Belgii,í ō* a dole s nápisem *šprodáváme za dolary: SR a její lid.*⁶⁶ Po místnosti se povalují dal–í krabice s provokativními nálepkami jako *špromptn dodáváme vrahy a –piony* ō a dal–í. Obchod s loupajícími se parketami, obitou omítkou sv d í o nedostatku informací, protofle vládnoucí komunistická vláda v Zenklov a Ripkov vlasti úsp –n odsoudila a popravila jejich informátory. *šPropracované detaily mají mimo jiné dokazovat sep tí eskoslovenské emigrace s nacismem.*⁶⁶

Tyto procesy v–ak nebyly v této dob jediným tématem *Dikobrazu*. Pokud si projdeme následující ro níky, uvidíme, fle se stále opakuje téma zabývající se nacismem. Dále byla významn zastoupená karikatura odráflející napjaté vztahy mezi Sov tským svazem a USA,

⁶⁴ PELC 1949, titulní strana.

⁶⁵ FORMÁNKOVÁ 2007, 20641.

⁶⁶FORMÁNKOVÁ 2007, 35.

které jsou š prezentovány jako velmoc, vyzbrojená atomovými zbran mi, která š imperialistickyõ prosazuje sv j vliv po celém sv t pomocí š vyhroceného militarismu.õ⁶⁷

Krom obvyklé démonizace amerického kapitalismu a volání po míru tímto ro níkem prob hlo téma š amerického broukaõ. Mandelinka bramborová se tehdy stala aktérem jedné z mnohých propagandistických kampaní v eskoslovensku. Hrozba, která od sedmdesátých let 19. století postihovala Evropu, skute n pocházela z Ameriky. Nebyla sem v–ak zavle ena se zlým úmyslem po–kození zem d lských výnos Sov tského svazu, ale jako následek rozvinutí zaoceánského obchodu. V echách se poprvé objevila roku 1945. Afl do 50. let v–ak byla pokládána za nep říjemný p írodní úkaz. V roce 1950 se do problému vlofila vláda s provoláním vybízejícím k boji proti mandelince, kterou sem podle ní pa–ovali v krabi kách imperialisti tí agenti. Oproti ostatnímu tisku, kde se š imperialistický broukõ hojn objevoval v karikaturách, ale i rozhlasu a filmu, nemohl stát *Dikobraz* pozadu.⁶⁸ Josef Molín zobrazil n kolik mandelinek vylézajících ze sklenice s nápisem šMADE IN USAõ. V–ichni brouci mají na hlav helmu a drfí zbra . Aby nebylo pochyb o tom, fle tento –k dce pochází z Ameriky, zdobí jeho krovky hv zdy a pruhy americké vlajky. Svoje záke né úmysly se mandelinky snaží zakrýt zdvo ilostí a pozdravem eského šbrouka Pytlíkaõ, který sedí u kraje silnice: *šHaudujudú, domorod e, kudy se dostaneme na venkov? Byli jsme pov eni roz–í it tady u vás atlantickou kulturu.õ* [15] Krom po ádání hromadných sb r mandelinky, a výchovných program ve –kolách a tisku leták s výzvami k boji proti ní, m l napomoci vít zství nad tímto broukem také v asný výkup brambor v JZD. K tomu se ve své kresb vyjád il Otakar Tembera. Nekone nému et zu traktor zem d lského drufstva vezoucímú úrodu s polí mávají mladí i sta í. Nápis švíce chleba národuõ, štak bojujeme proti imperialist mõ a šv asný výkupõ zdobící vozy hlásí do sv ta state nost, kterou se zem d lei rozhodli postavit proti západní snaze okrást ná– národ o bohatou úrodu. První traktor nemilosrdn drtí pod svými koly mandelinky, které padají z pytle zlostného sedláka, který se odmítl p idat ke kolektivnímu zem d lství a svou nezodpov dností dovolil rozmnožení nebezpe ného hmyzu.

⁶⁷ MAHDAL/HORNOVÁ 2013c, nepag.

⁶⁸ FORMÁNKOVÁ 2008, 22638.

5. Karikatura Dikobrazu mezi lety 1951-1954: Pavel Kohout, Evžen Seydek

Komunistická strana v této době započala v Československu stále hlubší koency. Nespokojila se s výsledky, které dosáhla ovládnutím celé politické scény, ale snažila se totálně si podmanit všechny sféry společenského i soukromého života obyvatel. Represivní tendence u nás doznívaly také v posledních politických procesech. Umlecký spolkový život v této době již plně ovládal Svaz československých výtvarných umělců založený roku 1948. Mladá generace výtvarníků a kritiků se snažila vést umleckou scénu podle sovětských vzorů ve snaze zprůhlednit všechny vazby na moderní a avantgardní umění, které spojovaly s pokleslou buržoazií. Nejen umění, ale život obecně ovládal také stalinský kult, který dozníval i po Stalinově smrti v roce 1953.⁶⁹

5.1. Společnost a kultura

V těchto letech pokračovaly stranické snahy o byrokratizaci kultury, která měla podléhat centrálnímu řízení a jasně danému plánu. Jelikož výtvarné umění, stejně jako další kulturní odvětví, mělo silný vliv na veřejnost, začali být kulturní pracovníci považováni za velmi důležitě osoby v rámci obrany státu. Tuto funkci zastávali podle sovětského vzoru, který považoval šmorálně-politickou jednotu lidu za rozhodující faktor ve válce.⁷⁰ S počátkem 50. let souvisí také soustavný boj vládnoucí strany s bývalou avantgardou. Pod drobnohled se dostali kromě literátů také významní umělci (Emil Filla) nebo výtvarní historici (Karel Teige).

Do nejisté situace se z oblasti kultury dostala část výtvarných umělců, kteří se v letech 1945-48 angažovali protikomunisticky, nebo se nezdáli být spolehlivými spojenci režimu. Na výsluní se dostali zejména malíři, kteří doposud postávali na okraji umlecké scény. Dále umělci, kteří dobrovolně nabídli svůj jemný akademismus a také ti, které existenciální důvody donutily ke spolupráci na tvorbě socialistického realismu.⁷¹

Těžké situaci nyní čelili zejména malíři, jejichž tvorba se dříve obracela zejména na buržoazní klientelu. Kvůli zakázkám se nyní museli zcela podřídit ideologii režimu a nového, jediného objednavatele - státu. Nelehké situaci čelili také sochaři a architekti, jejichž tvorba extrémně podléhala uniformitě, přísné kontrole a direktivnímu programu.⁷²

⁶⁹ HALÍK 2005, 2846285.

⁷⁰ KUSÁK 1998, 297.

⁷¹ KUSÁK 1998 333-334.

⁷² HALÍK 2005, 2796289.

5.2. Pavel Kohout a Evžen Seyšek

(Pavel Kohout 20. 6. 1928, Praha; Evžen Seyšek 8. 10. 1917, Znojmo ó 19. 8. 2009, Praha)

Pavel Kohout, budovatel, chartista a nakonec exulant se narodil roku 1928 ú edníkovi Otomaru Kohoutovi a Ludvice ěalské, dce i banké e. Od mládí se v noval tv r í práci jako len Dismanova d tského rozhlasového souboru a stal se lenem eskoslovenského svazu mládefe. Jifl b hem st edo-kolských studií byl politicky aktivní a p es sv j ned lnický p vod se stal p íslu-níkem komunistické strany. Povále ný obdiv nového ěfredaktora k Východu a v ěmu ruskému v ěak siln ě ovlivnilo osvobození Prahy Rudou armádou. Jeho rané p ísp vky se objevovaly nap íklad v *Zem d lských novinách* a v *Rudém právu*. Pozd ji pracoval v eskoslovenském rozhlase.⁷³ V roce 1950 dostal Pavel Kohout nabídku pracovat jako ěfredaktor *Dikobrazu*. Úrove ě obsahu asopisu pod vedením Zdeny An íka postupn klesala a šmladá socialistická krev ě vypadala pro vedení velmi nad jn . T sn p ed Kohoutovým p íchodem do redakce byla její ást odvolána a ást zat ena kv li protistátním materiál m, které se objevily na stránkách periodika.⁷⁴ Jako novinku zavedl podle vzoru sov tského humoristického asopis *Krokodil* rubriku *Na ostny š s kritikou 'komunálních' ne-var , jeft brzdily cestu lidu ke komunismu.*⁷⁵ Kohoutovi se poda ilo elegantn ě propojit siln protizápadní kresby s doprovodným textem i s nenásilnými tuzemskými humornými kritikami. Jeho vedoucí pozici v *Dikobrazu* ukon il ne- astný rozvod s Alenou Vránovou a st elba na její portrét, kterým vyústilo jeho zabarikádování se *š s fla-kou vodky ve své kancelá i.*⁷⁶

Kohoutovým následovníkem ve vedení *Dikobrazu* se stal 12. íjna 1952 Evžen Seyšek, který se narodil 8. íjna 1917 v Cítonicích poblífl Znojma. Po absolvování gymnázia studoval práva v Praze. Univerzitu v ěak dokon il afl po druhé sv tové válce, b hem které byl od roku 1939 za ú ast ve studentské protifa-istické demonstraci dva a p l roku v zn n v koncentra ním tábo e Sachsenhausen. Známy je spí-e v ěak jako zdatný kreslí a karikaturista. Kresbu studoval soukrom u grafika Emila Kotrby. Sv j kreslený humor publikoval krom *Dikobrazu* nap íklad v *Lidových novinách* nebo v deníku *Práce*, kde roku 1948 vyst ídal Ond eje Sekoru jako výtvarného redaktora.⁷⁷ Dobré bydlo, které získal jako ěfredaktor *Dikobrazu* si Seyšek hlídál i z ideologického hlediska. Jelikofl byl pro svou dobrou pol-tinu a n m inu oblíbeným

⁷³ KOSATÍK 2013, 15683.

⁷⁴ KOSATÍK 2013, 85.

⁷⁵ WINTER/ KOPECKÝ 2012, 91.

⁷⁶ WINTER/ KOPECKÝ 2012, 91.

⁷⁷ Opustil nás Evžen Seyšek. In: Znojemský týden, Noviny pro znojemský region IX, 2009, 2.

společníkem u zahraničních spátených asopis *Szpilky* i *Eulenspiegel* a často s jejich redaktory vytrvale popíjel, musel si dávat pozor, aby neprošel nic ideologicky nevhodného. ŠV redakci *Dikobrazu* byl znám jako 'erotický Koniáš'. Pečlivě dbal, aby se na stránkách asopisu neobjevila žádná lascivnost v textu zaměřoval sekundy za vteřiny a obec Pi in pektil na Bi in.õ⁷⁸ I přede tím, než se Seyšek dostal do vedení *Dikobrazu*, přispíval na jeho stránky. V té době se však jednalo o malé obrázky doplňující literární příspěvky. Jeho kresba nevynikala nad ostatní, ale jejich jednoduché linky se daly lehce změnit a přizpůsobit potřebám tisku.⁷⁹

5.2.1 *Dikobraz* 1951: Mír, Na ostny a švyhrnuté rukávyõ

Ilustrace dvou dnů od Antonína Pelce představující rok 1950 a 1951, kteří si podáním ruky předávají vládu nad novým rokem, doplňuje báseň nového šéfredaktora Pavla Kohouta. Jeho slova na úvodní straně popisují krásu, lásku, mír a zvykající se prosperitu přemyslu a zemědělství, které zaznamenává graf v ilustraci. Pelc zde rychlými tahy zobrazil další úsporný rok přetiletky a neúnavnost dělného lidu, který v potu těžké práce nikdy neztrácí úsměv na tváři.

Hned na druhé straně shrnul Evžen Seyšek v několika karikaturách celosvětové dění v uplynulém roce. Kresby zobrazují významné události z minulých desetiletí. Každou kresbu doplňuje krátká vysvětlující úvaha Karla Bradáče. Obecně však naráží na nenasycenost amerického kapitalismu, na údajný sklon OSN k fašismu nebo na oslavu pracujících mas, které přináší všeobecný mír. [16]

V *Dikobrazu* se v této době můžeme setkat také se snahou vylíčit tehdejší poměry v tom nejlepší světě. Například Otakar Těmbera švysvětlil v několika obrazech s podtitulem *Š jak to líčí jejich zlost a jak vypadá skutečnostõ* slova amerických šachních kvikõ, které se podle asopisu neshodovaly se skutečností. Některé jednoduchých kreseb v duchu socialistického realismu však udávaly ve věcech jasno. Jednoduché barevné kresby vyvrátily pochybnosti například o tisíci nepracujících tím, že pod textem si tvéice mladých pracujících užívala horské sluníčko v rámci rekreace ROH. [17]

Sedmý ročník *Dikobrazu* také často vyzdvihuje mírové snahy Sovětského svazu, které se vředy snaží zkažit západní buržoazie. Těm na každé druhé straně najdeme odkazy na mír a válku.

⁷⁸ WINTER, KOPECKÝ 2012, 96.

⁷⁹ WINTER/ KOPECKÝ 2012, 96.

Opakovan se zde objevují kresby holubice s vavínovou snítkou v zobáku, jejímflastým protikladem je kachna představující *Hlas Ameriky* nebo jiná západní rozhlasová pop ípad televizní za ízení.

Dkaz, flešdikobrazovskéõ kritiky nebyly psány nazda b h, najdeme na t etí stran únorového vydání asopisu. Ve sloupku s názvem *Ohlas ostn* dot ení dopisovatelé brání svojí est a pravdu nebo pokorn uznávají svojí chybu se slibem zlep ení svých slufleb. *Ohlasy ostn* se udržely i v dal ích íslech *Dikobrazu*.

Humor *Dikobrazu* se v ak neto il pouze kolem celosv tové politické situace. Pavel Kohout zavedl novou ást s názvem *Na ostny* ve t etím lednovém vydání z roku 1951. Rubrika uzavírající jednotn díl í ísla *Dikobrazu* se zabývala zejména kritikou b flných flivotních situací. Redakce se zde v novala nejzn j ím témat m a problém m tuzemských obyvatel.

asto se objevuje kritika nekvalitního zboží a neochota prodejce nahradit kódu nebo vy eít stávající problém. Z dne ního pohledu se tyto problémy zdají úsm vné, ale nelze íci, fle se s podobnými situacemi nesetkáváme dnes a denn í v dne ní dob . Výjime n jsou zde oti t ny také fotografie š eskoslovenských ne var õ a nezda ených akcí. Mezi kreslí i se nej ast ji objevují jména Evflena Sey ka, Milo e Nesvadby nebo Oto Fuchse. Podobný obsah m la i dal í nová rubrika s názvem *Vyhr me si rukávy*, která se v asopisu objevovala od osmého vydání roku 1951. Na rozdíl od šostn õ, kde p evaflovala výtvarná ást, se šrukávyõ v novaly humornému textu pouze s dopl kovými kresbami malého významu.

5.2.2 *Dikobraz 1952: Tito, kritika západní burfloazie*

Druhé lednové vydání uvádí úderná a flivá karikatura Lva Haase dopln ná ver í Karla Bradá e. Mladý d lník zde v nov postavené huti pohání ozubené kolo a rud flhnoucí flelezo, které pálí a drtí mezi zuby štrumanovceõ s bombou v ruce i s pytlem dolar . Na to ící se kolo s velkou íslicí 5 odkazuje i Bradá v text *š Kup edu, k zít k m plným t stí, p es Trumany a jejich zmetky. A bystré hlavy, silné p stí, uspí í stavbu p tiletky.*⁸⁰ [18] Haas pokračuje v zahrani ní kritice i v dal í karikatu e s podtextem *š Zasedání Titovy strany ísvérázného socialismu.*^õ [19] Zesm – uje zde elního jugoslávského komunistického p edstavitele Josipa Broze-Tita. Haas Tita zobrazil jako opi áka v uniform , který stojí na knize *Mein Kampf*. Jako jeho spojence, podle jejichfl p ískání Tito šká eõ, Haas zobrazil amerického vojáka, banké e a nacistického pohlavára. Vcelku jasn vyjád il pozici Tita, jefl se svým

⁸⁰ BRADÁ 1952, titulní strana.

špupným jednáním vzele Moskvy, která se proti jeho vůli snažila vmísit do vnitropolitických záležitostí tehdejší Jugoslávie. Naprosto si tak znechtěl Stalina, který se obával podobných praktik i v dalších oblastech východní Evropy a spustil vlnu útek, které ho mly zbavit jakýchkoli zastánců podobných myšlenek. S tím se však v kresbách Lva Haase nesetkáváme poprvé, jifi v roce 1950 se objevují jeho karikatury se shodnou tematikou na stránkách *Dikobrazu*.

5.2.3. *Dikobraz* 1953: Stále proti západní buržoazii, Stalinova tržna

Do března roku 1953 stránky *Dikobrazu* stále plní zastrašující obrazy evropských mocností, které v touze po větší moci šjdou na ruku bojechtivé Americe a obrací se proti míru a blahobytu, které k nám přinesla Rudá armáda. Najdeme zde například kresbu Karla Vacy. Úspěšný polykame ve sportovním trikotu s americkými hvězdami a pruhy si neví rady se srpem, který mu podává dlník, stojící pod pódiem se slovy: *š S tímhle to nep jde! ů* [20] Vaca zde naráfi na několik let probíhající východo - západní rozpětí. Vyjaduje sovětskou neoblomnost, se kterou si neporadí ani švémocná ů Amerika. š *Dikobrazov-ti ů* kreslí i obraceli své pohledy také na nfičné pohlaví. Obdivují neúnavnou práci mladých fiŇen, které plní plány na 200 procent a přitom si stále udržfi svůj p vab, skromnost a plné energie zastanou i domácí práce. Jako jejich protiklad zde vidíme americké královny krásy, které mají sice p vabné k ivky, ale jiného obdivu si například podle Josefa fiemli ky od muŇi nezasluhují. [21]

Tematické změny na stránkách *Dikobrazu* zavládly po smrti J. V. Stalina 5. března 1953. Vydání o pouhých dvou aŇt ech stránkách vypl ují oslavné ver-e na sovětského v dce, jehoŇi p íkazy se poslu-Ň a bez pochyb plní i po jeho smrti. Jako první šzp vem rozhodné víry ů oplakával t Ňlkou ztrátu v jedenáctém vydání Pavel Kohout. Jeho slovy se op t potvrzuje ideologická p íslu-Ňost *Dikobrazu* a jeho p ísp vovatel . Kohoutovy energické ver-e, nad kterými vlaje rudý prapor s podobou Lenina a Stalina nás utvrzují, Ňe *š Je v na-ich srdcích mrtvý Stalin siln j-i, neŇl byl zaŇliva. ů* [22] Ke Kohoutovi se slovy smutku p idal také Vít zslav Nezval. Také následující íslo se pod vedením EvŇena Sey ka v nuje velké ztrát celého Sov tského svazu, ale ukazuje i sílu, která z této ztráty pramení. Podle slov básn Milana Jari-e musíme tak hled t vst íc sv tŇým zít k m, skrýt své slzy p ed nep ítelem a jít

vstíc boji, protože š *Op eni pevn o Sov tský svaz, za v rnost v rnost, a za rány - rány! Dál pod stalinskou vlajkou vede nás Úst ední výbor Gottwaldovy strany!*⁸¹

Ob b eznová vydání jsou po výtvarné stránce velice chudá. Poslední stránky periodika z 15. b ezna zdobí karikatury sov tského kreslí e Borise Jefimova. V–echny ukazují na jednotu a vytrvalý boj za mír, a ufl v podob rudých kle–tí s hv zdou –típajících kle–t s hákovým k íflem sk ípající n kolik ruských oblastí, nebo rudá hv zda se zk ífřeným srpen a kladivem, které nenechají projít supícího Churchila s pytlem amerických dolar za zády. Z um leckého hlediska se v–ak nejedná o úpln ploché a nic ne íkající kresby. Jednotn ideologicky zam ené karikatury nepostrádají sílu, kterou povzbuzují jednoduché znaky symbolizující Sov tský svaz. Jefimov na svých kresbách kombinuje uvoln nou kresbu, kterou v t–inou zobrazuje Hitlera, Churchila a západní burfloazii snaffící se zni it neoblomný Sov tský svaz. Proti uvoln nému rukopisu zde stojí socialistický realismus, rudé sov tské symboly a jednotný lid, odhodlaný polofit sv j flivot za socialistický mír a pravdu. [23]

Ke spole nému boji bez oddechu vyzývají i kresby na poslední dvojstránce následujícího ísla *Dikobrazu*. V t–inou se jedná o nesignované karikatury z p edchozích vydání periodika. I zde se v–echny kresby obracejí na tená e, vyzývají ho k bd losti a ostrafitosti. Oslavují šruděo tanky drtící pod koly Hitlera s hákovým k íflem a burfloazii. Upozor ují na nebezpe í, které na nás i v dob míru íhá ze západu. Vesm s jsou to kresby pr m rné kvality. Ve v–ech vlaje rudá vlajka, kterou drflí statný voják, nebo state ný d lník, bránící mír a blahobyt povále ného eskoslovenska.

⁸¹ JARI™1953, titulní strana.

6. Dikobraz mezi lety 1954-1961: Václav Jelínek, Ota Měřák

Š smích má plno podob a je v-udyp ítomný. Leffí na stole, visí na v -áku. Je prom nlivý jako nástroj, kterými se tvo í. Smích lze psát, stav t z cihel, smích lze vyvolat i ml ením, záleffí na souvislostí ò⁸²

Polovina padesátých let p inesla i do *Dikobrazu* jakési tematické uvoln ní, které je patrné v pozitivn lad ných kresbách. Hlavní slovo zde mají v této dob zejména Lev Haas, Milo-Nesvadba a Bohumil Měřák. Karikatury se ve velkém po tu v nují optimistickým p edpov dím do budoucna. V t-ina kritik se obrací na staré po ádky komunistického reflimu a lichotí novému sm ru, kterým se vydal. Kreslí i v-ak neopomn li upozornit ani na ne-vary Západu nebo p ípomenout hrozby nacistického N mecka, na které si komunistické eskoslovensko m lo dávat stále pozor.

Dikobrazem procházela r zná témata. Od Spartakiády, op vovaní vzkvétajícího zem d lství a blahobytu v dobách míru, p es oslavy desetiletého výro í od konce války, po kritiku sou asné politické situace v okolních státech, které se tento nedlouho trvající mír snaffí naru-ít.

Od padesátých let, a zejména v letech -edesátých se v *Dikobrazu* objevují zvu ná jména Adolfa Borna, Vladimíra Jiráčka nebo Ji ího Neprakty. Nastupující generace um lc narozených ve 30. a 40. letech za ala p íná-et do eské karikatury nové podn ty. *š Po dlouhé odmlce se za aly podnikat první cesty do zahrani í, za aly k nám ve v t-í mí e docházet také um lecké asopisy z nesocialistických zemí.*⁸³

6.1. Spole nost a kultura

V letech 1953-1954 za ala KS zavád t a prosazovat adu hospodá ských a politických opat ení na základ zm n ve vedení Sov tského svazu. Neústupnost pounorového reflimu s velkým d razem na t flký pr mysl se za al obracet na oblast zvy-ování flivotní úrovn obyvatel, na které siln dopadly následky m nové reformy. V eskoslovensku se v-ak státní aparát pouze s nechutí pou-t l do p ípravy tzv. Nového kurzu. Komunisté v podstat pouze upravili a zastávali správnost Gottwaldových ekonomických tezí. K jejich obhajob pouffili

⁸² MACOUREK 1963, nepag.

⁸³ STEHLÍKOVÁ 1988, 26.

a do jisté míry i hájili politické procesy s Rudolfem Slánským, který podle nich svou činností sabotoval veškeré snahy o budování socialismu.⁸⁴

Podepsáním Varšavské smlouvy v roce 1955 přineslo zdánlivé odpoutání sovětských satelitů od Moskvy. Ve skutečnosti tímto aktem Sovětský svaz zpevnil přítomnost svých vojsk v těchto územích. Doba po roce 1956 se vyznačuje proměnou vztahů k západním trendům a šlobové heslo *Šlohnat a p'edehnat* – znamenalo do určité míry i snahu akceptovat určité konzumní trendy ze západních států a dokázat, že společnost směřující k socialismu dokáže lépe uspokojovat i jimi vzbuzené požadavky spotřebitelů.⁸⁵ XX. sjezd sovětské komunistické strany potvrdil jisté distancování a odsouzení Stalinových zločinů. Uvolnění poměrů a snahy o decentralizaci následovaly v rámci států sovětského bloku jen velmi opatrně. Postupná kulturní i společenská šmodernizace vyvrcholila vítězstvím československého pavilonu na Expo 58 v Bruselu.⁸⁶

Koncem padesátých let také vznikla řada nových uměleckých spolků, do kterých se umělci začali sdružovat podle svého zaměření. Představily se skupiny Máj, Trasa, M57, Prom na nebo UB 12.⁸⁷

6.2. Václav Jelínek a Ota Měřánek

(Václav Jelínek 30. 5. 1920, Nové Strašecí 20. 10. 1982, Praha; Ota Měřánek 18. 2. 1911, Praha 18. 10. 1980, Praha)

Václav Jelínek narozený 30. května 1920 v Novém Strašecí působil od mládí jako redaktor rozhlasového vysílání. Zkušenost s prací vedoucího redaktora získal v letech 1952 až 1954 v redakci časopisu *Klub*. Spisovatel, básník a autor satirických her vystoupil Evfena Seyka ve vedení časopisu 7. února 1954, ale v *Dikobrazu* nezstal dlouho. Třileté působení v *Dikobrazu* ukončil v roce 1957 a následně působil jako umělecký vedoucí Pražskou estrádu, pracoval jako redaktor v oddělení humoru a satiry československého rozhlasu a v padesátých letech se stal vedoucím dramaturgem televizní skupiny československého filmu. Správu periodika po jeho odchodu k filmu převzal Ota Měřánek.⁸⁸

⁸⁴ FRANC/KNAPÍK 2011, 6056606.

⁸⁵ FRANC/KNAPÍK 2011, 32.

⁸⁶ FRANC/KNAPÍK 2011, 33.

⁸⁷ STEHLÍKOVÁ 1988, 5-30.

⁸⁸ WINTER/KOPECKÝ 2012, 93.

Dramatik a prozaik Ota Měřánek, vlastním jménem Otto Passer, se narodil roku 1911 v Praze. Kvůli financím nepokračoval ve studiích, ale v noval se obchodu s konfekcí jako jeho otec. Po válce působil v kulturní komisi Ústřední rady odborů a redigoval časopis *Vpřed*. Mezi lety 1949 a 1950 pracoval jako dramaturg divadla Na Fidlovače. V redaktorské činnosti pak pokračoval v časopisu *Divadlo* a mezi lety 1957 a 1961 redigoval *Dikobraz*.⁸⁹

6.2.3. **Dikobraz 1954: Optimismus, soudruh Suchar, Pařížská dohoda a americká hrozba**

Kresby Miloše Nesvadby pro nový ročník časopisu ve velké míře oplývají optimismem nové éry komunismu. V této se jedná o chvalozpěvy na rozkvět země dle stávků, ale neopomínají kritizovat tvrdou ruku, jakou komunistický režim dosud vedl svojí veřejnou politiku. Již první lednová kresba je spíše propagandistickým vzhledem do budoucnosti v duchu hesla *Še Sovětským svazem na věčné časy* není karikaturou v pravém slova smyslu. Připomíná koloběžku života, ve které starší ročníky už nové sovětské politické i hospodářské historii a ideologii. Dospělý rok 1954 s rukama plnými plánů na zvýšení produktivity, péče o lov kůry nebo elektrifikace nabádají budoucí ročníky slovy *ŠTak to tam pěkne za tři, čtyřicet let, a my se pak nemusíme zdržovat!*⁹⁰ [24] k čemu nejvíce produktivní, aby následující léta probíhala hladce. Nesvadba se v noval také aktuálními otázkami československé společnosti. Svojí karikaturou s názvem *Soudruh Suchar na rekreaci* reagoval na projev ministra Václava Kopeckého z roku 1953, známý jako *Projev proti sucharům*. Kopecký ve svém projevu zastával oživení kulturní inteligence, její příslušníci nemohou být nadále považováni za druhořadí společnosti.⁹⁰ ŠSoudruh Suchar se na čtyřech obrazech rozhořuje nad uvolnění morálky dělného lidu na dovolené. Snáší se například prosadit přednášku dělného vyuffití rekreační doby na úkor hokejového zápasu. Nechtějí se ani kádrové členy se slovy: *ŠRočníci - tohle si vyídíme na kádrovém oddělení!*⁹⁰ [25], když se připlétl do kroužku.

Ostejně charakteristický v tomto ročníku kresby Lva Haase, které se vyjadřovaly zejména k situacím v zahraničí. Dubnová karikatura s podtextem *Nová ústava* [26] kritizuje zrušení omezení zbrojení Spolkové republiky Německo jako okupovaného státu, které vyplývalo z Bonnské ústavy z roku 1948. Haas zde řešil tzv. Pařížskou dohodu, které se zabývaly problematikou zapojení Německa do obrany Evropy. Svě obavy vyjádřil velmi názorně.

⁸⁹ <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=873>, vyhledáno 7. 2. 2016

⁹⁰ FRANC/KNAPÍK 2011, 720.

N mecký voják s puškou, cvičený v rámci branného zákona, financovaného samotnými Spojenými státy, vylézá z otevřené knihy Bonnské ústavy. Svými tiskovými vojenskými bagažaty poplácává poválečné snahy o udržení míru v Evropě a zákony o demilitarizaci a denacifikaci Německa, ustanovené v Postupimě roku 1945.⁹¹ Svojí kresbou upozorňuje také na nekalosti, které současný americký ministr John Foster Dulles provádí v Guatemale prostřednictvím United Fruit Company. Silně protikomunistický ministr se jménem obchodní společnosti vměšoval do vnitropolitické situace středníamerického státu, který nebezpečně inklinoval ke komunismu. Na Haasově kresbě stojí mohutný Dulles s akciemi ovocnářské společnosti a dohlíží na nakládání beden plných leteckých bomb. Pilot se v pozadí marně snaží přemalovat křehčí se obličej Dullese namalované na aeroplánu se slovy: *š í a d lám, co d lám ó tohleto mi po ád prosvítá.õ* [27] Haas naráží na přehlédnutí rádobu obchodní akce, kterou se Dulles chystá provést. Známý kreslí zde opticky předvedl, nejen kolika silnými tahy a zvýrazněným detailem lze dosáhnout v kresbě jasněho poselství.

6.2.4 Dikobraz 1955: Spartakiáda, J. F. Dulles, Výročí konce války, 10. narozeniny Dikobrazu a SR

Velkým tématem *Dikobrazu* roku 1955 byla bezpochyby první celostátní spartakiáda. Ohromující seskupení tisíc cvičenců, s koency v meziválečné komunistické tělovýchově, mimo jiné za cíl překonání sokolských sletů. Jednoduché, spíše symbolické cviky této politické ceremonie hrály také roli ve vyjádření vděčnosti Sovětskému svazu k přelíčení desátého výročí osvobození. Účast na Spartakiádě se na území se silnou tradicí sokolských sletů považovala za navazování na sletové tradice. Organizaci komplikovaly oblasti, kde byla přerušena tradice tělovýchově jednoty. K získání cvičenců v těchto územích Slovenska, části Sudet a Slezska se tak neobešlo bez nátlaku a hrozeb vyloučení ze zaměstnání. Spartakiádní přípravy v těchto regionech proto doprovázel aktivní odpor a bojkotování strháváním plakátů a flášků.⁹²

Spartakiáda se opakovaně vnovala například Miloš Nesvadba. V lednovém vydání si nespokojený obyvatel inflovního domu stěžuje na ošidnou nedostatečnost přípravy této velké události, kterých jsou plné noviny. Ve všech ostatních oknech domu, včetně komínka na střeše a malých předvchodů, zobrazil Nesvadba cvičence bez oddechu se připravující na společné vystoupení na Strahovském stadionu. Před plotny cvičí s kuflelem, otec se synem

⁹¹ FIDLER/PLECHANOVÁ 1997, 37673.

⁹² FRANC/KNAPÍK 2011, 7376738.

trénují prostné pro mufle, i ko ka pod oknem se u í chodit po dvou. [28] Nad jistými momenty Nesvadbovy kresby se jist pousm jeme. Celkový výraz v–ak spí–e podn cuje diváka k podpo e tvrd pracujících ú astník , kte í kv li dokonalému vystoupení nehledí na sebe ani své blízké. V ervnovém *Dikobrazu* se pak Nesvadba v nuje celému pr b hu Spartakiády. Dv horní kresby ukazují stadion plný cvi ících ratolestí, které se jejich otcové snaží v krkolomných pozicích zachytit na fotoaparát. T etí kresba ukazuje zmoflené, ale – astné otce, které jejich akrobatický výkon vy erpal natolik, fle je jejich manfelky ulofily i se spoustou negativ do ko ár k . I druhá Nesvadbova kresba nenese valné prvky karikatury. V ploché kresb nenajdeme ani zesm – ování obli ej nebo postav. S humorem zde bere pouze nad–ené rodi e, kte í se d j se co d j snaží zahlédnout v tisícihlavém davu své –ikovné potomky.

Dikobraz v tomto roce neopustily ani naráfkky na ned v ryhodnost Johna Fostera Dullese. Antonín Pelc v kresb uvedl diváka do p epychov za ízené místnosti. Na stole se ty mi k esly leflí jmenovky ty stát ú astnících se jednání: Francie, SSSR, Velká Británie a USA. Vztekly americký ministr u ezává nohu stolu pilou s nápisem špa ífské dohodyõ na míst , kam usedne sov tský politik. Pelc zde naráflí na Dullesovo zasahování do povále ného uspo ádání Evropy, k jehofl nastolení sov tí výrazn pomohli, a které se nejen podle Pelce snaží Ameri ané ohrozit. Pelcova karikatura op t nepostrádá údernosti a ukazuje tená ovi jasné stanovisko, které zastává. [29]

Karel Vaca v noval jednu kresbu desetiletému výro í konce druhé sv tové války. Toto významné jubileum se v–ak v *Dikobrazu* p íli– neoslavovalo. Vaca na rudé pozadí umístil vojáka, který v pravici drflí pu–ku. V levé ruce sm rem k letopo tu 1955 pozvedává bílou holubici, symbol míru. Pravou nohou –lape po zádech plazícího se Hitlera. Ten s bezmocným výrazem v o ích hledí na ústí vojákovy palné zbran a objímá balvan s letopo tem 1945, rokem své poráfkky. Kresbu Vaca rozd lil bílou linkou, jakoby cht l ud lat silnou áru za temnou minulostí. [30] Konci druhé sv tové války se jinak nev nuje p íli– mnoho kreseb. N které se pouze okrajov dotýkají tohoto aktuálního nám tu. P ipomínkou války se zde prezentuje také Lev Haas. Naráflí zde v–ak spí–e na problematiku Pa ífské dohody, která špálilaõ kreslí e *Dikobrazu* jifl od p edchozího roku. Haas zde publikoval nap íklad kresbu vojáka, který mohutným me em rozsekává svastiku a pravou rukou si tiskne k t lu malou

hol i ku.⁹³ Svým odhodlaným výrazem ve tvá i jakoby skute n dívce proná-el slova, která stojí pod kresbou: *šJen klid mali ká, s t mi ufl jsme jednou zato ili.õ* [31] Jako p edloha slouffila Haasovi berlínská socha Památníku sov tské armády od Eugenije Vucheticha z roku 1949. [32] Hrozbu války symbolizují bajonety pu-ek mí ící na ruiny s vlající francouzskou vlajkou. I zde dokázal Haas svojí tuffkou zobrazít nap tí a tém vdechnout flivot so-e, která skute n stojí v Berlín .

Rok první Spartakiády p ehlu-il i výro í deseti let existence samotného asopisu a eskoslovenské republiky. K t mto událostem se vyjad ují vlastn jen dv velké kresby. První od Jaroslava Popa, který se na n jakou dobu v *Dikobrazu* odml el, a druhá od Bohuslava Tř pána. Na Popov kresb p ichází malý chlapec k plavovlasé dívence v červených -atech dárek se slovy: *šA dárky k tvým desátým narozeninám ti dají oni.õ* [33] šOniõ, tedy d lníci, d lnice a zem d lci p iná-ejí darem závazky k 10. výro í osvobození a závazky zem d lství. Poblahop át p i-li také voják a vedoucí výroby i prodava . V podstat jednoduchou kresbu dopl uje váno ní stromek s ozdobami a zá ící rudou hv zdou ve vrcholu.

Bohumil Tř pán pojal blahop ání *Dikobrazu* jako velmi prostou kresbou dikobraza jásajícího nad dortem s deseti sví kami. Celý výjev rámují ty i dikobrazí ostny, které nabodávají nepoda ený výrobek, mufle s atomovou bombou, lupi e a statká e. Tř pán p ipojuje ke kresb také slovní blahop ání: *šA Dikobraz do zlo ád dále svifn bodá, a si p i tom neotupí nikdy b itký vtíp. Vfdy ím víc si výte ník na svých ostnech podá, tím to bude klapat lépe, tím nám bude líp.õ* [34] Tř pán zde narazil na situaci, která p estávala být úplnou pravdou. *Dikobraz* se sice stále ost e vyjad oval k aktuálnímu d ní v eskoslovensku i v zahrani í, ale dalo by se pochybovat o b itkosti jeho vtíp a zejména o jeho objektivnosti. Jifl adu ro ník m fleme pozorovat, na kterou stranu se asopis a jeho kreslí i obraceli. Za ínají p evaflovat kritiky innosti amerických politik a jeho ostny za ínají popichovat i na-e blízké evropské sousedy, kte í nejednají v souladu se sov tskou ideologií.

6.2.5. Dikobraz 1956: Mittelberg, Gabriel a Taru

Karikatury na stránkách dvanáctého ro níku *Dikobrazu* tematicky nesjednocuje pouze n kolik v t-ích nám t . Kresby se lehce dotýkají kritiky domácích pom r , upomínají na konec stalinského kultu, a oslavují dostatek, ke kterému se echoslováci kone n tvrd

⁹³<http://www.diomedia.com/stock-photo-soviet-war-memorial-treptower-park-berlin-germany-europe-image18771466.html>, vyhledáno 5. 3. 2016

propracovali. Oproti předchozím ročníkům, kde v tiskové oblasti vládaly kresby Antonína Pelce, Miloše Nesvadby nebo Lva Haase, se zde kresby víceméně rovnoměrně rozprostřely mezi všechny spisovající umělce. Objevují se zde také první kresby pro *Dikobraz* od Jiřího Neprakty, a nalezneme zde i práce zahraničních umělců.

Práci zahraniční výtvarníci se v tomto ročníku stávají jednou z nejzajímavějších skutečností. Povolení zveřejnění kreseb cizích umělců v tuzemském časopisu měl bezpochyby odkázat na uvolňující se poměry Sovětského svazu. Umělci Louis Mittelberg, Gabriel a Eugen Taru však také svým levicovým zaměřením a zřejmě s sebou vyjadřování odpovídali tématům, kterým se *Dikobraz* věnoval. Snad i proto zde mohly být jejich kresby publikovány.

Louis Mittelberg

(19. 1. 1919 Kačuzsyně 7. 1. 2002 Paříž)

Louis Mittelberg, rodák z polského Kačuzsyně publikoval své první kresby v satirickém časopise *Szpilki*. V průběhu své kreslířské kariéry spolupracoval do mnoha zahraničních periodik. Jeho kresby můžeme najít v londýnském *Daily Sketch*, pařížském *Actionu* nebo alžírském *France d'abord*. Kromě karikatury se Mittelberg věnoval sochařství a ilustrování děl Franze Kafky nebo Émila Zoly.⁹⁴

V kresbě pro *Dikobraz* s podtitulem *šLedová sprcha. No prosím, ufl se ani nedají v klidu civilizovat kolonié!* [35] naráží na koloniální otázku, které se časopis bude později více věnovat. Patrně se zde odklání na stranu francouzských komunistů, kteří stáli proti koloniální politice Charlese de Gaulla, a to nejen v Alžírsku. Pod šledovou sprchou pletá a pletá milionu šhlasů pro komunisty se roziluje tlustý voják se zvalou hlavní puškou, z níž kape voda. Naproti němu stojí ke kloupu připoutaný vyhublý šnecivilizovaný kolonizovaný, který čeká se zavřenými očima na svůj osud. Mittelberg zde velmi názorně a expresivně vyjádřil svůj názor karikaturou, která snad ani nepotřebovala doplňující text.

Gabriel - Jimmy Friell

(13. 3. 1912 Glasgow 4. 2. 1997 Londýn)

Gabriel se narodil v Glasgow jako Jimmy Friell. Při práci v právní kanceláři se naučil kreslit komiksy, které publikoval zejména v místních *Evening Time*. Středně se však stala afil

⁹⁴ <http://www.assemblee-nationale.fr/evenements/images/daumier/page%2021.pdf>, vyhledáno 15. 2. 2016

jeho práce pro magazín *Daily Worker*, kde začal publikovat pod jménem Gabriel. Jako Archandl Gabriel chtěl za zvuku trubek soudného dne svým humorem pomáhat rozkládající se společnosti, která jeho vtipy zoufale potřebovala. Již před válkou dokázal trefně ukazovat na problémy domácí i zahraniční. Od vysilující nezaměstnanosti k násilnému jednání fašistického Německa. Pět let strávených za války v armádě, kdy byl kvůli lenství v komunistické straně bedlivě sledován jako špodvratný flivěl, vneslo do jeho života i kresbu značnou nostalgii a depresi.⁹⁵ Poválečná politická situace nijak jeho pozici nezlepšila, avšak jako odporci stalinských cílů a kultu umožnila v roce 1956 cestu jeho kreseb do českého *Dikobrazu*.

Gabrielova kresba z 3. května [36] se patrně týká londýnského jednání Nikity Chruščova a ambasadora Spojených národů Fredericka Bolanda. Gabriel zde vyjadřuje radost Britů z mírového jednání, jemuž se po smrti Stalina Sovětský svaz nebránil. Tato Gabrielova kresba svým charakterem i námětem koresponduje s tématy, která zpracovávali českoslovenští umělci. Silné obrysové linie a jednoduchá barevnost jsou na první pohled k nerozeznání od jiných šdikobrazovských kreseb. Jásající dav zde před londýnským parlamentem převládá flenská postava Míru, která hlasitě tleská pozdvíženými rukama a upřímně se raduje z probíhajícího setkání. Nejen e-tí karikaturisté tedy vyzdvihovali novou orientaci Sovětského svazu, směřující ke zdánlivému míru a podpoře uvolnění mezinárodních vztahů se západními státy.

Eugen Taru

(22. 4. 1913 Craiova – 1991 Rumunsko)

Rumunský kreslíř a karikaturista Eugen Taru započal svojí uměleckou dráhu studiem architektury v Bukurešti mezi lety 1931 a 1936. Již v této době pravidelně publikoval svými kresbami do časopisu *Tân rul muncitor* nebo *Scântea tinereții*.⁹⁶ Svými pracemi se však proslavil zejména po druhé světové válce. V této době se přiklonil k socialistickému realismu a oficiální komunistické straně Rumunska. Vlášda potřebovala umělce jako byl Taru, který svojí ikonografií mimo jiné propagoval principy a dogmata nového státního uspořádání.⁹⁷

⁹⁵ MELLINI s. d., nepag.

⁹⁶ <http://postmodernism.ro/from-political-propaganda-to-baby-boom/>, vyhledáno 17. 2. 2016

⁹⁷ <http://www.graphicfront.ro/en/illustration/romanian-artists/eugen-taru-1967/1/1268.html>, vyhledáno 17. 6. 2016

Taruova kresba, kterou najdeme v zářijovém vydání *Dikobrazu*, se kriticky vyjadřuje ke složitosti administrativního aparátu, proti němuž nemá žádný smrtelník nejmenší zájmy. Vyjavený ředitel stojí před nekonečnou řadou na pohled sice milých úředníků, kteří mu však jen ukazují dveře svých spolupracovníků se slovy: „*A se k tomu vyjádří také kolega!*“ [37] Jednoduchá, v podstatě jednobarevná kresba, má spíše hodnotu politickou. Tedy fakt, že bylo vůbec možné otisknout kritiku státního aparátu, kterou jsme v tomto ročníku *Dikobrazu* dále nalézáme například v karikatuře Jaroslava Maláka. Publikací kresby, která se nechvalně vyjadřuje k oficiálnímu chodu státních záležitostí, snad chtěla redakce *Dikobrazu* jenom utvrdit své přesvědčení o uvolnění poměrů, které panují po celém Sovětském svazu, i za jeho hranicemi.

6.2.6. *Dikobraz* 1957: Dobývání vesmíru a koláři

První listopadové číslo nového *Dikobrazu* se týká zásadního vítězství Sovětského svazu v kosmickém soupeření s kapitalistickou Amerikou - úspěšného vzletu první umělé družice Sputnik, která odstartovala v říjnu roku 1957. Nadšení z tohoto úspěchu, který podle komunistické propagandy potvrzoval výšiči technické úrovně Sovětského svazu, se odráželo téměř ve všech oblastech běžného života padesátých i šedesátých letech, kdy neutechající radost podtrhl let prvního člověka Jurije Gagarina do vesmíru. Jméno Sputnik přijalo například pražské bistro, v Mostě po něm pojmenovali nákupní středisko a v Třebíči otevřeli pod stejným názvem kino. Vesmírná tematika ovlivnila plakátovou reklamu, design diváckých hraček a zvýšila zájem o přírodní a technické vědy.⁹⁸

S názvem *Šitěnky nového věku* [38] připomíná Josef Novák v *Dikobrazu* barevnou kresbou dvě slavné události poloviny dvacátého století. Levá část připomíná památné výstřely z lodí Aurora a poátek Velké říjnové revoluce. V pravé části zobrazil Novák zářící družici Sputnik mířící tmavou oblohou vzhůru ke hvězdám. Barevná kresba svým charakterem spíše než propagandistické a výtvarně nezajímavé obrazy připomíná rychlý komiksový seriál. Novák se zde nepokouší o nadsázku a následuje řadu plamenných výjevů oslavujících tuto ještě nedávno nemyslitelnou událost.

Posmělivý pohled zaujal v *Dikobrazu* Dobroslav Foll, který se v mnoha kresbách vnoval technickým tématům. Zde se však smje zoufalým americkým konstruktérem, kteří si marně lámou hlavu nad neúspěšnými pokusy sestrojít provozuschopnou družici. Poufílil

⁹⁸ FRANC/KNAPÍK 2011, 8586859.

kombinovanou techniku černobílé fotografie a barevné kresby. Z fotografie beznaději sleduje jeden z techniků psa, kterého sice sehnali, ale kterého nemají v úmyslu vyslat do vesmíru. Celý obraz doplňuje hromada nevydaných plánů raket. [39]

Do této etice se v tomto ročníku kosmické tematice v nově Jaroslav Malák. Do centra obrazu postavil hrdého otce na vratkou haldu v cíli, aby dosáhl na výšku vánočního stromku, a mohl vymyslet vánoční kometu za model družice Sputnik. Tatínkovu počinání zvedá skrze pootevřené dveře a pohlédne na jeho ratolesti i psík. Kresbou s vánočním námětem se Malák přidal k oslavným odhodlanostem sovětské propagandy ve vesmíru. Malák zde nenápadně poukázal na komunistickou ideu Boží neexistence a potírání víry jako takové vystředáním biblické komety kosmickou raketou. [40]

Fotografické koláže dosahují kvalit jako masová srozumitelnost, přehlednost a údernost, které mezi dalšími vyzdvihoval Karel Teige. Fotografické prvky silně kontrastují s kreslenou částí obrazu a zpestřují celý výjev a hrají v těchto kresbách Karla Vacy i Dobroslava Folla spíše doplňující roli. Vacova kreslená šmíška nad jež [41] se opírá o model bomby a v ruce pozvedá měřec amerických dolarů. K nohám jí Vaca nalepil výstřel sádou novinek laických novinářů. Obraz postrádá jistou eleganci rafinovaných fotomontáží, ale tento fotografický doplněk nelze zanedbat, jelikož podtrhuje a zjasňuje celkový význam obrazu. Komunikace fotografie a kresby u obrazu Dobroslava Folla vyrovnává jazýky pomyslných vah. Ani jeden prvek zde nemůže existovat bez druhého, protože kreslený pes nesdělí divákovi bez vystrašeného technika na fotografii nic a naopak. Obě složky obrazu spolu úzce komunikují a spolu s nepodařenými plány kosmických raket poskytují tená i jasnou zprávu.

6.2.7. Dikobraz 1958-1959: Mír zas a znova, Val Munteanu

Ročníky 1958 a 1959 se tematickými okruhy ani nepřispívajícími karikaturisty příliš neliší. Opakují se zde nelichotivé narážky na západní politiku, která se podle svého jen zdánlivě snaží o odzbrojení, a na rozdíl od zemí východního bloku postrádají jejich mírové snahy tu správnou švervu. Ani zde nechybí upozornění na fakt, že světovou politiku vedou stále ti samí zloduchové, pouze převlečení do soudobých uniforem a mírumilovných masek. Na toto téma můžeme v únorovém vydání *Dikobrazu* z roku 1958 najít zamyšlenou ilustraci od Karla Vacy. Ve dvou bublinách vedle sebe stojí usmívající se pán ve fraku, s kloboukem, doutníkem a nalepenými botami s nápisem *šv masce* a vedle něho je voják v plynové masce, plně polní a namířenou puškou s nápisem *šbez masky*. [42] Vaca tak v podstatě

jednoduchou formou naráffel na podez ení, fle po roce 1945 se vále ní zlo inci ze Západu znovu chopili moci a pod hezkou fasádou skrývají své pravé úmysly.

Zajímavou postavou osmnáctého ro níku asopisu je rumunský ilustrátor a karikaturista Val Munteanu, který dosáhl sv tového v hlasu. B hem svého flivota se nev noval pouze ilustracím pohádek, legend, a povídek⁹⁹, ale p ispíval také do rumunského levicov zam eného asopisu *Urzica*.¹⁰⁰ V jeho kresbách nep ehlédneme pe livé studium dobové kresby a malby podle toho, kdy se ilustrovaná povídka odehrává, nebo ve které dob vznikla. M fleme u n ho tak vid t ernobílé i kolorované d evoryty p ipomínající práce nebo krásné dvourozm rné kresby ve stylu starého Egypta. Pro *Dikobraz* vytvo il karikaturu s názvem *Nad západní Evropou zatafeno*. [43] Munteanu zde rychlými tahy ernou tu-í a barvou asi zobrazil snahy Ameriky o podporu zemí západní Evropy. Znepokojené obli eje ob an v tradi ních od vech obrací o i k tmavému nebi, které zastírá nekone né mnofství stíhacích letoun . Skicovité linie, které zde Munteanu vyuffil, m fleme vid t i v dal-í jeho tvorb , jako nap íklad ilustrace knihy Françoise Rabelaise *Gargantua et Pantagruel* nebo v ilustracích povídek rumunského spisovatele Antona Panna.

Také v následujícím ro níku se opakují naráflky na nedostate né snahy západních zemí o udržení míru oproti východnímu bloku. Sejn jako v roce 1958 vynechala redakce *Dikobrazu* na svých stránkách zmínky o EXPU 58, tak se v roce 1959 nezmi uje o dal-í významné události v eskoslovensku ó mistrovství sv ta v hokeji. Nejedná se, pravda, o akci um leckého rázu, ale nelze pominout sv tov -politický význam. Mistrovství se konalo v n kolika eských i slovenských m stech. Zejména ú astníci se státy stojí za zmínku. Hráló zde totiž Finsko, Švédsko, Kanada a USA, nejv t-í nep ítel komunistického sv ta. Je zajímavé, fle zrovna *Dikobraz* si nechal ujít moflnost bagatelizovat ú ast šzápa áckých hokejových man-aft .

6.2.8. *Dikobraz* 1960: Situace v Africe, Ha ák

Tematický okruh tohoto ro níku *Dikobrazu* je op t pom rn rozsáhlý. Karikatury se v rámci eskoslovenska v nují oslav patnáctiletého výro í od konce války, nové ústav a vychvalování na-eho zem d lství. Ze zahrani ních nám t se nej ast ji objevuje odchod Brit a Francouz z afrických kolonií.

⁹⁹ <http://valmunteanu.com/biography/>, vyhledáno 18. 3. 2016

¹⁰⁰ <http://www.cosminnasui.com/2016/02/val-munteanu/>, vyhledáno 18. 3. 2016

Africká kolonizační otázka se promítala na stránkách *Dikobrazu* již v minulosti. V tomto ročníku však můžeme najít hned několik poutavých ilustrací. Z grafického hlediska je velmi zajímavá kresba Karla Káše z února 1960. Pod názvem *šAlfírský pukavec páté republiky* Káše zobrazil vyhocenou situaci v jedné z francouzských kolonií. [44] Velký černý kohout symbolizující Francii shlíží na špukavce v uniformě s puškou, ze kterého se vyklubala silná protikoloniální fronta, pofladující plnou nezávislost Alžírska. Také Vilém Reichmann, jehož karikatury se v *Dikobrazu* objevovaly už v minulosti. V jedné karikatuře s trefným názvem *šKolonialist v podzim*¹⁰¹ dokázal zobrazit souasnou situaci celé Afriky. V té se kolem roku 1960 začaly naprosté nezávislosti dořadovat snad všechny existující kolonizované státy od Alžírska přes Kamerun po Kongo.

Poněkud stojaté autorské vody *Dikobrazu*, kde se v posledních letech nic moc nového nepřihodilo, rozšířil svými kresbami Miroslav Lišák. Pod pseudonymem Hašák spolu se spisovatelem Pavlem Hanušem v časopise publikoval od roku 1959 řadu vtipných karikatur. Kresby sice stále karikují Ameriku nebo pochybení evropského Západu, ale po výtvarné i humorné stránce často převládají ostatní kresby v *Dikobrazu* té doby. Geniální kombinace často jednoduchých kreseb s trefným textem dávají jasně najevo svůj názor na věci a také dnes si lze říci představit cukající koutky smíjícího se čtenáře. Například kresba s textem: *šVariace na hvězdnou vlajku s pruhy* [45] vtipně vyjadřuje neslavný konec pilot bombardérů RB 47, které byly připraveny v případě nutnosti okamžitě zaútočit na SSSR. Ti letci v leteckých kuklách a červenobíle pruhovaných vzdušných muničních smutně vzhlídnou skrze zamířované okno na blankytnou hvězdnou oblohu. Na zdi si tito piloti odčrtávají ubíhlé dny fláky, stejně tak, jako piloti raket V-2 před nimi. Jejich nevyhnutelný osud je – doplní kresba – benice s oběncem a nápisem *ALLEN*, tedy *VŮCHNI*. Dva umělci zde tak jednoduchými liniemi a několika symboly skvěle vystihli vzdušnou atmosféru i jasný postoj, jaký k takovým situacím zastávali.

Hlasité ozvy na stránkách *Dikobrazu* měla také nová socialistická ústava, přijatá v červnu 1960 a volby do Národního shromáždění československa. ŠDikobrazovští karikaturisté a literáři se souhlasně a naprosto nekriticky vyjadřovali k otázce provolit právo socialismus: *Volím socialismus a mír proto, aby se už nikdy neopakovalo to, co bylo v minulosti a proto, aby se splnilo všechno to, za co bojovali v-ichni pokrovní karikaturisté celého světa. Lepší svobodný socialistický svět.* [46] Na která tato šprohlášení doplní

¹⁰¹ REICHMANN 1960, titulní strana.

vesm s jednoduché kresby odvolávající se na mír, který socialismus přinesl, obávají se návratu buržoazních pořádků a války. Zajímavý svůj volební názor vyjádřil Bohumil Tmář pán, když na kolika tahy propojil slova *š volím socialismus ō*, ze kterých vznikla bílá holubice.

6.2.9. Dikobraz 1961: Jelínek, Fiemlika, Born a BAPE

Stejně jako v předchozím ročníku *Dikobrazu* i zde nalezneme nepřeberné množství úspěšných karikaturistů. Od známého Antonína Pelce nebo Bohumila Tmář pána k Adolfu Bornovi a Karlu Káňovi. A to je pouze velmi letmý a nedostatečný pohled kreslířů, jejichž kresby můžeme v časopisu najít.

Zajímavou techniku karikatury sem v tomto roce přinesli zejména Oldřich Jelínek, Jan Vyšítal a Josef Fiemlika. Do jisté míry mají kresby spíše malířský charakter, používají více barev a nebojí se jich plně využít. Práce Jana Vyšítala a Oldřicha Jelínka spojuje míra skicovitosti pozadí, ale důležitá je forma hlavního námětu. Vyšítal zde pracuje se silnými obrysovými liniemi, které vyplňuje barvou. Nechybí mu ani hra se světlem a stíny. Naráží zde na mizernou kondici novostaveb, které měly vyřešit nedostatečnou bytovou situaci v mnohých městech. Milenec tisknoucí se ke své drahé ji na stavbu utahuje slovy: *š Neboj se, v pondělí sem nevkročí ani noha ō* [47] Za dvojicí se tyčí rozestavěná budova a na vrchole silně pálí polední slunce. Jelínkova práce má naopak lehce kolářovitý nádech. V popředí stojí transparent, na němž složil více obrazů dohromady jako reklamu, kde vesměs vyjadřují souasně názory na aktuální dění a nálady. Tato karikatura má spíše charakter grafiky, na rozdíl od Josefa Fiemliky, který zde klade důraz na malířskou stránku obrazu. Jeho úspěch do *Dikobrazu* nese prvky šprimitivní malby, dvojrozměrnosti a jednoduché barevnosti. Na rozdíl od Jelínkovy práce je zde nutný doplňující text, který však dodává celému výjevu tu pravou humornou sílu. Fiemlika zde, jako již mnozí před ním, kritizuje problematiku pomalého byrokratického aparátu. Mladík se na jeho obraze ptá staříka: *š Jak jste umrtvil své fláckosti, ot e poustevníku? ō* a dostává se mu úsměvné odpovědi: *š Podal jsem je u národního výboru. ō* [48]

Karikatury *Dikobrazu* v těchto letech oslovil také grafik, karikaturista a škrálek humoru Adolf Born. Do periodika úspěšně spolupracoval, zejména ve spolupráci s Oldřichem Jelínkem. Vnesl sem rytmiku barev, které se prolínaly v kontrastech bílé a černé barvy. Born patřil k mladým umělcům, kteří reagovali na změny na poli karikaturních témat. Politickou karikaturu tehdy začala doplňovat *š veselá kresba nebo kreslený humor ō*¹⁰². Bornovy kresby pro *Dikobraz* se

¹⁰² STEHLÍKOVÁ 1988, 22.

nejspíše musely podrobit píkaz m vedení. Proto se zde v menší míře objevují jeho fantaskní postavy, zvířata nebo exkurzy do bohatých zemí mocných sultánů. Jiříův úvodní list z 5. ledna 1961 ukazuje, že i karikaturisté Bornova formátu museli svůj talent v *Dikobrazu* do jisté míry naplnit oficiálním smrem. Klasické dílo Mráze loučící s novými roky zde vystídal ty mi bezeslovnými pánými *Dikobrazu* k národním podnik m, horník m, fleznicím a družstevník m mnoho zdaru, rychlé stroje a hojnou úrodu. Neuvidíme zde žádné z Bornových experimentů s barvou, kompozicí a tvarem, které v šedesátých letech vytvářel. Přesto jeho kresby nechybí jistý vřív, energie a vtíp. [49]

V tomto čísle se opět objevují kresby tvrdí dvojice Vladimír Pergler a Jiří Bartoš. Umělců publikovali v *Dikobrazu* již od roku 1959 pod značkou BAPE. Vladimír Pergler se kreslenému humoru v noval tématy ičet let a ve spolupráci s novinářem a humoristou Jiřím Bartošem vytvořil řadu kreslených vtípů i mimo *Dikobraz*.¹⁰³ Účastnili se spolu sady výstav humoru a satiry u nás i v zahraničí a získali také několik ocenění.¹⁰⁴ Jejich první šdikobrazův kresba s názvem *Malá mechanizace* [50] vyšla v srpnovém vydání a měla spíše doplňující charakter. Jednoduchý obrázek znázorňuje dva dělníky, kteří si pomocí svých ohřívají oběd. Skrze podobné menší vtípy se v dubnu 1961 pracovali ař na titulní stranu *Dikobrazu* oslavující let prvního kosmonauta Jurije Gagarina do vesmíru. Usmívá hlava pilota v kosmické lodi s rudou hvězdou shlíží na zemský povrch posetý děly, raketami, plynovými maskami. Nad tím vším neustále sedící Kristus a z fotografie se nekontrolovatelně vysmívá Napoleon. Všechno doplňuje text *šPráv jsem p ekoval zemskou tířli.ř* [51] A to nejen tířli zemské pitařlivosti, ale i všech jejích strastí. V kombinaci kresby s fotografiemi tak vznikl obraz, který spíše než k smíchu by měl diváka přimět k zamyšlení.

¹⁰³ MALÁ 2003,111.

¹⁰⁴ BARTOŠ 2002, nepag.

7. Dikobraz mezi lety 1962-1968: Ctibor Třetolovský a Antonín Růžička. Neznámí autoři

*šBdlost nad ideovou istotou a poslušností tisku se zpravidla zvykla v době příprav celostátních politických událostí (Nejen bezpečnost a milice, i ideologové mívali pohotovost.)*¹⁰⁵

Dikobraz po v t-ínu -edesátých let vedli Ctibor Třetolovský (29. 11. 1913, Petrohrad - ?) a Antonín Růžička (? - ?). Dva umělci, kteří se patrně na tehdejší výtvarné scéně výrazněji nepodepsali. Z tohoto důvodu chybí v české i zahraniční monografické i časopisecké produkci zmínky o jejich životě a tvorbě. Pod jejich vedením rozprostřel časopis op t sv j záběr zejména na úadu domácích situací. Zahraniční události nechávali kreslit i ař na výjimky bez povšimnutí. V -edesátých letech se dostaly ke slovu ve v t-í mí e také ženy: Jiřina Adamcová, Alena Ladová nebo Alena Dostálová. Objevují se zde nová jména Jana Vyšítala i Františka Skály, ale uplatnění zde našli i osvědčení karikaturisté Josef Novák, Neprakta i Josef Bidlo. Na stránky časopisu se v této době dostali také významní e-tí umělci Jan Zrzavý, František Tichý i Max Třetabinský. Nové náměty poskytovala karikaturistům také nepřízřivá mládeř, která se odmítala podvolit existenčnímu diktátu a normám socialistického vedení státu.

7.1. Společnost a kultura

*šTéma deviantní i nonkonformní mládeře bylo pro vedení strany a státu mimo řad citlivé i proto, že v -eskoslovensku v té době docházelo k výrazné demografické změně - dospívání poválečné generace.*¹⁰⁶ Generace -edesátých let se hojně přiklání k nerespektování oficiálních hodnot a norem. Tento fenomén neplatil pouze pro Západ, ale projevoval se také na Východě. Mnil se celkově život mladých lidí, a uř nových stylem oblékání, novým druhem hudby nebo jiným způsobem trávení volného času. Tuto problematiku zevrubně diskutovaly stranické orgány v rámci XIII. sjezdu KS v roce 1966. Mimo jiné se zde konstatuje, že *švelmi silně zesílil vliv soudobého západního umění, poklesl zájem mládeře o sovětské umění*¹⁰⁷

¹⁰⁵ HORÁKOVÁ 1993, 89.

¹⁰⁶ POSLÍPIL/BLAŠEK 2010, 45.

¹⁰⁷ POSLÍPIL/BLAŠEK 2010, 46.

Generace t icátník , které se t fiko pochodovalo ve stranických et zech, nez ídka kritizovala tyto omezující okovy. A netýkalo se to pouze výtvarník . Proti stalinskému kultu se obraceli nap íklad básníci Karel Týktanc, Ji í Gru-a a ze Sibi e se ozýval Jevgenij Jevtu-enko. Pokroku a pronikání západní kultury do socialistického eskoslovenska nicmén nezabránila ani ostrá cenzura. Proto koncem 60. let m fleme v *Dikobrazu* nalézt vtipy týkající se cestovního ruchu nebo volbeb miss. Monopol eskoslovenského svazu mládeffe v této dob zaznamenal také zna ný rozklad p sobnosti ve spole nosti. Za aly se obnovovat n které oblíbené šp edokupa níō spolky (Bará níci). Vznikala i nová uskupení, která se inspirovala v zahrani í (Klub tramp). Kontrole se za ala vymykat i n která média, která za ala formulovat kritické postoje v í sou asné *š kulturn -politické praxi.ō*¹⁰⁸

Politická moc a kontrola tak stále více ustupovala tlaku spole nosti. Uvolnil se zde prostor pro vznik nových teorií o sm ování spole nosti –edesátých let. P ejímání nového stylu flivota m lo podle n kterých vyústit k období škonzumního socialismuō, který by v-ak p evy-oval západní zem v t-ím zájmem o rozvoj osobnosti, kultury i sportu. Jiní stáli za odmítáním iracionálních jev flivelnosti. Pozadu nez staly ani my-lenky škonvergenceō, které se nebránily prolnutí obou spole enských systém .¹⁰⁹

V-echny tyto úvahy v-ak p eru-il vstup vojsk Var-avské smlouvy do na-í zem v srpnu roku 1968. Následné represe p ipoutaly eskoslovensko je-t blíffe do náru e Sov tského svazu. *š P es obnovenou ideologickou rétoriku vracející se v n kterých p ípadech afl hluboko do padesátých let do-fo ze strany režimu po roce 1968 k faktické rezignaci na vytvá ení socialistického flivotního stylu jako svébytné konkurence flivotního stylu v západních zemích.ō*¹¹⁰

7.2.1. Dikobraz 1962: fieny Dikobrazu ó Ladová, Adamcová, Dostálová

Osmnáctý ro ník *Dikobrazu* se op t v nuje nep ebernému mnofství témat doma i v zahrani í. P es kritiku OAS (Organisation Armée Secrète), tajné francouzské armády, která se snaflila za kařdou cenu zabránit odtrření Alflírsko od Francie, p es oslavy osmého sv tového festivalu mládí v Helsinkách k obvyklým kritikám a chvále eských pom r v zem d lství a stavebnictví. V tomto roce se v-ak oproti minulým ro ník m ve v t-í mí e na hlavní strany asopisu dostaly také fieny ó Alena Ladová, Ji ina Adamcová a Alena Dostálová.

¹⁰⁸ FRANC/KNAPÍK 2011, 39.

¹⁰⁹ FRANC/KNAPÍK 2011, 39-40.

¹¹⁰ FRANC/KNAPÍK 2011, 40.

Alena Ladová (29. 12. 1925 Praha ó 25. 6. 1992 Praha)

šAlena vyr stala ve sv t pohádek Bofleny N mcové a Erbena a ryze eské výtvarné krásy Josefa Lady.ō¹¹¹ Od útlého mládí ji provázeli roztodivné pohádkové postavy a zvířata, které silně působily na její výtvarné smysly. Poprvé vystavuje v Mánesu na výstavě dárkových prací v roce 1935. Poprvé reprodukovala kresbu jifi v –esti letech v povídce Marie Majerové. Těsně před válkou nastoupila do Grafické školy, ale brzy přechla jako animátorka do kresleného filmu, kde získala odborné zkušenosti. Hned po válce nastoupila do Uměleckoprůmyslové školy do ateliéru Emila Filly. Brzy *šprojevuje velký smysl pro zkratku a detail, pro styl, v čnou kompozici, prochnutou vtipem a osobitě výtvarnými prostředky.ō¹¹² Ještě za studií ilustrovala několik dárkových knih a redaktorem dárkových časopisů ji chtěly jen pro sebe.¹¹³*

Také pro *Dikobraz* nakreslila několik ilustrací, jednou z nich byla hned úvodní stránka z roku 1962. [52] Nezamíteným rukopisem, tolik podobným dílům Josefa Lady, ač idealisticky jednoduchým způsobem zobrazila nástup nového roku. Jifi dříve se připojila k adě švorných kreseb dalších umělců v *Dikobrazu*, kteří zaníceni a s nadšením hledali k lepším zítkům. A ufi Alena Ladová zastávala jakékoli politické názory, její způsob kresby nahrával režimu do karet. Jakoby tuřady bodrých strýců a tetiček vyrazily v šhodoboflových –atech na výlet. Beze strachu, bez kritiky, v doprovodu vesnické kapely.

Jiřina Adamcová (6. 6. 1927 Rudlice u Znojma)

Výtvarnice Jiřina Adamcová se po absolutoriu na pražské AVU u profesora Vojtěcha Pukla vnovala nejen grafice, ilustraci a malbě, ale také monumentální tvorbě.¹¹⁴ Jifi od padesátých let hojně vystavovala na výstavách krajského státního Svazu československých výtvarných umělců v Praze i na celostátních výstavách. Zájem o expozici jejích děl projevil také ve Varšavě, Moskvě nebo Bukurešti.¹¹⁵ *ōJiřina Adamcová dbá, aby kařdřá její grafika, kařdřé její řdílo neslo poselství, poselství vyjádřené výtvarnou řečí.ō¹¹⁶ Ve své grafice stejně tak jako v kresbách se snařfi o typizaci intimního vztahu *šz ur řitého etického hlediska, s výrazně uplatněným mravním hodnocením.ō¹¹⁷ Tento princip si udržela také v kresbách pro *Dikobraz*. Lyricky zobrazila malého chlapce, z jehoři oří a výrazu tváře říř láska a mír, který vsouvá**

¹¹¹ KOVAL 1953, nepag.

¹¹² KOVAL 1953, nepag.

¹¹³ KOVAL 1953, nepag.

¹¹⁴ <http://www.vetrelciavolavky.cz/sochy/jan-zelivsky-husitske-hnuti>, vyhledáno 10. 4. 2016

¹¹⁵ KLIVAR 1965, nepag.

¹¹⁶ VENERA 1988, nepag.

¹¹⁷ KLIVAR 1965, nepag.

květinu za spouštěm v pozoru stojícího vojáka. Lehká skicovitost je tu víc odlehčením úinek kresby efemérního okamžiku. Celý výjev doplňuje verování: *šZ Východu p i-li tenkrát v máji. Pod klenbou modré oblohy d ti nám –astn vyr stají. Voják má pu-ku u nohy.õ [53]*

Alena Dostálová (1922 Praha ó 2011 Praha)

Akademická malíka Alena Dostálová bývá považována za *šprvní dámu eského kresleného humoruõ¹¹⁸* Brzy po studiích na brněnské a pražské uměleckoprmyslové škole začala samostatně spolupracovat s několika časopisy a magazíny: *Dikobraz, Reportér, Vlasta, Kv ty* a další. U nás se do povědomí dostala zejména jako autorka kreslených vtipů, ale v zahraničí se proslavila především svojí volnou tvorbou. Zářitky z výstav v Americe, Polsku i Itálii *šdoma prom ovala v impresivní reportáži v magazínu Kv ty a na plátně expresivně zachycené momentky a ufl z b fňého flivotu i výjevy z anglického hrabství Cornwall, Turecka a Sýrie.õ¹¹⁹*

Pro *Dikobraz* pracovala Alena Dostálová od roku 1958. Tehdy začala znát po et jejích kreseb na nejznámější témata plnit jeho stránky. [54] A právě v roce 1962 se probodovala afl na hlavní stránku časopisu kresbou s textem *šKdyby ten naho e byl o pár metr nífl, mohli být ti dole o pár metr dál.õ [55]* Vtipným, ale *Dikobrazu* nijak neobvyklým způsobem kritizuje lenost a bohémský flivot eskoslovenské mládeže, která namísto tvrdé práce pokuje a vyžívá se na sluníku. S flivou humoristickou kresbou Dostálové korespondující s originalitou její volné tvorby se budeme v *Dikobrazu* potkávat v následujících ročnících stále častěji. Protože se p íležitostně v novala také scénografii a návrhářství, vyvířovala tyto zkušenosti v humoristické kresbě k originálnímu oácení zejména flenských postav.¹²⁰

7.2.2. Dikobraz 1963-1964: T rekovová, Kypr, významné osobnosti eského výtvarného umění v Dikobrazu

Tyto dva ročníky a polovinu roku 1965 spojuje osoba –řfredaktora Ctibora Třolovského. Za jeho vedení kolísala kvalita jak obsahová, tak výtvarná. Uplatnění zde našli nám již známí kreslí i Jaroslav Pop, BAPE, Alena Dostálová nebo Otakar Třembera. Tematický okruh se v roce 1963 drflhl hlavně tuzemsku a to il se výrazně kolem kritiky stavebního prmyslu a nekvalitních služeb emeslníků. Pouze několik stránek se zabývá zahraniční politikou

¹¹⁸ FRY 2015, nepag.

¹¹⁹ FRY 2015, nepag.

¹²⁰ FRY 2015, nepag.

a významnými událostmi. Jako příklad může sloužit humorná kresba Dušana Motyky s názvem *š Kosmounautická skrývá ka: Kde je Valentina Tre-kovová?š* [56] Motyka na kolika tahy zobrazil dav s českými a sovětskými vlajkami valící se na první flenu, která se dostala do vesmíru. Kresba neprobíhá originální způsobem zobrazení, ale v porovnání s dalšími kresbami je výtvarná kvalita přece o něco vyšší. Zejména nám tyto Motyky kresby vybojujete z nekonečné řady kritik československého zemědělství, stavebnictví a vyložené domácích poměrů.

Za to rok 1964 přinesl do *Dikobrazu* celou řadu zajímavých kreseb a obzvláště zvučných jmen. Poutavosti karikatur a humorných kreseb jistě napomohly i události, na které *Dikobraz* reagoval. Můžeme zde opět nalézt nářky na zimní olympijské hry, které se uskutečnily v Innsbrucku. Znova se zde omílá problematika špatné kondice novostaveb a neschopnosti emesníků. Na stránkách se ale objevují i zmínky o dění v zahraničí. Výmluvná řada slov shrnul svířnými liniemi Dušan Motyka nelehkou situaci na Kypru, do roku 1963 patřícího Velké Británii.¹²¹ Na ostrov rozděleném na dvě vzájemně se nerespektující části českou a tureckou, pluje britský lord. Místo pádla drfí postavy čeka a Turka, které při záburstí dav potápí do vody. Celý ostrov drfí kotva, znázorující marné snahy celé země, které sice v tomto roce přišla na pomoc OSN, ale která se z nelehké situace nikdy nedostane. [57] Mezi neobvyklé, především po stránce obsahové, patří kresby soudící nejen politický systém a vedení. Kritiku lenosti vedoucích pracovníků i nesmyslnou nadprodukcí některých podniků můžeme vidět například v kresbách Bohumila Cepelchy a Milana Kratochvíla. [58]

Dikobraz v roce 1964 rozeznala jména Jana Zrzavého, Václava Třápy, Františka Tichého a Maxe Třabinského. Jejich práce shromážděné na jedné straně na první pohled vystupují z řady ostatních, byť sebelepších kreslířů. Jediný Jan Zrzavý byl však v době publikování těchto prací naživu. Zdá se spíše, jakoby *Dikobraz* pouřil díla slavných umělců a přidal k nim humorný text, který v kombinaci s obrazy vytváří flertovný kontrast. Jakoby československá umělecká scéna neměla dostatek flujících umělců schopných vytvořit kvalitní humornou kresbu. I v roce 1964 tak můžeme na stránkách magazínu vidět rezidu Třápyho kubismu, přiznaných postav Františka Tichého a skicovitou kresbu Maxe Třabinského. [59]

¹²¹ <http://www.celysvet.cz/kypr-statistika-info-stat-zeme-zemepis-cestovani>, vyhledáno 15. 4. 2016

7.2.3. Dikobraz 1965: Nový –éf, Jan Vy ítal, Válka ve Vietnamu

Dvacátý první ro ník *Dikobrazu* p evzal 3. ervna nový –éfredaktor: Antonín R fi ka. Za jeho vedení se mnoho v rozvržení kreseb nebo nových kreslí nezmenilo. Afl v srpnu p íbyl nový oddíl, který na poslední stran vyst ídal na n jakou dobu rubriku *Na ostny*. Antonín R fi ka sem za adil krátké sloupky v nující se n kterým publikujícím um lc m. V–echny obsahují jméno kreslí e, jeho karikovanou podobiznu a n kolik kreseb v novaných *Dikobrazu*. Hned první sloupek dedikoval Otakar Fuchsovi k jeho 65 narozeninám v etn ojediné lého textu o jeho kreslí ských za átcích. V t chto sloupcích m fíeme vid t výb r z d l Ond eje Sekory, Adolfa Borna, Josefa Bidla nebo Vladimíra Hlavína. V n kterých íslech nahradily tyto sloupky Nepraktovy kresby na téma biblických p íb h . Humornou formou zobrazil známé nábofenské p íb hy, k nimfl p ídával zesm – ující texty.

Na první pohled zajímavé kresby tvo íl v tomto roce pro *Dikobraz* Jan Vy ítal. [60] Kreslí , pro n které známý spí–e jako texta a zakládající len hudební skupiny Greenhorns, s jehoí kresbou jsme se setkali jifl v roce 1961.¹²² Nyní se v–ak tená mohl usmívat tém na kaíké druhé stránce jeho groteskním a nep ehlédnutelným postavám. Akté i Vy ítalových kreseb jako by byli sestaveni z n kolika geometrických tvar , p íznává kaídou áru, kaíký kolenní kloub. Nez ídka vyuffívá koláíe i fotografie k dokreslení prostoru a situace. [61] Úto í na základní tvary lidského t la brutalitou tah pera i picassovskou mnohopohledovostí. Siln kontrastuje nap íklad s jemnými liniemi fíertovných kreseb Aleny Dostálové, kterými nejen v tomto ro níku hojn zpest ovala humornou produkci týdeníku.

Dikobraz se jako obvykle nezam oval pouze na domácí problémy. Ze zahrani ního d ní kritizoval nap íklad pr b h války ve Vietnamu, kde se siln angaflovala Amerika v boji proti severovietnamským snahám o socializaci a spojení s Jifním Vietnamem. Chudý jih podporoval partyzány komunistického vietkongu, protoíle v nich vid l svojí spásu a záchranu.¹²³ Patrn tuto situaci reflektoval Jaroslav Pop energickou kresbou dvou asijských ílen drííicích své d ti. Rychlost tah a silné linie –t tce dodávají obrazu dojem závaífnosti a aktuálnosti. Jakoby Pop pot eboval rychle zachytit práv vid nou situaci. Rozhovor dvou matek se odehrává nejspí–e v dflungli, jejíí v tve a listy svííln protínají oblohu. Také zeleno–bílé kolorování kresby a text *šM j ufl umí t i slova: Ami go home!õ* [62] nahrává vojenské tematice. Podobné propagandistické kresby mohly také šhrát p kn do karetõ reflimu

¹²² BRABEC 1997, nepag.

¹²³ SHANE 2005

vládnoucímu v tehdejší Československu. Oproti starším ročníkům, zejména z padesátých let, se však *Dikobraz* poněkud přestal ve svých kresbách zajímat o zahraniční dění. V tiskové kresbě kritizovala v poslední době zejména domácí poměry a na cizinu téměř zapomněla.

7.2.4. *Dikobraz* 1966: Máníky a švlasatci

Srpen roku 1966 odstartovala střílnost Národního muzea na *špostávající a posedávající mladé lidi s dlouhými vlasy v okolí muzejní budovy*¹²⁴ rozsáhlou kampaň proti podobným špodvratným fivlím. V červenci téhož roku vznikly dokonce podklady propagující boj proti novému způsobu fivota *špo vzoru r zných Rolling Stones, Beatles, Kinks a jiných západních skupin*.¹²⁵ Také *Dikobraz* se připojil na stranu kritiků a odporce oblíbenosti mladé generace v dlouhých vlasech. Podobně jako zde plnily například stránky *Rudého práva* výchovnou povinnost usměrnit náležitý vzhled mládeže. [63] Ne všechny sdělovací prostředky stály na stejné straně barikády. Zejména média zaměřená na mládež se snažila pomocí filmu, fotografie i zvuku zprostředkovat módní vzory. Jiná, jako *Dikobraz*, jasně deklarovala zájmy vedení KSČ.

První kresbu na toto téma s názvem *esá i* [64] publikoval v *Dikobrazu* 18. srpna Jaroslav Pop. Světlou kresbou rychle posoudil pracovní situaci chmelové brigády. Do protikladu vedle sebe postavil líně esající se šmáníky a upravené sleňky esající chmel. V zápisu ilustrovaná o silném vlivu rodičů na potomky Neprakta kresbou *š í jablko nepadne daleko i* [65] Tisková branou procházející vlasatý otec s cigaretou v ústech v lefěrním oblečení drží za ruku svého syna, který je jeho malou kopií. Mohli bychom zde však soudit, že Neprakta nekritizuje pouze souasně neváry mládež, ale také jakousi uniformitu a vnučování zařlitého způsobu fivota rodiči, flijících podle schválených norem. Jakoby se do obsahu snažil vkreslit i svůj názor, který úplně nesouhlasil s oficiálním proudem. Na rozdíl od Popových skicovitých obrazů ohraničuje typické šnepraktovské postavy jasná silná linie, která nenechává fládný tah pera náhod.

Do této kategorie se k této tematice na stránkách časopisu roku 1966 vyjádřil Ladislav Fink. Svoji černobílou kresbou pregnantně vyjádřil postavení švlasatců ve společnosti. Jasně, ostré tahy pera jako podle pravítka rýsují všechny zobrazení figury. Vlevo shromáždil hlouek vzorných oblečených občanů s aktovkami. Jeden z nich s jistým odporem deťníkem postrkuje vlasatého

¹²⁴ POSPÍŠIL/BLAŠEK 2010, 49.

¹²⁵ POSPÍŠIL/BLAŠEK 2010, 49.

mladíka smrem dlouhovlasému mimozemšťanovi a jeho létajícím talířem. Tato malá kresba nenechává nikoho na pochybách. [66]

Trnem v oku stranické ideologii nebyly pouze dlouhé vlasy jako takové, ale zejména volnomyšlenká skupina z povolání, který s sebou nesly. Nebezpečí a konflikty mezi starší a novou generací přinesla také nová hudební směry: Rock'n'roll. Kromě silného vlivu západní hudební produkce se na XIII. sjezdu KS vyskytovaly střílnosti na nezájem mládeže o sovětské umění ve prospěch umění západního. Snahy vládního aparátu o likvidaci těch forem umění a zábavy však mlo opačný úinek. Nonkonformní část společnosti naopak více šbafilař po zakázaném ovoci.¹²⁶

Po formální stránce prošel tento rok *Dikobraz* menšími úpravami. Titulní strany v nich kterých vydáních doplní vtipy nesouvisející s kresbou nebo obsahují upozornění na zajímavý lánek. Stejně slovo mluví Josef Bidlo, Jaroslav Pop, Milan Kratochvíl a dvojice BAPE. Také okruh probíraných témat se přilíže nezmenil. Nám ty ze země dlelství, zbrojení Západu, podnikových nevěř a společnosti šosvifař snad pouze kritika vlasaté mládeže. Kvalita výtvarného zpracování přiblížila klesala a stoupala podobně jako v minulých letech. Medailony jednotlivých autorů, které v minulém ročníku zavedl Antonín Růžka, se pravděpodobně nesetkaly s velkou oblibou, jelikož v roce 1966 na stránkách nenajdeme ani jediný. Oproti předloženým vydáním však v roce 1966 začali kreslí i v *Dikobrazu* ve větších měřítkách používat fotografii.

7.2.5 *Dikobraz 1967: Kreslený humor, Pavel Kantorek*

Ostrá politická karikatura nebyly už v jakou dobu přilíže v kurzu. Studená válka pominula, strach z cizího se pomalu rozplýval a pronikání zvyků ze Západu nedokázali zabránit ani nezarytují socialistické funkcionáři. Lidé toužili po uvolnění a oddechu. Popularitě se začal šířit odlehčený kreslený humor. V tomto ročníku máme proto nalézt řadu kreslených vtípů na téma nové kultury a zvyků. Například cestování se mezi kreslí i těžilo poměrně velké oblibě. Adolf Born například ve své kresbě zobrazil rozdíly mezi československými a zahraničními návštěvníky přímošských destinací. Těžmící moře, palmy, pláň plná karavanů, sluníci se turisté. U každého karavanu stojí krásný černý v z. Pouze český obytný přívěs táhne červené autíčko a zmíněný přívěs neobývají lidé, nýbrž nekonená zásoba jídla, vody a benzínu. Česká rodinka se spokojeně povaluje ve spacáku na zemi, o ukazatele

¹²⁶ POSPÍŠIL/BLAŠEK 2010, 35647.

šbufetě, šrestaurantě nejeví nejmenší zájem. [67] Born ve svých kreslených vtipech v podstat-
nem l na co navázat. Tradici kreslených anekdot u nás nesli osobnosti Františka Bidla,
Antonína Pelce nebo Adolfa Hoffmeistera, ale ti vytvářeli karikaturu, ne kreslený humor,
kterému se v noval Born. Ten se stal jednou z v d ěch osobností vytvá řící moderní eský
kreslený humor a také toto um ění pozvedl na sv ůtovou úrove ň. ¹²⁷ [68]

Kreslený humor v této dob ě vytvá řel také atomový fyzik a um ělec Pavel Kantorek, jeho
práce za aly v srpnu 1967 výrazn ě ji vypl ōvat stránky *Dikobrazu*. Na Kantorkových kresbách
m ěme ěasto spat ěit ko ky udivené nad drzostí my- ě, n ěmé kreslené seriály i trefné vtipy ze
sv ěta lidí. [69] Silnou stránkou kreseb byla nepochybn ě jednoduchost a p ěsné zam ěření na
c ěl. P ěirozený pozorovací talent mu zajist ě pomohl ve tvo ření velmi inteligentních vtíp ě,
jejichž výtvarn ě stránka si nezád ě s tvorbou ostatních odborn ě vy-kolených kresl ě.
Specifické asexuální postavi ky jeho anekdot nelze v *Dikobrazu* p ěhlédnout. Z eteln
vystupují z ad mnoha figurových kreseb Milo- ě Nesvadby i Ji řiho Wintera ō Neprakty.
Tak ě jednoduch ě barevnost Kantorkových prac ě dod ěvala d ěraz obsahu. V t- ěinou totiř jas-
vynikala plynul ě linie jeho pera na oranřov ěm, b ěl ěm nebo r ěřov ěm pozadí. Pouze v ějime n
pouřřival jiných barev ke zd ěrazn ění n jak ěho detailu. Karikaturista Josef Kobra Ku ěra
tvorbu Pavla Kantorka charakterizoval slovy: *ř Je p ěmo arý, zachycuje absurdn ě situace
s takovou samoz ějmost ě, ře pochybujete sp ě- ě o realit ě kolem sebe, neř o surrealit ě na
obrazku.ř*¹²⁸ Jeho nezam ěnitelný humor bavil nad- ěné ěen ě ě ař do 13. srpna 1968. Osm dn ě
na to mladý Kantorek emigroval do Kanady, kde se také proslavil sv ěm bezprost ědn ěm
humorem. N ěsledn ě se u n ěs staly jeho groteskn ě ař bajkov ě proveden ě absurdn ě kresby
podpultov ěm, zapov ězen ěm zbořř ěm.

7.2.6. *Dikobraz* 1968: Ticho p ěd bou ř ě, Konec socialismu s lidskou tv ě ř ě

Jak ěmsi řtichem p ěd bou ř ě by se dal vyř ědit obsah n ěkolika prvn ěch ř ěsel *Dikobrazu* z roku
1968. Zpo ř ětku se kresl ě i v n ěj ě zejména kritice nedostatě ě ve spole nost ě, vysok ěm cen ěm
nekvalitn ěho zbořř ě a podobn ěm ne- ěvar ěm. Zaj ěímavou techniku pouřřil v jedn ě takov ě kritice
Vladim ěr Hlav ěn. Podobn ě jako Ha ř ěk ve sv ěch řhotov ěch vtipech ě pracoval
s fotografiemi [70], s ěhl Hlav ěn po sn ěmc ěch z konce 19. stolet ě. K fotografi ěm p ěipojil text
kritizující nefunk ěn ě tramvajov ě linky. [71] Nesmysln ěm spojen ěm dvou nesouvisej ěc ěch entit
tak doc ělil vt ěpn ěho celku. Prvn ě zn ěmky n ěvratu politick ě sat ěry se objevily v osm ěm ř ěsle

¹²⁷ MACOUREK 1995, 28.

¹²⁸ KU ěRA 2001, nepag.

únorového vydání. Starými kresbami a fotomontážemi Bohumila Tř pána i Lva Haase oslavil tehdy *Dikobraz* dvacetileté výročí Vítězného února 1948 [72]. Dost dobře zde lze vidět velký kus cesty, který za onich dvacet let *Dikobraz* ušel. Jak se osvobodil od socialistického realismu, jak na jeho stránky více pronikl vliv volné tvorby, na kterých umělci. A v neposlední řadě jak alespoň na malou chvíli svoboda slova a uměleckého vyjádření přispěla k větší kvalitě výtvarného rázu publikovaných kreseb. Nastal jí se začínají objevovat narážky na stejné vedení v šňovém kabátě [73], na snahy o demokratizaci, ale i na strach projevit svůj názor [74].

Významným vydáním se bezpochyby stalo číslo z 28. března. Na titulní straně upozoruje samotná redakce časopisu na prolomení dvacetiletého šmlení, jelikož se zde do tohoto dne neobjevila žádná kritická karikatura žádného politického funkcionáře. Vyzdvihuje také prolomené pomyslné hradby tzv. kolektivní neodpovědnosti a beztvárnosti, kvůli které by tená i zobrazené státníky nemuseli poznat. Autor Jaroslav Malák zde nakreslil ty i významné politiky: Jiřího Hendrycha, Bohumíra Lomského, Martina Vaculíka a Bohumila Laštovičku, kteří vysokých československých funkcionářů, kteří se podle rčení škam vítě, tam pláň o pídali ke snahám o demokratizaci socialismu. Vrátil se zde k opravdové karikatuře, kterými *Dikobraz* kdysi jen hýřil. Několika tahy dokázal vystihnout podstatné rysy jejich obličejů a vtisknout jim povahu tak, jak je viděl on. Doplnující texty jako *š Obracíme! ó Váň pane pr vod í?ó* nebo *š í jak dál soudruzi poslanci? Inu, na to jsem vřdlycky dostával direktivy od soudruha Novotného.ó* pouze zesílily jeho myšlenky [75]. Malák se k politické karikatuře vrátil v *Dikobrazu* ještě dvakrát. Pouhými několika tahy zobrazil například profesora Eduarda Goldstückerera,lena KS a podporovatele demokratizace. Tentokrát vyšel například z Malákova pera jako estný bojovník za svobodu. Pomohli tomu dva ustrašení muflí krící se na pravé straně obrazu. Uplakaný politik jedním okem pokukuje po vystrašeném dlníkovi, kterého objímá, a druhým okem mu teou proudy slz. Malákovi se zde podařilo zobrazit hned tři různé postoje pouhými výrazy ve tváři. Nad Goldstückerem se vznáší bublina s voláním po svobodě a demokracii, politik se brání slovy *š Tak vidí, ufl zase chtjí První republiku, kapitalismus, nezamstnanost, febraenky a Mnichov!ó* a dlník se sice choulí k zarytému socialistovi, ale zároveň jakoby upřen naslouchal volání po nezávislosti. [76]

V této době pronikaly do *Dikobrazu* kresby umělců, kteří si jimi školedovali o problém. Dkazem může být například kresba Jana Vyřítala z konce července. Svým nezamnitelným rukopisem ztvárnil Vyřítal řečy s praotcem nářpu, který jako d vod pro setrvání neuvádí

mléko, ani strdí, ale fakt, š aby se nemuseli sov t-í poradci daleko trmácet.õ Necelý m síc na to k nám p ijely tanky s rudými hv zdami. [77]

V srpnu 1968 *Dikobraz* p eru-il na n jakou dobu svojí innost. Vynechal vydání, která m la p ipadnout na 20. a 27. srpna. P ed krátkou odmlkou ve své kresb vylí il Adolf Born flalostné pom ry v na-í spole nosti. Se slovy: š *Sta í se ohlédnout za sebe a kařdý vidí, jaký kus práce jsme vykonalií õ komentují z nablýskaného auta ty i funkcioná i d ravé silnice, nedostatek surovin a opadanou omítku. Následující íslo vy-lo afl 5. zá í op t pod vedením Antonína R fli ky, který se dlouhou dobu snařil udrřet kritický ráz periodika. Redakce se zde také omlouvá za omezený rozsah a ernobílou úpravu. řiádá tená e o trp livost a podporu a stále stojí na stran neúsp -ného boje za liberalizaci na-í spole nosti. Spolu s R fli kou z stali v podstat stejn p ekvapiv také stejní kreslí i: Jaroslav Pop, Adolf Born, Alena Dostálová nebo Neprakta.*

V následujících íslech ne-et ili kreslí i sarkasmem a po svém se vyjad ovali ke stávající situaci. S kreseb je naprosto z ejmý jejich nesouhlas s okupací a potla ování jakékoli snahy k návratu liberaliza ních tendencí spole nosti. [78, 79] Postupem asu jízlivé obrazy z v t-í ásti ustoupily mírn j-ím humorným kresbám. *Dikobraz* se pozd ji obzvlá-t v sedmdesátých letech vrátil k normaliza ní tematice a o u-t pa ných kresbách adresovaných vládnoucímu aparátu nemohla být řiádná e .

8. Man-chua: ínská karikatura a sov tská propaganda vs. Dikobraz

*š Na první pohled byste ekli, že to je 'Krokodil', na druhý pohled, že to je 'Dikobraz', ale pak ufl poznáte, že jste jinde.õ*¹²⁹

Karikatura spolu s plakáty a reklamou pomáhala zejména v padesátých letech –í it a obhajovat mladé komunistické ideály nejen v eskoslovensku. Rychlost reakce tisku na aktuální d ní vyufflivala také komunistická vláda nap íklad v ín , kde se rodící karikatura usazovala v místním obrázkovém periodiku *Man-chua*. [80]

Tém stoletý vývoj, kterým pro–la eská karikatura do této doby, lákal –anghajske kreslí e k inspiraci a plnil redakce týdeníku *Man-chua* fotografiemi eské karikatury od jejich útlých po átk . Nechyb ly zde ani p etisky ady stránek *Dikobrazu*. Adolf Hoffmeister nav–tívil redakci v padesátých letech a v noval se jí také ve svém cestopisu. Hoffmeister v n m ne–et il chválou na originální kresby místních um lc , ale neopominul ani kritiku nesourodosti a šrozbitostiõ mladých stránek.¹³⁰

Charakteristickou lehkost ínské kresby, lyri nost a lásku ke v–emu flivému v–ak podle Hoffmeistera doprovází obzvlá–t v karikatu e neoby ejná krutost, krveprolití a plá , které neodmysliteln pat í k silnému smyslu pro nenávist a trest. *š Realismus ínský se totífl asto p eklápí v naturalismus podrobností. Jakmile opustí zahradu poesie, vstupuje do zahrady muk.õ*¹³¹ K týdeníku *Man-chua* se v následujících letech p ipojily také asopisy *Lianhuanhua bao* a *Meishu*. Zpo átku se kresby v t chto tiskovinách to ily kolem komických p íb h , které opakovaly v–eobecn známé lidové legendy o d lnících, rolnících a vojácích. V padesátých letech za ala ale vyufflívát nová komunistická vláda údernost a pádnost t chto asopis v neutuchající bitv proti nep átel m ínské lidové republiky.¹³² Hoffmeister ve svém cestopisu vyzvedával v ínské humoristické tvorb absenci formalismu. Neffládoucího formalismu, který podle jeho soudu protkával eskou politickou karikaturu zejména dvacátých a t icátých let a znejas oval její obsahovou stránku. A zejména karikatura politická musí mít jasný obsah, bez kterého nejen, že nevznikne. *š Bez n j nem že flít.õ*¹³³

Tematický okruh karikatur asopisu *Man-chua* se blízce podobá *Dikobrazu*. Demaskovat skute né nep átele komunistické vlády, odhalovat intriky imperialist a také ankaj–kovy

¹²⁹ HOFFMEISTER 1954, 94695.

¹³⁰ HOFFMEISTER 1954, 102.

¹³¹ HOFFMEISTER 1954, 95.

¹³² ALTEHENDER 2013, 786103.

¹³³ HOFFMEISTER 1954, 103.

vlády. Mezi vlivy, které bezprostředně přispěly k formování moderní ruské karikatury, patří také lidové tvorby a dřevoryty.¹³⁴ Ruská kresba prostoupená postavami z lidových přísloví a pohádek je šp evlékla do názorných časových politických mundur .¹³⁵ V ruské karikatu e tak m fleme najít například tygra symbolizujícího sílu nebo draka jako symbol mufství a podobn .

Inspiraci mohly *Dikobzazu* přinést plakáty, které plnily v Sovetském svazu významnou propagandistickou úlohu. Jelikož spolu s tiskem sloužil plakát jako hlavní sdělovací prostředek Sovetského svazu, není divu, že se je již od roku 1917 snažil plně ovládnout. Typograficky skvěle zvládnuté plakáty, které se ve dvacátých letech zejména inspirovaly Malevičovým suprematismem, stávaly výzvy k narukování do armády, k tvrdé práci, výsměch Hitlerovi a tváři Lenina, Stalina, Marxe a Engelse. Za druhé světové války se na plakátu objevily také karikatury zesměšňující pokusy Hitlerových armád o dobytí Sovetského svazu. Toto téma bezpochyby prostupovalo celosvětovou typografickou a asopiseckou produkci za války i po ní, *Dikobraz* nevyjímaje. V této době se nám flemě nalézt zajímavé výtvarně zpracované plakáty a zejména politickou karikaturu, kterou v padesátých letech na dlouhou dobu nemilosrdně vystědává suchý socialistický realismus adorující sovětské vedení a představitel sjednoceného Sovetského svazu. Podobný dopad mělo na asopiseckou i plakátovou produkci vítězství komunistů ve volbách 1948 v Československu. Obdiv pracujícím lidu a mládí flemoucímu se vpřed zavládl tón fce pod vlivem socialistického diktátu také v *Dikobrazu*.¹³⁶

V Sovetském svazu nestál mimo hlavní propagandistický proud ani tisk. Ve dvacátých letech vznikla řada satirických časopisů. Všeobecná nouze, včetně nedostatku papíru, vedla však ke stranickému rozhodnutí zredukovat velký počet publikací se stejnými cíly a metodami. Vítězství z tohoto boje o přežití satirický časopis *Krokodil*, který vycházel od 27. srpna 1927. Z jeho titulní strany od té doby na tená e švr elů rudý krokodýl, symbolizující časopis a značku své politické satiry. *Krokodil* shromáždil na svých stránkách řadu sovětských spisovatelů a výtvarných umělců. Patřili mezi ně například: Vladimir Majakovský, Dmitri Moor, Boris Jefimov nebo umělecká skupina Kukryniksy (Mikhail Kupriyanov, Porfiri Krylov a Nikolai Sokolov). Především nezávislý satirický magazín po roce 1932 zcela kontroloval Sovětský svaz. Umělecká produkce tohoto periodika nebyla dosud příliš

¹³⁴ HOFFMEISTER 1954, 102.

¹³⁵ HOFFMEISTER 1954, 102.

¹³⁶ LAFONT 2007, 7611.

prozkoumána. Otázky týkající se oficiálního humoru, míry umlecké nezávislosti a pracovních postupů stále zůstávají nevyřešené. Přesto není třeba říci, že hlavní metodou sovětské satiry bylo zesměšňování, a že své cíle si *Krokodil* vybíral přesně podle stranické ideologie. Jeho karikatury a kresby měly vždy více funkcí, a užívaly jako politická zbraň nebo sociální tlakový ventil. *Krokodilu* měly přitom i knout přímý vliv na *Dikobraz*. Jako jistá *Krokodilova* paralela otiskovala šdikobrazovská redakce kresby sovětských karikaturistů, od kterých mohli čeští kreslíři čerpat inspiraci.¹³⁷ [81]

¹³⁷ <http://www.eastview.com/files/JohnEttyKrokodilEssay.pdf>, vyhledáno 12. 5. 2016

9. Vybraní kreslí i

9.1. Josef Novák

(7. 11. 1902 Praha ó 2. 7. 1987 Praha)

šV-ichni jsme e-ili problém kresby a komposice v nejt fl-ích podmínkách, v omezených reproduk níh mofnostech tisku na nejhor-ím papí e, na minimální plo-e stísn né sloupci ti-t ného slovaí Usilovali jsme o jasné vyjád ení a zmonumentáln ní komposice obrazu. Mofná n kdy více, nefljeho obsah.õ¹³⁸

Prafský rodák Josef Novák za al svá um lecká studia v roce 1921 na Státní um leckopr myslové -kole v Praze u Arno-ta Hofbauera, Vratislava Hugo Brunnera a Franti-ka Kysely. V roce 1929 získal stipendium ke studiu v Itálii. Následn asistoval Franti-ku Kyselovi na Um leckopr myslové -kole a po jeho smrti se ujal vedení Kyselovy -koly, na této -kole pak jako profesor pracoval afl do roku 1970. *šZasloufil se o zrození eské mosaiky a svou inností zasahuje tém do v-ech obor výtvarné práce.õ¹³⁹*

Jako politický kreslí se profiloval od mládí, kdy své práce publikoval v asopisech *Kop ivy* nebo *Kohoutek*. asné zam ení na politickou karikaturu, která vyfladuje jasnou formu kresby, k jasnému vyjád ení obsahu, n kdy na úkor její formální stránky, ovlivnilo i dal-í Novákovu tvorbu, ve které *ší necítí zábrany, pokud jde o úderný boj s m -áckým my-lením a s fale-nou morálkou vládnoucí burfloazní vrstvy v p edmnichovské republice.õ¹⁴⁰* Mimo jiné se, jako dal-í karikaturisté *Dikobrazu*, v noval d tské ilustraci. Také zde dával p ednost perokresb , a koli v jeho tvorb nechybí ani malby. Novákovy ilustrace d tských knih tak svojí pravdivostí a p ímostí mohly siln p sobit i na nejmen-í ratolesti.[82]

Josef Novák mohl mít svými politickými kresbami zna ný vliv na šlidové masyõ. Jeho kresby vycházejí ze skute nosti, která jej obklopovala, a jako angaflovaný um lec se p iklán l na stranu t ídního boje proti burfloazii. *šVe dvacátých a t icátých letech burfloazní republiky si bere na mu-ku aféry a antimorálku vládnoucích vrstev a její zprofanované v dce, jeho vtíp obsahuje je-t jádro studentského recesismu, pozd jíí erpá ze souvislostí mezinárodní politiky a v dobách ohrofení národa neustupuje ze stanovisek strany, která jsou vfldy jeho*

¹³⁸ NOVÁK 1974, nepag.

¹³⁹ NOVÁK 1974, nepag.

¹⁴⁰ HOLETŮVSKÝ 1982, nepag.

stanovisky osobními.¹⁴¹ Od roku 1948 spolupracoval Novák také s *Dikobrazem*. [83] Kresbami se snažil prohloubit ideový dosah a humor ve svých pracích. Politické zaměření *Dikobrazu* korespondovalo s jeho uměleckými snahami poukázat na *š zápecnictví*¹⁴² českého malom – áka a stejně tak bojovat proti p efitk m p edvále něho reffimu.

9.2. Antonín Pelc

(16. 1. 1895 Liány u Rakovníka ó 24. 3. 1967 Praha)

*š Pelc není lyrikem, ani anekdotikem, ani vtípkem, není rozvlá ným vyprav ěm, není formalistou. Pelc ve své nejvlastn j-í podob ě jest dramatikem, a proto jeho zp sob není b fňý.*¹⁴³

Po smrti rodi ě se jeho výchovy a výuky mladého Antonína ujal strýc Ferdinand Prok-. Pod vlivem strýcových snah vedoucích k o i-t ní kresby od akademismu, spolu s touhou po návratu ke studiu p írody, byl malý Antonín spolu se svými spoluřáky povzbuzován k rozvoji individuálního um leckého vyjád ění a potla ění mechanického p episování p edloh. Prok-ova výuka zároveň kladla d raz na skicování, kde *š kařdá ěra musí býti na svém míst ě a musí mít sv j význam.*¹⁴⁴ Toto u ění bylo pro Pelce velmi zásadní zku- ěností, a ovlivnilo jeho pozd j-í práce v duchu moderní karikatury, *š jejířl zásadou bylo dosáhnout maximálního výrazového ú inku pomocí minimálních formálních prost edk .*¹⁴⁵

Po ukon ění prvního stupn ě reálné ěkoly Pelc nav-t voval v Praze soukromou malí skou ěkolu. V ěestnácti letech se p íhlásil na prařskou Akademii výtvarných um ní, kterou kv li odvodu dokon il v roce 1918 v ateliěru Maxmiliána Pirnera. V této dob ě vytvo il n kolik tematicky aktuálních maleb. [84] K rozvoji jeho kreslí ského um ní bezpochyby p isp l také kontakt s prařskými um lci Vratislavem Hugo Brunnerem, Zde kem Kratochvílem, Josefem Ladou nebo Hugo Boettingerem.¹⁴⁶

Své první karikatury publikoval v kv tnovém vydání ěasopisu *řbeni ky* v roce 1919. ěrpal zde ze své star-í tvorby. Expresivn ě pojaté lavírované kresby se zkreslenou lineární perspektivou a barevn ě odli- ěnými plochami odkazují na vliv Zde ka Kratochvíla, který kladl

¹⁴¹ HOLETOVSKÝ 1982, nepag.

¹⁴² HOLETOVSKÝ 1982, nepag.

¹⁴³ FILLA 1948, 9.

¹⁴⁴ PROKTM1905, 20.

¹⁴⁵ PROKTM1905, 20.

¹⁴⁶ PROKTM1905, 21622.

draz na plochu jako základní stavební prvek obrazu, jako prvek abstrakce, dematerializace a spiritualizace.¹⁴⁷ Dále publikoval své karikatury například v týdeníku *Rarach*. Jeho budoucí práci ovlivnila také studijní cesta do Německa, kterou podnikl v letech 1922-1923. Jeho další práce z této doby můžeme nalézt například v časopisu československé sociálně demokratické strany *Denické Kopie*. Kromě Pelcova nového názorového přiklonu k sociální politice zde nalezneme i posun v jeho karikaturistické tvorbě. *ŠPelc navázal na díla, v nichž byla hlavní slovo hybná organická linie*¹⁴⁸ K zobrazení objemu upřednostňoval Pelc střídaní různých tloučkových linií, od jemné linky k silné čáře. Stále více zjednodušoval formu, aby zviditelnil obsah. Čerpal také z kubismu a snažil se, aby jeho díla měla jasné a silné poslání.¹⁴⁹

Nejdéle publikoval Pelc v nestranickém časopise *Prager Presse* [85], který se zabýval například zahraniční politikou, vnitropolitickou a hospodářskou situací. V této době začal kresbu kombinovat s technikou koláže. Vlepoval části novin, fotografií a reprodukcí různých objektů. Tato technika v československé karikatuře dvacátých let sice nikdy nepřevládala nad kresbou, ale Pelc ji ve své tvorbě využíval až do konce své humoristické kariéry.¹⁵⁰

Roku 1930 odjel Pelc na studijní cestu do Francie. V této době začal v jeho karikaturách nadspolečenskými motivy převládají politická témata. Na ostří svého pera nebral pouze domácí záležitosti, ale svoji pozornost obracel i do zahraničí, zejména do Německa na stále mocnějšího Hitlera. Od roku 1934 se projevoval jako velmi výrazný antifacistický československý umělec. Ve stejném roce začal publikovat v časopise *Simplicus*, který navazoval na německý satirický časopis *Simplicissimus*. Zde se opět setkal v jedné redakci s Františkem Bidlem a Adolfem Hoffmeisterem. V *Simplicu* se zaměřil hlavně na domácí scénu a publikoval zde i protinacistické karikatury.¹⁵¹

Události roku 1939 přiměly odejít Pelce do pařížského exilu. Spolu s Hoffmeisterem si zde publikovali nejznámějšími kresbami. Ani jedno jeho dílo se však z této tvorby pravděpodobně nezachovalo. Zde byl také v roce 1939 spolu s dalšími československými umělci zatčen pro podezření ze členství v komunistické propagandě ve Francii. Následovalo několikero vězení ve Francii a v Maroku, odkud se roku 1941 dostal na Martinik a následně do USA. Z Pelcovy štáborové kreslířské tvorby se nejspíše také nic nedochovalo. Po návratu do vlasti roku 1946

¹⁴⁷ PROKTM1905, 33.

¹⁴⁸ PROKTM1905, 50.

¹⁴⁹ PROKTM1905, 33651.

¹⁵⁰ PROKTM1905, 69671.

¹⁵¹ PROKTM1905, 836103.

byl Antonín Pelc jmenován profesorem Umleckoprávní školy v Praze. Válennost vedly Pelce, podobn jako další eské umlce a inteligenci, ke vstupu do KS a k podpoře levicového smýšlení. V padesátých letech se začal vracet k malbě a ilustraci. Kvůli pouhým událostem však nemohl tvořit tak svobodn jako dříve. Přestože jeho myšlenky kdysi souznily s komunistickým režimem, tvarosloví a tematika jeho obrazů se vymykala upravenému socialistickému realismu. Tento fakt nezabránil jeho povolání na pražskou Akademii umění, kde vychoval řadu souasných kreslířů, kde působil až do své smrti v roce 1967.¹⁵²

9.3. Vlastimil Rada

(5. 4. 1895 – eské Budějovice – 22. 12. 1962 Praha)

*„Klasická Radova ilustrace vychází ze zdánlivé zmatenosti, která jakoby nabízela divákovi volnost při vnímání, ale ve skutečnosti neomylně určuje to podstatné ve zobrazené scéně.“*¹⁵³

Radův otec, absolvent pražské a vídeňské akademie, vyučoval kresbu na střední škole. Po příchodu do Prahy navštívil malý Vlastimil první výstavu a začal se učit kresbu v soukromé škole Václava Jansy. Po maturitě se vrhnul do studia na pražské Akademii v ateliéru všeobecné školy pod vedením Vlaho Bukovace a Jana Preislera. Jeho liberální vedení ateliéru velice prospělo Radově tvorbě, která se rozhodně neměla ubírat cestou zabíhaného akademismu. Zásadní význam pro jeho následující tvorbu měla návštěva Paříže následujícího roku 1913. Poznal zde kromě umění Giorgiona a Watteaua také impresionistickou a kubistickou tvorbu. Zejména pod dojmem Manety a Monety následně maluje krajiny v různých denních dobách i po návratu do domova. Již za studií se začal vnovat zimním krajinám, které se vyznačovaly silnou skicovitostí. Jeho umleckým krédem se stala malba v krajině, pohled na svět vlastníma očima. Byl si vědom nezadržitelného pokroku a změn v umění. Nestropil přejímání a překreslování krajin z pohledu starých mistrů. Zastával myšlenku, že k modernosti lze dojít pouze vlastní cestou.¹⁵⁴

V Radových kresbách, jako jednomu z hlavních klíčů jeho tvorby, máme plně spatřit bezprostřední výtvarnou myšlenku přímého umělce. Prvotní kreslířské práce z okolí říčního Brodu vynikaly barevnou i rukopisnou expresivností mladého Rady. Již tehdy

¹⁵² PROK 1905, 1706190.

¹⁵³ KOTALÍK 1985, nepag.

¹⁵⁴ KV 1953, 7655.

zam oval svůj pohled do české krajiny [86], kde pozoroval světelné tóny promoující její tvář. Na které jeho kresby předcházely malby, ale na kdy se jednalo o reprodukce pro tisk nebo o kreslenou variantu obrazu. Kromě krajiny se mezi jeho velmi zdařilé práce postupem času zařadil také portrét. Podoby mladých slehčen [87], známých umělců i anonymní jezdkyň na koni z doby, kdy se jeho zájem točil kolem cirkusu. Jako vyhledávaný ilustrátor se smyslem pro humor doprovázel texty Gogola, Dickense, Havlíčka a Jiráska. V podstatě jeho kreslíský rukopis dospěl od mladické expresivity ke chvílivému rukopisu, který prostoupil i jeho následující malířskou tvorbou. Ta se nikdy nevyznaovala šsnadnou promou nřivostí i okázalou p ekvapivostí¹⁵⁵ ale pronikala jí bystrá a pečlivá mysl umělce, který toužil po poznání a po věrném obrazu skutečnosti. Uznával tvorbu malířské generace devadesátých let, ale svojí mysl nechal otevřenou i pro postimpresionistické tendence předcházející z dle evropských umělců. Od prvotní drsnosti hmoty a dravého malířského projevu se jeho obrazy vymezovaly v rámci věcnosti a přesnosti sociálního umění, aby se následně uvolnily v proudy poetismu, spoléhaje na sílu barvy. Surovost války vzbudila soucit ve skříveném podnebí nejistoty a bídy, od kterých do konce svého života a tvorby utíkal k monumentalitě a vzrůsnosti hmoty.¹⁵⁶

9.4. Ondřej Sekora

(25. 9. 1899 Královo Pole u Brna - 4. 7. 1967 Praha)

š Kdyfl je Německo proti obrázkům, které zesmějívají říšského kancléře, pro je tedy dovoleno Hitlerovi, aby se dával fotografovat?š¹⁵⁷

Již za studií na brněnském a později vyškovském gymnáziu si mladý Sekora vedl sešit s názvem Moje paměti. Od vzpomínek z velmi útlého věku si zde zaznamenával nevšední události ze svého života. Mimo jiné zde můžeme najít množství humorných kreseb, které doplnoval neméně vtipným textem. Během studií mu s kresbou pomáhal malíř Vladimír Týndler. Na konci první světové války byl odveden do Vídně, kde kromě kasárenského života mohl poznat i vídeňskou kulturu včetně humoristických časopisů jako například *Fliegende Blätter* nebo německý *Simplicissimus*. Po válce následkem odvodu do sokolského vojenského výcviku se mu znechutil i tento spolek, jehož aktivit se rád dříve účastnil. V roce 1919 si do svého deníku zapsal: *š Protivolo se mi, flie lidstvo po tak hrozně válce je-ť zbraní neodloflilo.*¹⁵⁸ Po neúspěšném studiu práv dostal možnost pracovat jako sportovní referent

¹⁵⁵ KOTALÍK 1985, nepag.

¹⁵⁶ KOTALÍK 1985, nepag.

¹⁵⁷ STEHLÍKOVÁ/VA EJKOVÁ/SEKORA 2003, 35

¹⁵⁸ STEHLÍKOVÁ/VA EJKOVÁ/SEKORA 2003, 14.

v brněnských *Lidových novinách*, kam s prvními příspěvky přišel také mladý Adolf Hoffmeister. Každé číslo si nechávalo místo pro karikatury a humoristické kresby Josefa Lady, Zdeňka Kratochvíla nebo Hugo Boettingera. Své prvotiny zde publikoval i Vlastimil Rada, se kterým se Sekora později setkal v *Dikobrazu*.¹⁵⁹

K prvním oficiálním karikaturistickým pracím patří humorné kresby sportovců. Sekorova kresba se pomalu začínala rozrstat do seriálů, jako například příběhy pana Bouška [88] nebo dvojice Hnáta a Patřky. *Šod zkušených kreslíš, s jejichž kresbami se v Lidových novinách denně setkával, šp evzal p ehlednou obrysovou linku, n kdy v duchu Kratochvílov kombinovanou s černou plochou i s plochou dekorativně pokrytou arami nebo mřížkou.*¹⁶⁰ Téma sportu *Lidových novin* vybízelo k nadsázce a prudkému vedení bar, které se proměňovaly v kaleidoskopickou arabesku.¹⁶¹ [89]

Se sportovními náměty se setkal například i svých cestách do Francie. Jeho významným počinem bylo například ilustrování pravidel nové hry o Rugby. [90] Kromě sportu, místních přírodních a uměleckých krás si zde Sekora uvědomil nedostatečnost svého kolení. Pravidelně docházel do Akademie Colarossi a navštěvoval také Berlitzovu školu. Pod vlivem nových inspiračních zdrojů a díky novým zkušenostem se pozvolna proměňoval jeho osobní styl, který prozatím ještě hledal pevnou formu.¹⁶² Své umění zdokonaloval i později v Praze, kde se přihlásil do všeobecné školy pro kreslení a malbu na Uměleckoprávní škole, vedené Arnoštem Hofbauerem. V této době byl již jeho rukopis snadno rozpoznatelný energicky kreslenou linkou, nesetnými politickými karikaturami celé tehdejší společnosti i *šseriály, které se vyznačovaly svifným tahem pera a značnou pohybovou nadsázkou. Stejně jako bohatě fabulované p ehledně kreslené příběhy pro děti pokračovaly po celá tisícátá léta.*¹⁶³

Ve tisícátých letech se Sekorova karikatura tematicky proměnila. Ačkoli se dosud ve vztáhlém míře neovnoval politice, hrozba další války nenechala chladným ani zásadového antimilitaristu. Politická karikatura začala v miniaturách pronikat do jeho sloupků v *Malé kronice Lidových novin*. Zesměňoval zde zejména nesmyslnost rasové nenávisti, která k nám pomalu pronikala z Německa. *ŠKdyž se z Německa vřichni po ádní lidé museli vyst hovat*

¹⁵⁹ STEHLÍKOVÁ/VA EJKOVÁ/SEKORA 2003, 13615.

¹⁶⁰ STEHLÍKOVÁ/VA EJKOVÁ/SEKORA 2003, 18.

¹⁶¹ STEHLÍKOVÁ/VA EJKOVÁ/SEKORA 2003, 18620.

¹⁶² STEHLÍKOVÁ/VA EJKOVÁ/SEKORA 2003, 18632.

¹⁶³ STEHLÍKOVÁ/VA EJKOVÁ/SEKORA 2003, 33.

a kdyfl je novým zákonem na ízeno, fle v-ichni zlo inci musí být sterilizováni, kdo v N mecku zbude, aby zplodil dal-í germánskou rasu?õ¹⁶⁴

Cenzura, rasové d vody a válka vy adily Sekoru z ve ejného publicistického flivota.¹⁶⁵ P es snahu zachránit svou rodinu byl v roce 1944 odvezen do pracovních tábor v Kleinsteinu a Osterode. Sekora si po celou dobu vedl deník, který dopl oval odleh enými kresbami, zesm – ující nesmyslné práce v tábo e nebo o likvidaci tábora p ed postupující frontou. Po válce se sice jeho rodina znovu shledala, ale nic nebylo jako d ív. *Lidové noviny* ufl o jeho práci nem ly zájem a vále né zku-enosti se tvrd podepsaly i na radikálním postoji kreslí e. P ijal místo v deníku *Práce* a podílel se na p íprav nového satirického asopisu *Dikobraz*. Sekora ale t flko následoval levicov orientovaný asopis, jehofl výtvarnou stránku popsal Adolf Hoffmeister jako hrani ící mezi naturalismem a schematismem. Pro *Dikobraz* tak nemohl pracovat moc dlouho, nemohl v-ak ani navázat na svoji bezstarostnou, nápaditou tvorbu p ed válkou. Jeho šdikobrazovskéõ práce se v t-inou odli-ovaly od úto ných a agita ních kreseb ostatních kreslí . Snaffil se udržet jakýsi neutrální kurz, který pobavil, neurazil, ale nem l p ímý politický základ, na který nejeden kreslí té doby kladl d raz. [91] Rád se proto vrátil k d tské knize. Státní nakladatelství d tské knihy a nové pofladavky ovlivnily dále Sekorovu tvorbu. Humor a hra pomalu ustupovaly výchovné funkci jeho knih. Svým d tským tená m v noval velkou pozornost i mimo knižní edice. Hrál ma áskové divadlo a pozd ji p ípravoval loutkové hry pro pravidelné televizní vysílání. Po odchodu z nakladatelství následovala hore natá práce na volné noze. P epracovával staré knihy pro nová vydání, ilustroval d tské knihy jiných autor , p íspíval do asopis *Mate ídou-ka*, *Ohní ek* a *Pionýr*. Jifl po átkem –edesátých let se dostavily první zdravotní potífle, p es které byl schopen pracovat afl do roku 1964. Zem el 4. ervence 1967.¹⁶⁶

9.5. Ji í Winter - Neprakta

(12. 7. 1924 Praha ó 30. 10. 2011 Praha)

š Moralitou Nepraktových kreseb je praflská ironie, erný humor, který vzniká z rozdílu mezi tím, jak to má v na-í spole nosti být a jak to ve skute nosti je.õ¹⁶⁷

Ji í Winter pocházel z praflských Bubn . Od útlého v ku pat ilo k jeho zájm m také výtvarné um ní. K n mu se blífle dostal po maturit v roce 1942. V t-ina vysoko-kolských obor , které

¹⁶⁴ STEHLÍKOVÁ/VA EJKOVÁ/SEKORA 2003, 35.

¹⁶⁵ STEHLÍKOVÁ/VA EJKOVÁ/SEKORA 2003, 40.

¹⁶⁶ STEHLÍKOVÁ/VA EJKOVÁ/SEKORA 2003, 40652

¹⁶⁷ HRABAL 1980, nepag.

v této době šokle-tiliň n me tí okupanti, ho nezajímala, a proto se dal na studium st ední grafické -koly. B flnou výuku tam tehdy dopl ovaly malí ské kurzy a lekce kreslení, které se nemalou m rou p i inily o Winterovo odborné um lecké vzd lání. Grafické studium musel p eru-ít jifl po roce, protofe byl totáln nasazen do letecké fabriky v Let anech. I z této nep íjemnosti dokázal Winter vyt flit n co dobrého a nechal se p e adit jako pomocná síla do pražského národního statku. P id lili mu zde nap íklad vypracování plán na úpravu exteriér zahrady Trojského zámku, a tak zde mohl alespo v malé mí e uplatnit své výtvarné vzd lání. Nevyhnul se ani vále nému v zení. Z v znice v Barnau, kde strávil poslední léta války, vzniklo i n kolik vzpomínkových kreseb, kterými Winter ilustroval nevydanou knihu Franti-ka Ne áska *Rumburský skrojek pohádek, pov stí a p íb h* . Tato kniha obsahovala také kresby ze strastiplné cesty z Barnau zp t do Prahy.¹⁶⁸ [92]

Ze sklená ské dílny, kterou zd dil po svém otci, si po sluffb v roce 1948 ud lal sv j první výtvarný ateliér. Jelikofl z jeho sbírky orientálních p edm t po válce nic nezbylo, nav-t voval v Praze adu antikvariát a bazar , aby si kolekci znova vybudoval. K jeho oblíbeným pat il Orient bazar Bed icha Kopecného. Z astých náv-t v a debat vze-el nápad společ né tvorby. Kopecný m l zku-enosti se psaním fejeton a Winter s novinovými kresbami. Zbývalo je-t vymyslet pseudonym pro jejich společ né kreslené vtipy. Inspirovali se *špraktickými názvy*¹⁶⁹ nových státních firem jako Od va nebo Chemodroga, které ozna ovaly celý sortiment jedním jasným slovem. *š Bylo nám jasné, fle d lat humor, který ó krom toho angaflvaného ó tenkrát nikdo necht l, není zrovna praktické, takfle pseudonym Neprakta se p ímo nabízel.*¹⁷⁰

Jifl od prvního oti-t ného vtipu, který vy-el 20. listopadu 1949 v ned lní p íloze *Kvítko* asopisu *Svobodné slovo*, se šnepraktický humor ō li-il od dal-í humoristické produkce v tehdej-ím tisku, který se v noval aktuálnímu mezinárodnímu d ní a mírovým snahám. Neprakta v-ak uvedl anekdotu, v nífl zamilovaný ná elník hasi s celou jednotkou na fleb íku zalévá své sle n kv tiny na okn . [93] *š Úsp -nými autory jsme byli hned od za átku, nebo jsme dodávali vtipy o neandrtálcích, rytí ích a zví atech, a to v novinách a asopisech vynikaloí Na-e témata byla vzácná a tená e víc zajímalo, co si mezi sebou povídají dv flflaly, nefl co hlásá pan Adenauer.*¹⁷¹

¹⁶⁸ WINTER/KOPECKÝ 2012, 569.

¹⁶⁹ WINTER/KOPECKÝ 2012, 35.

¹⁷⁰ WINTER/KOPECKÝ 2012, 35.

¹⁷¹ WINTER/KOPECKÝ 2012, 36.

Po áte ní tvorba kreslených vtip , které šNeprakt mō otiskovali ve *Svobodném Slovu*, *Dikobrazu*, ale také v slovenských humoristických asopisech *Sr-e* a *Rohá* , p eru-ilo t ím sí ní odsouzení Kopecného do uranových dol . Winter m l v této dob adu nabídek na ilustrování knih, nap íklad kynologické p íru ky nebo odborných publikací o v elách. Také v t chto knihách postupoval Winter originálním zp sobem. Na rozdíl od kopírování obrázk z p vodních cizojazy ných výtisk , kreslil podle skute ných zví at, a ufl hmyzu nebo v t-ích flivo ich .¹⁷²

Ji í Winter m l ve svých kresbách rád vypjaté situace. flivotní zku-enosti zejména z nep íjemných a trapných situací pak rád p ená-el do svých kreslených vtip ŝ *Líbilo se mi a líbí, kdyfl se kat chystá useknout odsouzenci hlavu a ten dokáfle je-t reagovat a pronést n jakou ptákovinu.*¹⁷³ Krom historie, duch a bajek m l Winter i podle svých p átel zálibu ŝ *v prdelkách.*¹⁷⁴ Sex byl v-ak dal-í z kategorií, kterým v tehdej-í dob nep ála cenzura. Nahé krasotinky se tak musely k divákovi natá et výhradn ezadu. Winter se v-ak nedal a spo e od né, nebo svle ené dívky pozvolna otá el bokem a zep edu. ŝ *Za ty icet let existence cenzury se ty nahé dámy to ily na obrázcích n kolikrát, i podle nich by se zp tn dalo vysledovat období politického klidu i nap tí.*¹⁷⁵ [94]

Práce karikaturisty pro asopisy vyhovovala Winterovi také kv li rychlosti tisku a okamflité dokonalosti kresby. Zp sobu tisku musel také p izp sobit techniku kresby. Proto jeho po áte ní kresby vynikají silnou konturou a mezerami mezi arami, aby se barva neslila. Kv li neangaflovanosti šNepraktickýchō vtip musel Winter po ítat i s následujícím zmen-ením kresby a znejasn ním barev zp sobených samotným tiskem zinkografickou technikou. Pro barevné asopisy, mezi které pat il i *Dikobraz*, vytvo il adu barevných karikatur. [95] Kresbu perem, kterou vyfladuje polygrafická technika, dopl oval jako kreslí barevn na samostatném ná rtku, který se následn v tiskárn spojil s kresbou. Ani tady v-ak neopou-t l silnou linii, která rýsovala nejen oblé boky jeho nahých dívek.¹⁷⁶

¹⁷² WINTER/KOPECKÝ 2012, 436134.

¹⁷³ WINTER/KOPECKÝ 2012, 36.

¹⁷⁴ WINTER ō NEPRAKTA 1993, 49.

¹⁷⁵ WINTER ō NEPRAKTA 1993, 49.

¹⁷⁶ WINTER/KOPECKÝ 2012, 82685.

9.6. Dobroslav Foll

(15. 7. 1922 Pardubice – 1. 8. 1981 Praha)

Štáta byl typicky levicový kum–tý své doby. Vizáflí p ipomínal Jana Wericha a lidé si je ob as pletli. Známi mu íkali ‘Dob ichu’ cofl jakoby vyjad ovalo jeho roz–afnou náuru i korpulentní zjev.õ¹⁷⁷

Dne–nímu publiku tém neznámý, ale výtvarn ínný Dobroslav Foll za al své krátké studium na Státní grafické –kole v Praze, které p eru–ilo totální nasazení do N mecka, po n mfl úsp –n v roce 1945 nastoupil na Vysokou –kolu um leckopr myslovou v Praze. Zde se mimo jiné seznámil se Zde kem Ml ochem, Franti–kem Skálou a Theodorem Rotreklem, se kterými pozd ji zalofil um leckou skupinu Radar. Tato skupina se v roce 1960 p ipojila k ad jifl existujících um leckých skupin jako nap íklad Máj 57, které za aly vznikat po uvoln ní režimu v roce 1956. tve ice autor vystavovala spole n v roce 1959 v galerii eskoslovenského spisovatele. Krom my–lenky spole ných výstav je spojovala také tematika obraz m sta a civilizace. *šJejich spole ná setkávání se odehrávala p edev–ím na platform humoru, a jedním z nejpodn tn j–ích humorist byl práv Dobroslav Foll.*¹⁷⁸

V pr b hu let se tvorba Dobroslava Folla krom recese a grotesky odvinula také na principech imprese, fauvismu, realismu, aby se následn p ivinula k *šadoraci technikyõ.*¹⁷⁹ Zejména v –edesátých letech, jako i mnozí dal–í um lci a designé i, pak rozvíjí téma techniky, letectví a kosmonautiky. [96] Krom aviatiky, kde se dostal afl k rozkladu *špln barevných, silnou linkou ohrani ených ploch do zjednodu–ených tvar tvo ících sí pravideln rozmíst ných kus .õ*¹⁸⁰ Motiv rozkladu se ve Follov malb projevil také ve figurální malb . asto maloval svou rodinu a nejbliž–í velmi detailn v jejich domácím prost edí. Blízko m l Foll také k uflité grafice a ilustraci. P sobil mimo jiné ve Státním nakladatelství d tské knihy a jako výtvarný redaktor asopisu *Sv t Sov t* . Jeho fascinace technikou a kosmem se promítla také ve fotomontáflí, kterou v roce 1957 publikoval na titulní stran *Dikobrazu.*¹⁸¹

V –edesátých letech se skrze abstraktní tendence objevují geometricky spletité linie a konstrukce vypovídající o výtvarné blízkosti k Franti–ku Hude kovi a soudobému objevování pop ó artu. Samostatné konstruktivní kompozice v–ak Follovi nep inesly fládné

¹⁷⁷ TU KOVÁ 2008, 21.

¹⁷⁸ TU KOVÁ 2008, 11.

¹⁷⁹ TU KOVÁ 2008, 12.

¹⁸⁰ TU KOVÁ 2008, 13.

¹⁸¹ TU KOVÁ 2008, 7620.

nové e-ení. Objevovaly se například jako pozadí portrétů. Přesný řád, linie a konstrukce se patrně nesnesly s jeho pirozeným temperamentem a smyslem pro humor. Následující období přineslo zájem o hyperrealistickou malbu, v jejímž duchu vytvořil několik portrétů vycházejících z renesanční malby Pierra della Francesca. Maloval členy své rodiny, jejich partnery, děti i přátele. [97] Intimní prostředí těchto maleb koresponduje s jeho odklonem od veřejného k soukromému. Do konce své tvorby, kterou uzavřel v mimopražském ateliéru, se však nikdy nevzdal nadsázky, humoru ani recese.¹⁸²

9.7. Miroslav Lišák - Hašák

(28. 6. 1934 Trojanovice – 1. 12. 1983 Praha)

*Šel často býval ironický. Jedovatý a jízlivý. V kresbě to nezapomněl. Byl bystrý a lákaly ho hádanky s logikou a se slovy.*¹⁸³

Svoji umleckou dráhu začal Miroslav Lišák ufl na reálné kole. Tehdy měl možnost publikovat své prvotiny v místním skautském časopisu. Definitivní rozhodnutí učinil ve druhém ročníku gymnázia, kdy přestoupil na Střední umleckopřmyslovou školu do Zlína. Škola, kterou vybudoval Tomáš Bařina, měla vychovávat švýtvarníky pro ateliéry jeho firmy, specialisty pro továrny i propagaci.¹⁸⁴ Výhodou studia byl bezpochyby plat, díky kterému nemusel mladý Lišák prosit o peníze doma. Po dvou letech studia obsadila školu Státní bezpečnost a studenti museli provizorně odejít do Uherského Hradiště.

Velmi pilný a schopný student o své práci neměl úplně dobré mínění. Před zkouškami na pražskou Akademii psal své kamarádce z dítství Libě Jelfové, že přestává vnitřně sám v sebe a že postrádá dostatečnou sílu svých prací, kterými by byl *schopen lidi n jak zapálit nebo jenom dopalovat*¹⁸⁵ Z jeho slov je cítit citlivost a cílev domost: *Šel Já nechci, aby n která moje byla v c přeměrná. Jakkoliv jsem se zbavil svého idealismu ve v-em v-udy, tak tohoto se v domě zbavit nechci; já nechci produkovat kresby, nechci dlat na objednávku a podle příkazu. Objednávka je ve mně a cítím se odpovdným udlat, a udlat dobře. Tak, aby si lidé při pohledu na moji kresbu uvdomili vřdy vášnost, ři danéhoi*¹⁸⁶ Jeho přestavy o úniku od maloměsíčných tancovaek a sobotního *šofrání se*¹⁸⁷ zhatila vojna jako uady další

¹⁸² TU KOVÁ 2008, 13615.

¹⁸³ HORÁKOVÁ 1993, 68.

¹⁸⁴ HORÁKOVÁ 1993, 41.

¹⁸⁵ HORÁKOVÁ 1993, 41642.

¹⁸⁶ HORÁKOVÁ 1993, 42.

¹⁸⁷ HORÁKOVÁ 1993, 43.

mladých umlců. I přes nesmyslnost vojenské služby, kde *š si na Tebe m fle otevít hubu každý chlap od vol, každý, kdo byl v civilu ubohý* ¹⁸⁸ a zejména přes omezení svobody, se zde snažil co nejvíce tvořit. V průběhu vojenské služby dostal navíc možnost publikovat své kresby v časopisech *Táborita* a *Ohní ek*. Hned po vojně dostal práci kreslíře v nově vzniklém měsíčníku *ABC*. [98] Z dvou let strávených mezi šlendriány a –ejdí i dokázal Lišák erpat i ve své pozdější tvorbě.

Podobná dvojice jakou utvořil Jiří Winter s Bedichem Kopecným začala roku 1957 vznikat mezi Miroslavem Liškem a spisovatelem Pavlem Hanušem. [99] Spolu založili *š firmu na vtipy* ¹⁸⁹ se společným pseudonymem *Hašák*, který měl svoji logiku a zároveň s sebou nesl i jistý význam. Pod tímto jménem uvedli 4. července 1957 svojí první společnou kresbu. Mezi několika kresbami ůtahujícími si z karlovarského filmového festivalu máme vidět kresbu obřehého amfiteátru plného diváků, kteří hledí na dvě miniaturní tečky stojící na pódiu před promítacím plátnem. Kresbu doplňuje text: *š Dovolte, abych vám představil režiséra dnešního filmu pana Balustrado, který je jedním z nejvtáčích režisérů své země* ¹⁹⁰ [100] Jedním z pokračování úspěchu této dvojice se stal seriál, a později kniha, *Malý katechismus*, jehož první kresbu zveřejnil na svých stránkách *Dikobraz* v roce 1958. Jednoduchý obraz švykopení ůnašich hříchů zobrazuje mohutnou, patrně flenskou postavu v koflíku, které se po vhození mince do kostelní kasičky rozsvítí nad hlavou svatozář. [101] Miroslav Lišák tak pregnantně vyjádřil úvodní slova Pavla Hanuše: *š Protož máme často přes hábit mnicha na srdce vlastní, na srdce lovka zcela svetského, který chodí pálit svíce obtní do chrámu svého sobectví a omezeností* ¹⁹¹

Koncem padesátých let vznikala řada nových týdeníků. Mezi nimi také *Mladý svět*, k jehož redigování byl Hašák povolán. Spolupráci přijala autorská dvojice částečně na tronc oficiálnímu protagonistovi kreslenému humoru ů *Dikobrazu*. Ten *š tenkrát jeť kreslí m p id loval nám ty na vtipy k ilustraci a kreslené vtipy beze slov autor m naopak vracel se slovem: nerozumím!* ¹⁹¹ Tímto přístupem však přispěl *Dikobraz* k spolupráci autorů, usilujících o práci v příznivějším prostředí. Snahy dvojice Lišák ů Hanuše vyzdvihávat vtipy beze slov vedly v prosinci 1960 k založení skupiny Polylegran ve smyslu mnoho legrace (narážející na vynález Polyekranu režiséra Emila Radoka a architekta Josefa Svobody).

¹⁸⁸ HORÁKOVÁ 1993, 43.

¹⁸⁹ HORÁKOVÁ 1993, 46.

¹⁹⁰ HORÁKOVÁ 1993, 48.

¹⁹¹ HORÁKOVÁ 1993, 64.

Skupina vznikla na základ stejnojmenné výstavy z ledna téhož roku. Potkali se zde i další kreslí i *Dikobrazu*: Adolf Born, Vladimír Hlavín, Jaroslav Malák nebo Bohumil Tm pán.¹⁹²

Šť flkej flivot karikaturisty ů na sebe Miroslav Li ák p ivolal nejedním vtípem, obzvlá-t tehdy, pustil-li se do vnit ní politiky. Do ady portrétních karikatur Adenauera, Eisenhowera, nebo Dullese p ibyl dokonce nejvy-í p edstavitel SSSR Nikita Chru- ov. Mnohé asopisy stále oce ovaly jeho jednoduché, p ehledné a p sobivé kresby a zajímalo je jejich š výrazné soust ed ní na centrum výtvarné výpov di ů.¹⁹³ Osudnou se Li ákovi stala kresba s názvem *Neku áci* [102], kterou 6. íjna 1960 publikovat na titulní stránce *Tvorby*, kresba kterou jifl p edtím z politických d vod odmítl *Mladý sv t* a také samotný Úst ední výbor KS . Kv li údajnému stranickému podvodu, kterého se m l Li ák dopustit nabídnutím zakázané kresby *Tvorb* , p i-el nakonec na p l roku o mořnost publikace ve v-ech magazínech. Mezi hladov ním a marnou snahou publikovat své vojenské vtipy v nakladatelství Na-e vojsko, spojil síly se satirikem Ji ím Pickem. Spolu vymysleli rubriku *OKO Mladého sv ta*, která zam ovala sv j pohled na kařldodenní problémy. Zájem o jeho politické kresby záhyjevila op t *Tvorba* a p ipojil se také *Dikobraz*.¹⁹⁴

V -edesátých letech v-ak dvojice Li ák - Hanu- p estala existovat. Ha áka tak tvo il postupn jen Miroslav Li ák, který sv j zájem stále více obracel na okolní cíle, a mezinárodní události ufl v jeho karikaturách nep evařlovaly. Nové kresby ovládlo výhradn n kolik nových témat: *š ustra-ený malý eský lov k - a proti n mu p edstavitel moci, vrátník, funkcioná , státní ú edník, byrokrat, zosobn ná pový-enost, samolibost, velkohubost, p iflívnictví skrývané za ideál. ů*¹⁹⁵ Politická nekorektnost jeho kreseb sice p es cenzuru procházela, ale s astými poznámkami o ideologické nevhodnosti a tisku na vlastní nebezpe í. Není pochyb o tom, fl Miroslav Li ák dokázal ve svých kresbách vřdy uhodit h ebí ek p esn na hlavi ku, provokoval a fl pro ostré slovo ne-el daleko. [103] Nelze se snad proto divit jeho zat ení kv li kresb z roku 1963, kterou pak také ve ejn vystavil. Li ák tehdy nakreslil do státního znaku místo lva Tm ejka. š *Necht l jsem tou kresbou hanobit republiku. ů*¹⁹⁶ Tato slova n kolikrát opakoval b hem svého procesu v roce 1964. Jeho celoflivotní práce i samotné š ne- astné ů kresby se zastala v t-ina um lc , spolu s Evřlenem Sey kem také celý Polylegran nebo *Mladá fronta*. Od jednoletého v zení zachránilo Ha áka

¹⁹² HORÁKOVÁ 1993, 65669.

¹⁹³ HORÁKOVÁ, 1993, 75.

¹⁹⁴ HORÁKOVÁ 1993, 70687.

¹⁹⁵ HORÁKOVÁ 1993, 88.

¹⁹⁶ HORÁKOVÁ 1993, 119.

afl oficiální uznání jeho výtvarných úspěchů, díky kterému byl výkon trestu odložen. Osud kresby, která to všechno způsobila, však není k nalezení. Přijali ji sice do tehdejšího kriminologického ústavu, ale zachovala se patrně jen spisová fotografie.¹⁹⁷

ŠA tak sedím a smutně hledím, protože mne nenapadají nápady na obrázky, kreslit musím a nechce se mi. Život není legrace, K tomu úlet za elektřinu, byt, dluhy, mluví mluví raději zavít, bylo by to jednodušší.¹⁹⁸ Finanční i umlecká krize dopadla tvrdě na Horačkovu mysl, i přes to, že se na něm v roce 1965 vztahovala prezidentská amnestie. K lepšimu nepříspěly ani liknavý přístup ředaktora *Dikobrazu*, který *šchce zřejmě ne povolení, ale píkaz. Srab alibistickej. Tak abych se snad na něm vykašlal ne?*¹⁹⁹ Inspirační krizi se snažil vyřešit podněcením členů *Mladé fronty*, aby do redakce zasílali zákazy a píkazy na tabulkách typu *šP stuj v ely, posílí–mírě* nebo *"Dotýkati se vedení jest životu nebezpečné"*²⁰⁰, kterým nakonec také vtisknul politický ráz. Tyto šhotové vtipy následně nahradily šublíny o píšované do nejrozšířených reklamních fotografií, reportáží a dokumentů. [104] Opět se zde autorsky sešel s Pavlem Hanušem a jejich práce se staly trhákem v nejednom magazínu, včetně *Dikobrazu*.²⁰¹

Rozporuplné názory neopustily Horačkovu karikaturu ani na přelomu let 1968/1969. Nejprve získal zvláštní cenu v celostátní soutěži kresleného humoru, aby vzápětí *šzakázala Kulturní správa Národního výboru další vystavování výtvarného díla karikatura* a to kvůli neshodám jeho kreseb se státní politikou. Cenzura a obmýně nejen v politické sféře dopadla také na redakci *Mladého světa*, kam Horaček v této době píšoval portrétní karikaturou. Rada sdružení organizací dětí a mládeže se rozhodla pro výmnu vedení a jedním z prvních odcházejících byl právě Miroslav Liška. O jeho karikatury však stále jevil zájem například Svět práce. V roce 1971 publikoval svojí poslední kresbu o fiktivní portréty slavných cestovatelů v *Dikobrazu*. Postupně odmítala jeho kresby i nakladatelství a magazín. Svou pozornost se snažil napít jiným směrem. Podle jeho návrhu se například mly vyrobít sady sklenic podle *Kroniky místodřfení v letech*, ale nestalo se tak. Píšoval také cyklus kolorovaných kreseb na téma *šVejka v různých podobách, z různých zemí o šVejk jako Buddha, šVejk jako superman* o na výstavu do Moháče. Práci pro zahraničí mu však kvůli jeho minulosti zakázali. Jaroslav Malák nebo Jiří Kalousek nenechali svého přítele na

¹⁹⁷ HORÁKOVÁ 1993, 886121.

¹⁹⁸ HORÁKOVÁ 1993, 122.

¹⁹⁹ HORÁKOVÁ 1993, 122.

²⁰⁰ HORÁKOVÁ 1993, 124.

²⁰¹ HORÁKOVÁ 1993, 1166124.

holi kách a shán li mu práci v redakcích d tských asopis a u filmu. Obzvlá-t za práci pro film dostával te ufl pouze jako Li ák velmi dob e zaplaceno, ale nemohl d lat to, co by opravdu cht l. Afl pro film 37. prezident o americké hlav státu Richardu Nixonovi vytvo il n kolik politických karikatur, které v-ak se nakonec ve filmu v bec neobjevily. Nestál za tím zákaz práce, ani zbyte n zadaná práce reffiséra, ale sov tská politika, kterou tehdy eskoslovensko zastávalo. Koncem v roce 1977 se op t za aly jeho portrétní karikatury s piktogramy objevovat na stránkách *Lidové demokracie* v etn podpisu šHõ jako Ha ák, ale o rok pozd ji vzal za své také tento seriál.

Konec nedlouhého flivota geniálního um lce za al pádem do kómatu a hospitalizací ve Vinohradské nemocnici. Zde vznikl poslední cyklus jeho kreseb, ve kterých tém výhradn obracel pozornost na svou osobu. N kdy to bere opravdu s humorem a podepisuje se šLi ákõ. V prosinci 1983 zem el na zápal plic.²⁰² [105]

²⁰² HORÁKOVÁ 1993, 1626165.

10. Závěr

Téma své diplomové práce *Karikatura časopisu Dikobraz 1945 až 1968* jsem zpracovávala zejména na základě kladného studia jednotlivých ročníků časopisu *Dikobraz* z let 1945 až 1968. časový rozsah diplomové práce jsem ohraničila dvěma významnými historickými lety: založením časopisu a rokem 1968, kdy snahy o urychlení procesu demokratizace vedly naopak k brutálnímu potlačení československé k Sovětskému svazu. Kromě analýzy vybraných kreseb mi v pátrání po šdikobrazovské karikatuře pomáhala literatura umělecko-historická, monografická a také literatura zabývající se politickou situací a kulturou v Československu.

Na následujících stránkách bych ráda shrnula poznatky a informace, které jsem získala studiem více než dvanácti set vydání *Dikobrazu*. Stejně jako budou výsledky týkající se několika cílů, které jsem si na začátku své práce zadala: míra zájmu karikatury o domácí a zahraniční dění, sledování vybraných kreslířů v práci pro *Dikobraz* i mimo něj, pozorování práce šéfredaktorů.

Nařízení o zrušení časopisů publikujících během války uvolnilo místo pro nové periodiky. Mezi ně patřil také *Dikobraz*. O založení jediného poválečného satirického týdeníku dne 25. července 1945 se zasloužilo několik umělců, divadelníků a spisovatelů: Zdeněk Anšpík, Václav Lacina, Ondřej Sekora, Zbyněk Vavřínek a Jaroslav Vojtěch. Právě Anšpík vedl humoristickou produkci během prvních pěti let existence časopisu. V této době se přispěvky točily zejména okolo doznívajícího protektorátního humoru a kritiky války. Kolísavé kvalitativní výtvorné koncepce mladého časopisu se nevyhnul ani zrušený šéfredaktor, jako byl Zdeněk Anšpík, který již dříve úspěšně vedl časopis *Trnava* na svém kontinentě přispěvků do *Avantgardy* i *Rudého práva*. Konec čtyřicátých let tak na stránkách *Dikobrazu* ovládly zejména kresby s tematikou války, kritikou španělské politiky generála Francisca Franca i kolektivizace. Pronikly sem také první štouhy po válce. K černé kolorované kresbě Vlastimila Rady tu stoupaly úderné kresby Antonína Pelce. Nechyběly zde ani skicovitě karikatury Lva Haase. Do *Dikobrazu* však přispívalo mnohem větší množství umělců. Z etablovaných přispěvatelů bych ráda zmínila například Miloše Nesvadbu, Ondřeje Sekoru i Josefa Bidla. K těm méně známým patří také Josef Novák, Josef Fiemlička nebo Otakar Mrkvíčka. Do širokého tematického okruhu kreseb se poátkem padesátých let přidala také šamerický brouček a radikální obviňování zejména Velké Británie a USA z poválečné nestability. Umělci se poátkem padesátých let ve svých kresbách nevyhnuli ani právě probíhajícímu politickým

proces m. Ke snahám o zo-klivení emigrace eským ob an m se zde p idal nap íklad Lev Haas. Celkov tak m fleme soudit, fe pod vedením Zdeny An íka p íspívala do *Dikobrazu* celá ada um lc , kte í se zajímali o d ní doma i v zahrani í, ale postupem asu šobrátliõ trny svých karikatur a humoristických kreseb po v li nového komunistického vedení na-eho státu.

Vzpruhou pro uvadající kvalitu *Dikobrazu* se m l stát v roce 1951 mladý spisovatel Pavel Kohout. Na postu -éfredaktora v-ak z stal z osobních d vod pouze rok, b hem kterého nedo-õo v periodiku k výrazným zm nám. Jedinou novotou, kterou Kohout zavedl, a která se v *Dikobrazu* udržela dlouhou adu let, byla rubrika *Na ostny*. P ísp vky této rubriky kritizovaly místní ne-vary zpomalující cestu ob an ke komunismu. Jiõ následujícího roku nastoupil na Kohoutovo místo kreslí a karikaturista Evfien Sey ek. Ve vedení *Dikobrazu* tak poprvé stanul výtvarník. Tento fakt v-ak nep ísp l k výraznému zlep-ení um lecké produkce asopisu. Sey ek si velmi bedliv hlídál své místo v redakci a úzkostliv dbal na ideologickou korektnost textových i kresebných p ísp vk . Okruh um lc p íspívajících na stránkách periodika se nijak zvlá- nezmn il. Výrazn ji se uplatnil nap íklad Karel Vaca a m fleme zde nalézt také kresby sov tského karikaturisty Borise Jefimova. Dá se íci, fe Sey ek svojí politikou vedení asopisu výtvarné stránce spí-e u-kodil. P ísp ly k tomu také dv ísla z roku 1953, které pln ovládla tryzna Stalinovy smrti a op vování jeho flivota a nesmrtelných my-lenek. Nemohu íci, fe v t chto letech v *Dikobrazu* najdeme samé nekvalitní kresby. Výtvarnou produkci dokázal offivit nap íklad Otakar Mrkvi ka nebo Vilém Reichmann. Únavnými se podle m stávaly zejména suchopárn ztvárn né nám ty pilných d lník , adorace sov tských voják a obvi ování západních stát z ne istých úmysl .

V letech 1954 - 1961, kdy asopis ídil Václav Jelínek a Ota TMfránek, zaznamenala um lecká tvorba *Dikobrazu* jisté uvoln ní. Po XX. sjezdu sov tské komunistické strany a distance od stalinského kultu osobnosti pronikla na stránky asopisu i kritika vedení komunistického reffimu u nás. Krom známých kreslí Haase, Nesvadby i Pelce se zde objevují kresby nových um lc í z ady zahrani ních autor . K t m pat ili Polák Louis Mittelberg, Brit Gabriel ó Jimmy Friell a Rumun Eugen Taru. Mittelberg p sobil v britských a alfírských novinách, Gabriel byl sice lenem komunistické strany, ale nepocházal ze Sov tského svazu a Taruova kresba rozhodn neukazuje sov tský ú ednický aparát v nejlep-ím sv tle. Výtvarná kvalita t chto t í kreslí nep evy-uje domácí kreslí e. Mittelberg zvýraznil kresbu expresivními tahy pera, Gabriel se pevn drffel silných erných linií a nestál daleko od socialistického realismu, jemná Tarova kresba nepostrádá jasnost sd lení a lehký vtíp. Za Jelínkova vedení se v *Dikobrazu* ve v t-í mí e uplatnila také fotografie, která v kombinaci

s kresbou osv ěila dosavadní produkci asopisu. Oti-t ním kresby rumunského ilustrátora a humoristy Vala Munteanu roz-í il Ota Třáfránek základnu zahrani ních p isp vatel *Dikobrazu*. Objevily se zde také jména nových domácích autor . Kvalitu šdikobrazíchõ karikatur bezpochyby pozvedlo hned n kolik nových tv r ích dvojic, které sice musely p izp sobovat svoje p ísp vky pofadavk m redakce a ideologickému diktátu, ale i p es tyto nep íznivé podmínky dovedly svými p ísp vky naru-ít kruh typologicky se opakujících kreseb. Pat ili sem Miroslav Li ák s Pavlem Hanu-em, Old ich Jelínek s Adolfem Bornem a Vladimír Pergler s Ji ím Barto-em.

Následujících sedm let stáli v ěle *Dikobrazu* Ctibor Třolovský a Antonín R ěi ka. Tito dva -ěfredakto i vedli asopis v dob , kdy mladá generace p estávala uznávat oficiální hodnoty a normy, ochotn p íjímala nové trendy p icházející ze Západu a p estávala se zajímat o sov tské um ní. Politická moc celkov ustupovala tlaku liberalizující se spole nosti. To v-e skon ilo v srpnu roku 1968 vstupem vojsk Var-avské smlouvy na na-e území. Do té doby m ěeme na stránkách asopisu nalézt známky dal-ího uvoln ní. Ctibor Třolovský dal v t-í prostor ěenským kreslí kám Alen Ladové, Ji in Adamcové a Alen Dostálové. Zejména humoristické kresby Aleny Dostálové se uchytily na stránkách *Dikobrazu*. Kvalitu um lecké produkce *Dikobrazu* zpochybnily ty i publikované kresby od Jana Zrzavého, Václava Třpály, Franti-ka Tichého a Maxe Třabinského. Publikace d l renomovaných autor , z nichfl na ěivu byl pouze Jan Zrzavý, naru-ila svojí neaktuálností tradici kreseb reagujících na sou astné d ní. Tyto p ísp vky s dodate n p ídaným textem sice mají ur itou kvalitu humoru, ale švykrádáníõ tvorby etablovaných um lc snad nem l za pot ebí ani *Dikobraz*.

V roce 1965 za adil Antonín R ěi ka na místo rubriky *Na ostny* krátké sloupky v nuující se n kterým publikujícím um lc m. M ěeme zde najít krátké texty o Otakaru Fuchsovi, Adolfu Bornovi nebo Vladimíru Hlavínovi.

Oproti tvrdé politické karikatu e, která se t -ila velké oblib zejména v povále né dob a v padesátých letech, se v letech -edesátých da ilo spí-e odleh enému kreslenému humoru, který u nás nem l hlubokou tradici. Mezi prvními se mu za al v novat Adolf Born, který pozvedl um ní kreslených anekdot na sv tovou úrove . K oblíbeným humoristickým kreslí m pat il Pavel Kantorek, jeho fl vtipy zapl ovaly stránky *Dikobrazu* afl do srpna 1968. Jednoduchost a cílenost jeho inteligentních kreseb asto p evy-ovaly úrove ostatních kreslí asopisu.

Zm na p i-la v roce 1968. Antonín R fli ka tehdy projev il odvahu jako -éfredaktor, kdyfl na titulních stranách asopisu povolil zve ejn ní politických karikatur, prvních po mnoha letech. Kreseb n kolika eskoslovenských socialistických funkcioná se sm le ujal Josef Malák. Role karikaturisty se zhostil s velkým úsp chem, kdyfl k výtvarn skv le zvládnutým portrét m p idal texty kritizující rychlé obracení politické p íslu-nosti podle p ísloví škam vítr, tam plá- .õ

Následující odstavec si dovolím v novat shrnutí vývoje výtvarné stránky týdeníku v kontextu historického vývoje.

Zajímavé bylo sledování tematických prom n ve v-ech zkoumaných ro nících *Dikobrazu*. V prvních letech existence týdeníku nesly jeho stránky znaky uvoln né kresby i liberálního zp sobu vyjad ování k místním i mezinárodním otázkám s astými odkazy na hr zy války a nebezpe í op tovného ozbrojení N mecka. Po únorových událostech se v periodiku za aly objevovat kresby s agita ním nádechem rovnosti a bratrství slovanských národ , které k trvalému míru dovede pouze Sov tský svaz. Svojí grafickou podobou se p iblíflují vzoru socialistického realismu jednoduchou a v-eobecn srozumitelnou formou zobrazení. Výzvy ke spole nému budování socialismu a vst ícnému pohledu do budoucnosti š v *duchu vít zného února: kup edu, zpátky ni krok!*²⁰³ plnily *Dikobraz* stále ast ji. Oblíbený asopis tak do jisté míry plnil funkci plakát propagujících komunistickou ideologii. Nenávistné kresby zobrazující kapitalistické nep átele reffimu jako hmyz a jinou hav , proti kterým bojuje armáda -varných socialistických junák , plnily hlavy tená po celá padesátá léta. Obzvlá-t události roku 1953 vydaly sv dectví o ideologické p íslu-nosti *Dikobrazu*. Jeho stránky naprosto zaplavily tryzny Stalinovy smrti a básn oslavující jeho osobnost. Prázdná hesla dopl ující obrazy obli eje mrtvého v dce, planoucí pochodn a nezdo lný lid, který bude pro velikost jeho my-lenek pracovat je-t piln ji, srazila o n co nífle jifl tak upadající výtvarnou kvalitu šdikobrazovskýchõ kreseb té doby. Od poloviny padesátých let se kresba nesla v duchu vzývání modernizace a štraktorifikaceõ zem d lství, ani nitka nez stala suchá na amerických, britských i francouzských vojenských plánech a ufl reálných nebo smy-lených. Pod vlivem XX. sjezdu sov tské komunistické strany a odsouzení stalinského vedení Sov tského svazu i jeho satelit se do periodika dostala kousavá témata kritizující tuzemskou byrokracii zt flující flivot v-em obyvatel m. Následné uvol ování pom r v -edesátých letech zavládlo také v *Dikobrazu*. Nekonkrétní vtipy, absence politické karikatury a její nahrazení

²⁰³ *Dikobraz* 27. 2. 1951, anonym?

humoristickou kresbou postupovaly časopisem až do roku 1968. Tehdy se kreslí i opět zaměřili na aktuální politické dění a hlavně se po dvanácti letech navrátili ke karikatuře jako takové.

Vliv na uměleckou produkci časopisu a také na diferenciaci humoristické scény měly především od konce padesátých let připsat konkurenčním magazínům *Mladému svtu*, *Tvorba* a *Plamenu*. Tato tři periodika prezentovala na svých stránkách kreslené vtipy mladých umělců a okamžitě zaujala ty, které neuspokojovala diktovaná tvorba pro *Dikobraz*. *Mladý svět* v čele s Miroslavem Liškem a Jaroslavem Weiglem, kteří sami dříve pracovali pro *Dikobraz*, podporoval experimenty, koláže, linoryty i kresby beze slov. Tyto magazíny nebyly jediným místem, kde se karikaturisté setkávali. Probíhala tehdy řada akcí, které se v nově vzniklé tvůrčí skupině Polygran.

Dikobraz se stal inspiračním zdrojem například pro anghajský časopis *Man-chua*. Úderný, krvavý a nelítostný styl čínské kresby samozřejmě vyuffila v padesátých letech sovětská propaganda. Práv v této době se kresby obou časopisů velmi podobají, alespoň co se obsahové stránky týká. Umělci pracující pro *Man-chu* se podle československé návěští vyinspirovali přímo tvorbou umělců *Dikobrazu*, jelikož měli fotografie i několik výtisků přímo v redakci.

Boj proti společnému kapitalistickému nepříteli, jasná forma a srozumitelnost pro šlidové vrstvy – pojil *Dikobraz* po celá padesátá léta také s propagandistickou produkcí Sovětského svazu. Českoslovenští umělci se tak mohli poučit z jejich časopisu *Krokodil* a z kreseb Borise Jefimova, jehož kresby se nejednou objevily právě v *Dikobrazu*.

Kresba *Dikobrazu* sice reagovala na aktuální dění doma i v zahraničí, ale redakce si vybírala témata, která se jí hodila do šideologického krámu. Výtvarná forma kreseb – ať kolísala. I renomovaní umělci, kteří se ve své volné tvorbě projeví jako velice invenční a originální, nescházeli vybojít z ady normativního umění a jen táfko si prosazovali své. Této situaci napomáhala – ať samotné vedení časopisu. Pomineme-li první léta existence periodika, kdy to karikaturami jen hýřilo, na politickou karikaturu narazíme snad až koncem –edesátých let. Tehdy nechal –ředitel Antonín Rfík na stránky opět proniknout ostrou politickou karikaturu. Ostatní vedoucí spíše bránili –ření novátorství v časopisu a snažili se drflet kreativitu umělců na uzdu. Přesto se kresba *Dikobrazu* proměňovala.

Zajímavým faktem zůstává, že Antonín Rfík setrval na místě šéfredaktora až do sedmdesátých let, a se jířil p ed vpádem armád zemí Varšavské smlouvy jasn ě projevil jako zastánce liberalizace a svobody. Jasn ě p íkazy z Moskvy, které bez skrupulí odstra ovaly šnepohodln ě vedoucí osobnosti z vysokých vládních post ě a ve ejných funkcích, jakoby na ná-týdeník zapomn ěly. V následujících letech si v-ak *Dikobraz* nedokázal udržet ost ě nasazený krok a pomalu se vracel k bezzubé komunální satir ě.

V pr ěhu psaní jsem se potýkala s nedostatkem informací o n kterých ěredaktorech. ěada lánk pojednává o ěivot ě a díle dramaturg ě a spisovatel ě Václavu Jelínkovi a Otu ěřfránkovi. O jejich práci pro *Dikobraz* se v-ak nic nedozvíme. P ěidomek šneznamí auto i ě u jmen Ctibora ěřolovského a Antonína Rfík ěy není bezp ěd m ěný, proto ěe archivní záznamy i monografická literatura o um lecké tvorb ě t ěto výtvarník ě naprosto ml ěí.

Poslední kapitola vybraných kresl ě *Dikobrazu* není úpln ě vyrovnaná, co se rozsahu textu o jednotlivých um ělcích tý ěe. Probl ěmu nedostatku informací o n kterých autorech jsem v-ak necht ěla pod ěít jejich v ýb ěr. Kresby sedmi mal ěí procházely v r zných letech stránkami ěasopisu. ěasto se museli pod ěít pofladavk ěm redakce, ale ne v ěl dy ochotn ě ohýbali h ěbet pod nátlakem doby a ěředaktor ě. Vzpurní um ělci, jako nap ěklad Miroslav Li ěák za svou opov ěřlivost zaplatili do ěasným zákazem tvorby a málem i v ězením. Jiní, jako Ond ěj Sekora, p ěizp sobili svoji tvorbu v dob ě silného um leckého diktátu zam ěn ěm na d ětskou tvorbu a neutrální tematiku.

Logické ěazení kapitol a hlavn ě jejich stejná struktura do jisté míry zavini ly stereotyp ve zpracování. Jednotvářnost u dvou desítek ro ník ě proto m ě ětená ěe omrzet. Cht ěla jsem v-ak udržet jednotnou formu cel ě práce a rozhodla se pro poctivé zpracování tohoto dlouh ěho ěasového úseku.

Jelikoř se jedná o první práci v ěnující se v sou ěsnosti karikatu ě ěasopisu *Dikobraz*, m ě ěe v budoucnu poslouřit pro dal ěí, bl ěí zkoumání díl ěích ro ník ě, um ělc ě nebo jako tematický inspira ní zdroj jmen ěp ěberného mnořství p ěspívajících kresl ěí. Budoucím zájem ěm o tuto tematiku m ě ěe práce p ěín ěst mnoho podn ětných otázek, které by zaslouřily dal ěí d ěkladné studium. Nabízí se srovnání s dal ěími dobovými satirickými ěasopisy, jako byl nap ěklad *Mladý sv ět*, p ěípadn ě srovnání se zahrani ními periodiky mimo Sov ětský svaz. Bl ěí pohled by si zaslouřilo roz ěí ění práce o výzkum obl ěbenosti a ohlas *Dikobrazu* v tehde ěí spole nosti.

Seznam poufíté literatury a pramen

V deká knihovna v Olomouci

Dikobraz III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII, XVIII,
. 1 652, 1947 - 1962

V deká knihovna v Hradci Králové

Dikobraz I, II, XIX, XX, XXI, XXII, XXIII, XXIV, . 1 6 52, 1945, 1946, 1963 - 1968

Monografie/ monografie s podtitulem/ kapitola v monografii:

BARTOTM2002 6 BARTOTMJi í: BAPE v tajných slufbách. Praha 2002

BEDNA ÍK/JIRÁK/KÖPPLOVÁ 2011 6 Petr BEDNA ÍK / Jan JIRÁK / Barbara: D jiny
eských médií od po átku do sou asnosti. Praha 2011

BERGSON 1994 6 BERGSON Henri: Smích, Praha 1994

FIDLER/PLECHANOVOVÁ 1997 6 FIDLER Ji í / PLECHANOVOVÁ B la: Kapitoly
z d jin mezinárodních vztah 194161995. Praha 1997

FRANC/KNAPÍK 2011 6 Martin FRANC / Ji í KNAPÍK: Pr vodce kulturním d ním
a flivotním stylem v eských zemích 1948-1976, Praha 2011

CHROBÁK/WINTER 2006 6 Ond ej CHROBÁK / Tomá- WINTER: V okovech smíchu.
Karikatura a eské um ní 1900-1950. Praha 2006

FRONK 2011 6 FRONK Václav: Sebereflexe eské spole nosti, p elom 19. a 20. století
v perspektiv humoristických asopis , Praha 2011

HOFFMEISTER 1954 6 HOFFMEISTER Adolf: Kuo-chua, cestopisná reportáfl o ínském
malí ství, Praha 1954

HOFFMEISTER 1955 6 Adolf HOFFMEISTER: Sto let eské karikatury. Praha 1955

HOFFMEISTER 1961 6 Adolf HOFFMEISTER: Poezie a karikatura. Praha 1961

HORÁKOVÁ 1993 6 Ljuba HORÁKOVÁ: Ha ák aneb Osud karikaturisty v echách.
Praha 1993

KAPLAN 2008 ô KAPLAN Karel: Kronika komunistického Československa, Ko eny reformy 1956-1968, Společnost a moc, Brno 2008

KAPLAN 1991 ô KAPLAN Karel: Československo v letech 1948-1953, 2. část, Praha 1991

KLIVAR 1963 ô Miroslav KLIVAR: Karikatura bojující. Praha 1963

KOSATÍK 2013 ô KOSATÍK Pavel: Fenomén Kohout. Praha 2013

KU ERA 2001 ô KU ERA KOBRA Josef: Pavel Kantorek: Zvířátka Pavla Kantorka. Praha 2001

KUNZLE 2007 ô KUNZLE David: Father of the Comic Strip, Jackson: University Press of Mississippi 2007

KUSÁK 1998 ô Alexej KUSÁK: Kultura a politika v Československu 1945-1956. Torst 1998

KVĚT 1953 ô KVĚT Jan: Vlastimil Rada, Praha 1953

LACINA 2011 ô Václav LACINA: Co vám mám je-t povídat. Praha 2011

LAFONT 2007 ô LAFONT Maria: Soviet posters: The Sergio Grigorian Collection. Munich 2007

LUŽÁK/REIMAN 2000 ô LUŽÁK Petr / REIMAN Michal: Studená válka 1954-1964, sovětské dokumenty v českých archivech, Brno 2000

MACOUREK 2010 ô Miloš MACOUREK in: Born Adolf: Bornografie. Praha 2010

MACOUREK 1963 ô Miloš MACOUREK: Bohumil Třetí pán. Praha 1963

PYTLÍK 2000 ô Radko PYTLÍK: Fenomenologie humoru aneb Jak filozofovat smíchem. Praha 2000

PERNES 2003 ô Jiří PERNES: Dějiny Československa o číma Dikobrazu 1945-1990. Brno 2003

POSPÍŠIL/BLAŠEK 2010 ô POSPÍŠIL Filip / BLAŠEK, Petr: ŠVra te nám vlasy!ô, První máničky, vlasatci a hippies v komunistickém Československu, Praha 2010

ROKYTOVÁ 2013 ô ROKYTOVÁ Bronislava: Dost tichého –epotu, Exilová výtvarná scéna v Československu (1933-1939), Praha 2013

STEHLÍKOVÁ/SEKORA/VA EJKOVÁ 2003 ô STEHLÍKOVÁ Blanka / SEKORA J. Ondřej / VA EJKOVÁ Vera: Ondřej Sekora, práce všeho druhu, osobnost a dílo, Praha 2003

STEHLÍKOVÁ 1988 ô STEHLÍKOVÁ Blanka: Adolf Born, Praha 1988

WINTER ó NEPRAKTA 1993 ô WINTER ó NEPRAKTA Jiří: Na návštěvu u Neprakty, Praha 1993

WINTER/KOPECKÝ 2012 ô Jiří WINTER / Jaroslav KOPECKÝ: Tu ná linka černou tu-í aneb Nepraktické vzpomínání. Praha 2012

lánek v časopisu:

AN ŮK 1948 ô AN ŮK Zdena: Proctví na rok 1948. In: Dikobraz IV, 1948, 2

ALTEHENGER 2013 ô ALTEHENGER Jennifer: A Socialist Satire, Manhua Magazine and political cartoon production in the PRC, 1950 ó 1960. In: Frontiers of History in China, 2013, 786103

BRADÁ 1952 ô BRADÁ Karel: Denn nám rostou nové stavby. In: Dikobraz 1952 VIII, . 2, titulní strana

FORMÁNKOVÁ 2007 ô FORMÁNKOVÁ Pavlína: Vypo ádali jsme se s Horákovou, vypo ádáme se i s americkým broukem. In: Pam ád jiny I, 2008, 20641

FORMÁNKOVÁ 2008 ô Pavlína FORMÁNKOVÁ: Kampa proti šamerickému broukuõ a její politické souvislosti. In: Pam ád jiny II, 2008, 22638

FUCHS 1946 ô FUCHS Oto: Afl bude ech m n jh e. In Dikobraz 1946 II, . 4, titulní strana

HAAS 1947 ô HAAS Lev: Copak tisícovky. In: Dikobraz 1947 III, . 8, 3

JARI™1953 ô JARI™Milan: Stráfl na pomezí míru. In: Dikobraz IX, . 13 1953, titulní strana

NESVADBA 1947 ô NESVADBA Josef: Pánové, tak o to na-e batolátko. In: Dikobraz 1947 III, . 1, titulní strana

NOVÁK 1949 ô NOVÁK Josef: Kuomitang. In Dikobraz 1949 V . 19, titulní strana

MATĚK 1947 ô MATĚK Otakar: Prosím vás. In: Dikobraz 1947 III, . 8, titulní strana

PE ÍRKA 1930 ô PE ÍRKA Jaromír: Výstavy. In: Rozpravy Aventina V, 1930, 227

PELC 1949 ô PELC Antonín: Marshall v plán. In: Dikobraz V, 1949, . 44, titulní strana

PLACHTA 1945 I ô PLACHTA Jind ich: Pou ení Dikobrazovi. In: Dikobraz I, 1945, 3

POP 1946 ô POP Jaroslav: A pro se jí d de ku. In Dikobraz 1946 II, . 3, 3

RADA 1945 ô RADA Václav: Jak p ima-írovali, tak odma-írujou. In: Dikobraz I, 1945, . 2, 465

REICHMAN 1960 ô REICHMANN Vilém: Kolonialist v podzim. In: Dikobraz XVI, 1960, . 23, titulní strana

SEY EK 1947 ô SEY EK Evflen: Na Nový rok do dvouletky krok. In Dikobraz 1947 III, . 1, 5

TEIGE 1932 ô TEIGE Karel: O Fotomontáfi. In: fijeme, obrázkový magazín dne-ní doby, 1932, 173

Sborník/kniha sebraných lánk /sborník k poct /kolektivní práce:

BORN/fiÁ EK/ ERNÁ PIVOVAROVÁ/ STEINEROVÁ 2010 ô Adolf BORN / Ji í fiÁ EK / Maria ERNÁ PIVOVAROVÁ / Jana STEINEROVÁ (ed.): Adolf Born autobornografie. Praha 2010

HALÍK 2005 ô HALÍK Pavel: Padesátá léta. In: Rostislav TĚVÁCHA / Marie PLATOVSKÁ (ed.): D VU V. Praha 2005

HOROVÁ 2005 ô HOROVÁ And la: Doba protektorátu a povále ná léta. In: Rostislav TĚVÁCHA / Marie PLATOVSKÁ (ed.): D VU V. Praha 2005

DEVÁTÁ/KOCIAN 2011 ô Markéta DEVÁTÁ / Ji í KOCIAN (ed): 1948 : únor 1948 v eskoslovensku: nástup komunistické totality a prom ny spole nosti. Praha 2011

LAHODA 2005 ô LAHODA Vojtěch: Moderní umění a cenzura v letech protektorátu. In: Rostislav TĚVĀCHA / Marie PLATOVSKÁ (ed.): DĚJINY UMĚNÍ VU V. Praha 2005

MACOUREK 1995 ô MACOUREK Miloš: Kreslený humor. In: MALINA (ed.) 1995. Praha 1995

MALÁ 2003 ô MALÁ Alena (ed.): Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950-2003. Ostrava 2003

MALÁ 2006 ô MALÁ Alena (ed.): Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950-2003. Ostrava 2006

PROKOP 1905 ô PROKOP Ferdinand: Za reformu kreslení. In: Roční zpráva císařského královského reálného gymnasia v Kutné Hoře, Kutná Hora 1905, 17. In: PRAVDOVÁ / WINTER (ed.): Sešit o Franca a Krvavý pes. Malíř, karikaturista a ilustrátor Antonín Pelc (1895-1967). Praha 2015

TĚVĀCHA/MORGANOVÁ/DUŠKOVÁ 2001 ô Jiří TĚVĀCHA / Pavlína MORGANOVÁ / Dagmar DUŠKOVÁ (ed.): České umění 1938-1980. Praha 2001

Stavba ve sborníku/katalogu/v kolektivní práci:

BUŘIGOVÁ 1956 ô BUŘIGOVÁ Eva (ed.): 10 let československé lidové demokratické republiky ve výtvarném umění: 1945-1955 (kat.výst.). Praha 1956

FILLA 1948 ô FILLA Emil: Antonín Pelc Karikatury 1919-1945

HOLEVOVSKÝ 1982 ô František HOLEVOVSKÝ: Zasloužilý umělec Josef Novák, Výběr z díla (kat. výst.). Praha 1982

HRABAL 1980 ô HRABAL Bohumil: Neprakta, výstava kresleného humoru a ilustrací (kat. výst.). Praha 1980

KLIVAR 1965 ô Miroslav KLIVAR: Jiřina Adamcová, Věra Merhautová. Cyklus Mladí, grafika, kresby, plastiky (kat. výst.). Praha 1965

KOTALÍK 1985 ô KOTALÍK Jiří: Vlastimil Rada, výstava k 90. výročí narození (kat. výst.). Praha 1985

KOVAL 1953 ô Karel KOVAL: Alena Ladová, 27. 2-19. 3. 1953 (kat. výst.). Praha 1953

NOVÁK 1974 ô Josef NOVÁK: Karikatury z let 1923 ó 1973, výb r z práce novinového kreslí e. (kat. výst.) Praha 1974

NOVOTNÝ 1984 ô NOVOTNÝ Michal (ed.): Vladimír Ren ín (kat. výst.), Praha 1984

SEDLÁ EK 2015 ô SEDLÁ EK Vojt ch: eský plakátí , Praha 2015

TOMAN 1993 ô TOMAN Prokop: Nový slovník eskoslovenských výtvarných um lc . Ostrava 1993

VENERA 1988 ô Ji í VENERA: Ji ina Adamcová, grafika a mozaiky 1981 ó 1988 (kat. výst.). Praha 1988

Internet:

AKIN s. d. ô AKIN Jimmy: How Pius XII protected jews. In: Catholic, <http://www.catholic.com/documents/how-pius-xii-protected-jews>, vyhledáno 15. 11. 2015

BRABEC 1997 ô BRABEC Ji í: Rozhovor s Honzou Vy ítalem, moudrost zku-eného Greenhorna. In: Kulturní Magazlín, <http://magazlin.zln.cz/5/vycital.htm>, vyhledáno 22. 4. 2016

FRY 2015 ô FRY Martin: Alena Dostálová (1932ó2011). In: Kaleidoskop, <http://martinfryc.eu/vystavy/vernissaz-alena-dostalova-1932-2011-kaleidoskop/>, vyhledáno 18. 4. 2016

MAHDAL/HORNOVÁ 2013a ô MAHDAL Marcel / HORNOVÁ Alice: Generál Franco v karikaturách Dikobrazu. In: Moderní d jiny, <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/general-franco-v-karikaturach-dikobrazu/>, vyhledáno 5. 11. 2015

MAHDAL/HORNOVÁ 2013b ô MAHDAL Marcel / HORNOVÁ Alice: Protin mecké a protinacistické karikatury v asopise Dikobraz. In: Moderní d jiny, <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/protinemecke-a-protinacisticke-karikatury-v-casopise-dikobraz/>, vyhledáno 7. 11. 2015

MAHDAL/HORNOVÁ 2013c ô MAHDAL Marcel / HORNOVÁ Alice: Protiamerické karikatury Dikobrazu. In: Moderní d jiny, <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/protiamericke-karikatury-dikobrazu/>, vyhledáno 13. 11. 2015

MELLINI s. d. ô MELLINI Peter: Fallen angel! The political cartoons of Jimmy Friel. In: Original political cartoon, <http://www.original-political-cartoon.com/cartoon-history/fallen-angel-political-cartoons-jimmy-friell/>, vyhledáno 16. 3. 2016

SHANE 2005 ô SHANE Scott : Vietnam Study, Casting Doubts, Remains Secret. In: NY times, <http://www.nytimes.com/2005/10/31/politics/vietnam-study-castingdoubts-remains-secret.html>, vyhledáno 22. 4. 2016

TMACH s.d. ô TMACH Jan: Lednové plénum. In: Vojenský historický ústav, <http://www.vhu.cz/lednove-plenum/>, vyhledáno 1. 5. 2016